

3616

281.6
9-59

1901

2010

2001

281.6
Գ-59

140

ՄՏԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ

ՀԱՅ. ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԳՐԵՑ

Գ Ի Ս Ա Կ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՅԳԱԳՐԱԹԻՒՆ Յ. ՄԱՏԹԷՆՅԱՆ

1901

281.6
Գ-59

ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻՍՏԳԻՐԱՏՈՒՆ, ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ ԵՒ ԹՎԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍՅԱՆ

Պայպլ Հառւղ — Կոստանդնուպոլիս

44442 - ա.հ.

29134-63

معارف عمومیہ نظارت جلیہ سنک ۱۸ شعبان ۳۱۸ و ۲۸ تشرین ثانی
۳۱۶ تاریخلی و ۳۷۷ نومرولی رخصتنامه سیله طبع اولمشدر

Խաչին «ֆարզութեան յիմարութիւն»ը, որ «Ասուծոյ խնայութիւն»ն է, ոմանց համար սակաւին դադրած չէ «յիմարութիւն» ըլլալէ : Ժամանակը փոխած չէ անագին սարքերութիւնը, որ կայ ընդ մեջ աշխարհի եւ Քրիստոսի ոգիին : Նայելով մարմնաւոր մտքի տեսակէտէն՝ Աւեսարանին յայտնած կրօնքը սարօրինակութիւն է : Աշխարհի սովորական «լայն համբէն» գացող բազմութեան առաջ Քրիստոս կ'ցցուի իբր «գայրակղութեան փար» : Անտուրք բերաններ բուրն խաչին վրայ . միեւնոյն արհամարհանքի անպակաս ոգին կ'ճարունակէ գործել մարդոց մէջ ընդդէմ խաչի ֆարզութեան :

Աւեսարանի ֆարզութիւնը այնքան սարօրինակութիւններ կ'պարունակէ իր մէջ, որ գերբնական ըլլալ պէտք է այն, կամ բոլորովին յիմարական : Այնքան հոգեւոր է այն, ու այնքան գերմարմնային, զոր «ճնշաւոր մարդ»ը չի կրնար ընդունիլ : Անիկա սուրբ կեանք կ'պահանջէ, եւ սուրբ կեանքը երեւոյթ մ'է, զոր աշխարհ չի կրնար ըմբռնել : Անիկա կ'պահանջէ հաւատք, որ տեսութիւնն է աներեւոյթ բաներու, — տեսնել չի տեսնուած բաները, յիմարութիւն է անոր — աշխարհին :

Աւետարանի փարոզութիւնը Քրիստոսի փարոզութիւնն է — փարոզութիւն՝ որ իր Քարոզչին, իր Հեղինակին նման սարօրինակ կամ, եթէ կ'ուզե՛ք, արժանեղոն բան մ'է : Աւետարանի բովանդակ մարդոց կեանքին կեդրոնն ու առանցքը մէկ բան էր . — «Ես»ը . — փառաւորել անձը եւ գոհացնել զայն : Այլ այս նոր, անօրինակ, անսովոր փարոզութիւնը մարդկային կեանքի դրութիւնը փոխեց, Ասուած դրաւ հոն, իր սեփական տեղը, — այսօր արմատական էր փոփոխութիւնը :

Աւետարանի կ'փարոզէր տեսանելի իրերը, Աւետարանը փարոզեց թէ «Երեւցած բաները ժամանակաւոր են, չերեւցած բաները՝ յաւիտեանական» : Աւետարանի կ'ուսուցանէր թէ առնելն է իմաստութիւն : Այլ Աւետարանը հրաշակեց թէ «Լաւ է զայն քան անուր» :

Աւետարանի փարոզութիւններէն մէկ ֆանիին բացարձակապէս պատրանք էին աւետարանի համար, զոր օրինակ, «Ով որ իր անձը կ'կորսնցնէ, պիտի զսնէ զանիկա, եւ ով որ կ'զսնէ, պիտի կորսնցնէ» — կեանքի զսնելու համբան կորսնցնել զայն, ցնորք չէ՞, երազ չէ՞ այս : Կոյր աւետարանն անհրաժեշտ էր որ պիտի խնդար թէ՛ փարոզին վրայ, թէ՛ Քարոզողին վրայ :

Քրիստոնէութիւնը փարոզեց «նեմարտութիւն»ը, եւ աւետարանը — «Զի՞նչ է նեմարտութիւն» : Անիկա փարոզեց «արդարութիւնը, լոյսը, սէրը, կեանքը», եւ աւետարանի հարցուց — «Ո՞րն է արդարութիւնը, ի՞նչ է կեանքը» : Ու ի՞նչ կ'ուզե՛ք որ պատասխանէր Աւետարանը : Աւետարանի կ'ակնկալէր որ իմաստասիրական, բնագանցական, գիտական, բոլոր փիլիսոփաներու դպրոցներէն ընդունուած մեթոտներով յագեցուցիչ պատասխան մը տուէր իրեն : Սակայն Յիսուս, Աւետարանին Յիսուսը, տուաւ ապօքուցիչ պատասխան մը — «Ես եմ համբան, նեմարտութիւնը եւ կեանքը» : «ԵՍ», անա

պատասխանը Անոր : Ի՞նչպէս գիտնամ հանդերձեալ կեանք , ի՞նչ է անմահութիւնը , ի՞նչպէս կ'ըլլայ մեռելոց յարութիւնը — «Զի՞տո՞ղ յառնեն մեռեալք» : Ի պատասխան այս հարցմանց , կ'ըսէ Ան — «ՅՍ իսկ եմ յարութիւն եւ կեանք , որ հաւատայ յիս , քեպէս եւ մեռանի՛ կեցցե՛ք» : «Հաւատա՞ս այսմիկ» . կ'հաւատա՞ս ասոր : Աշխարհ կ'ըսէ , «Ոչ , մոլեգնեալ է դա» :

Ի՛նչ որ ալ ըլլայ , սակայն , աշխարհի դատաստանը այս զարմանալի փարոզութեան մասին , իրողութիւնը կայ ու կ'մնայ մեր մօտ : Ան որ ընդունեց զայն , ան որ անկեղծօրէն ըսաւ Անոր — «Այո , Տէր , ես հաւատացի եքէ Դու ես Քրիստոսն Որդի Աստուծոյ , որ յաշխարհ գալոց էիր» , այն մարդ տեսաւ «Աստուծոյ փառք» : Տեսաւ քէ իր սրտին մեջ ծնունդ առաւ նոր կեանք մը՝ օտար իր կեանքին , կեանք մը՝ որ իր բոլոր բնութեամբ Աստուծոյ կեանքին կ'նմանի : Նա զգաց քէ «յաւիտեանական կեանք»ն է այն : Նա ծնաւ նոյն կեանքը , ոչ քէ ուսաւ . զի Քրիստոսնեութիւնը *կեանք* է՝ ոչ զիսութիւն . իսկ կեանքն հաւատսէն է ի Քրիստոսն Յիսուս :

Եւ այս՝ վերացական վարդապետութիւն մը , կամ աստուածաբանական հայեցողութիւն մը չէ՛ զոր պէտք է անպատեալ դաւանիլ , այլ *իրողութիւն* է այն , ամենեւնի հաստատուն իրողութիւնը Քրիստոսնեական կրօնին մեջ : Հաւատա , ու պիտի տեսնես , պիտի լսես , պիտի գիտնաս : Հաւատա , ու պիտի փրկուիս , պիտի ապրիս : «Հաւատա» . ուրիշ միջոց մը խոստացուած կամ ընծառուած չէ նոյն արդիւնքները յառաջ բերելու համար մարդոց մեջ :

Այն որ հաւատայ , կեանքը կ'ունենայ ու կ'հասկնայ — ի՛նչ որ չեն հասկնար չի հաւատացողներ — քէ կեանքը չեն սորվիր , *կ'ունենան* , քէ անմահութիւնը *կ'ապրուի* մանաւանդ՝ քան կ'ուսումնասիրուի : Թէ որ անձնական փորձառութիւնը չունիս այս բաներուն , քէ որ չես գի-

սեր Քրիստոսի փարոզած «Երկնից Փազաւորութիւն»ը , հաւասք մուս զսած չէ քու ներսիդիդ :

Մարդոց անհասնում «Ինչո՞ւ»ներուն պասասխանը Քրիստոսի՝ — «ՆՍ ՆՄ» է : Այն որ կ'հաւասայ՝ կ'հասկնայ , կ'ըմբռնէ , կ'օտափէ , կ'զգայ , կ'ունենայ , կ'ըշշայ : Քրիստոսի պասասխանը անօթի մարդուն այս է — «Նս եմ հաց կենաց» : Իր պասասխանը կոյր մարդուն՝ — «Նս եմ լոյս» . կորսուած մարդուն՝ — «Նս եմ համբան» : Ու այն որ կ'հաւասայ , կ'կէսանայ , կ'սեսնէ , կը հասնի փրկութեան , ու ա՛լ պէտք չունենար գիտական կամ փիլիսոփայական բացատրութեանց , որոնք ո՛չ միտք կ'զոհացնեն , ո՛չ հոգին :

Ահա այս փարոզութիւնն անհասկնալի է ու կ'մնայ անհասկնալի այս «աշխարհի իմաստութեան» : Ուստի միտք կ'նկատէ զայն իբր «փարոզութեան յիմարութիւն»ը :

Ի՛նչ որ գրեցինք ցարդ «Բիւզանդիոն» պատուական Հայաբերքի մեջ տօնական օրերու առթիւ , ամենն ալ կը վերաբերէին նոյն կարգի փարոզութեանց նոյն ոգիով գրուած , որոնք , ոմանց կողմէ , յաչս որոնց «յիմարութիւն» ըլլալէ չեն դադրած նոյնօրինակ նեմարտութիւնք , ապահովաբար , արհամարհուեցան , այլ ուրախ ենք ըսել որ , նաեւ , շատերու ընդունելութեան արժանացան : Փա՛ռք է այս մեր Ս. Եկեղեցւոյն :

Միսիբարական երեւոյթ մ'է մեզ համար տեսնել քէ այս տարակուսող , արհամարհող ժամանակիս մեջ պակաս չեն հաւասքի , կրօնքի մարդիկ , մեր տոհմային կրօնասիրութեան կենդանի վկաներ , որոնք Քրիստոնեական նեմաճութիւններ սիրելու , ընդունելու սիրտ ունին , որոնք այս ապականեալ աշխարհէն զատ հոգեւոր աշխարհի մը ծանօթ են , որոնք կորսնցուցած չեն իրենց լաւագոյն ընդունակութիւններն ու նաշակը երկնային

յայտնութեանց եւ հոգեկան իրաց , եւ որոնք , վերջապէս , հասկցած են թէ այլ բաներ եւս կան , որ կ՛ելու ու արժեք ունին ոսկիէն զաս , հանոյքէն ու անունէն զաս :

Այս կարգի ընթերցողներու կողմէ փափաք յայտնուած էր գրքի ձեւով վերստին ի լոյս հանել յիշեալ օրաքերքին միջոցաւ մեր հրատարակած կրօնական յօդուածները : Գերազանցապէս բարի փափաքներ գոհացնելու մեծ հանոյ՜ով այսօր զանոնք ամենք , մէկ երկու կտորներու յաւելումով , կրկին կ'ներկայացնենք նոյն սիրելի ընթերցողներուն , որոնց բարոյական օգուտը , հոգեւոր շինութիւնը միայն պիտի ըլլան մեր վարձքը , մեր արտի գոհունակութիւնը :

Գ Ի Ս Ա Կ

ՄՏԱԾՈՒԹԻՒՆԻ

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ

ՀԱՅ. ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԱՄԱՆՈՐԻ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

ՄԵՏԻ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆ կ'ընչանակէ «օրերը համբել»,
ըստ Աստուածաշունչ Գրքին (Սաղմ. Դ. 12):

Բարոյական սնանկութիւնը, որ մեծագոյնն է սնանկութեանց, յառաջ կուգայ ժամանակի վատնումով:

Աստուած իր կատարած գործերուն համար տարեկան հաշուեկշիռ մը չներկայացներ մեզի, բայց մենք հաշիւ պիտի տանք Իրեն անցելոյն համար:

Իր ժամանակը վաճառող մարդը «անմիտ» է. իմաստուն մարդը զայն կ'զնէ:

Կեանքին իրական արժէքը ըմբռնել՝ մեծագոյն իմաստութիւնն է:

Կեանքը սուղ է, քանդի կարճ է. մեծ է այն, քանդի փոքր է. պատուական է, քանդի վաղանցիկ է:

Ծաղիկն այն ատեն յարգուեցաւ, երբ արեւին մէջ խամբեցաւ: Մարդ յայնժամ սիրեց իր օրը, երբ տեսաւ թէ «Այն կ'երթայ, ու ա'լ ետ չի դառնար»: Ըստ Պայրը-

նի՝ կեանքը յայնժամ պաշտուեցաւ , երբ «մեռաւ»ն լսուեցաւ :

Լաւ ապրելու համար պէտք է ունենալ սա խորհուրդը թէ պիտի չհապրինք ընդ երկար : Մեծ ապրելու համար սա Աստուածային հարցումը ուղղելու ենք մեր անձերուն — «Ի՞նչ է կեանքը» :

Գրէ կեանքիդ գիրքը որքան լաւ , որքան օգտակար որ կրնաս , քանզի մահու հրեշտակը կուգայ շուտով ու կ'ինքէ դայն :

Ներկայ կեանքը , սակայն , չէ ամէնը . կեանքին ամբողջութիւնը չէ , այլ մի մասն է — փոքրիկ մասը — «կեանք»ին :

Մահը ներհումը չէ կեանքին , այլ՝ զարթնումը . ներկայ կեանքն է երազը , իսկ մահը սթափումն է : Այս կեանքը սկիզբն է անվախճան կեանքին :

Մի ցաւիր որ շուտ կ'անցնի այս կեանքը , այն կ'տասնի ցաւերը շուտով , ու կ'ըրբէ հանդիսար շուտով :

Մտնալու չենք բնաւ թէ մեր կեանքն անսոյգ է — ստուգապէս անսոյգ — որուն ճակարին վրայ կ'ըսուած է սա անջնջելի վճիռը — «Գուն անշուշտ պիտի մեռնիր» :

Կեանքն անդառնալի է . ամէն ինչ որ մեր ետեւ կը ձգենք — գործ , խորհուրդ , խօսք կ'մնան հոն անփոփոխ : Չար իղձ մը , ծուռ ակնարկ մը անգամ չենք կարող ետ դարձնել , ոչ ալ ծուռ դրուած քար մը կրնանք տեղէն խախտել — «Գեալինը թափուած ջուրը չի ժողվուիր» :

Եթէ իմաստուն ես , պատրաստէ կեանքդ հնձող մանգաղին , գիտնալով որ դայն իր ձեռքին մէջ բռնող մահու հրեշտակը դրանդ առջեւ կեցած է :

Կ'հաւատաս՞ թէ ուրիշ կեանք մ'ալ կայ , կեանք մը՝ որ չի մեռնիր , որ անընդունակ է ասպկանութեան , իրազան կեանք մը՝ որ կցուելով քու կեանքիդ՝ մութ

անցեալդ կ'սլայծառայնէ թողութեանք եւ շնորհիւով, եւ ապագայ կ'յուսազարդէ այն ճակատագրով, որ իր իսկ ճակատագիրն է : Օ՛հ, կեանք մը՝ սուրբ, երջանիկ, օրհնեալ — կեանք մը՝ Աստուածական, որ քուկդ պիտի բլլայ իր բոլոր ճոխութեամբ : Այս կեանքը կ'զանուի «ՈՐԴԻՈՅՆ» մէջ :

Ս. ԾՆՈՒՆԴԻ ՄՏԱԾՈՒՄ

«Զի տեսաք զաստղն նորա», ըսին մոզեր, եւ գիշերուան աղջամզջին ու ցերեկուան բոցակէզ արեւին մէջ յառաջացան, կտրեցին, անցան միջոցի ամբաւ հեռաւորութիւնը : «Անոր աստղ»ը, — լուսածիր հեռքերուն անոյ աստղին կ'հետեւէին մոզերը — իմաստունները, մարդկային իմաստութեան առջեւէն կ'երթար անոր աստղը : Ուղեկորոյս հէք ճամբորդը, ցամաքին կամ ծովուն վրայ, կ'նայի «անոր» աստղին : Անյոյս եւ մոլորայած մարդը, տգէտը ու իմաստունը հաւասարապէս կ'կարօտին նոյն գեղալոյս, չողատիւն Առաջնորդին — Բեթլեհէմի աստղին :

Մարդ որքան ճամբայ աննէ կեանքի ուղւոյն մէջ, որքան յառաջանայ դիտութեան ծովածաւալ տարածութեանց մէջ, որքան վերելքներ, հոլածիւ խոյանքներ ընէ մտածումի, խոհերու եւ խոկումներու բարձրութեանց մէջ, նոյնքան պիտի վնասուէ անոր աստղը չընկղմելու, չխորասուզուելու համար լայնատիւն անջրը-

պետին մէջ , նման նաւապետին , որ ի՛նչ քան բացուի , հեռանայ եղերքէն , ա՛յն քան պիտի թողու մեծ ու պզտիկ առարկաները ցամաքին , ու նոյն իսկ խորխտապանծ յաւերժական լեռները հեռուներուն , եւ մրրկող անծայրածիր ովկէանին մէջ աչքը պիտի ուզդէ վեր , դէպի անծիր հորիզոնը՝ զանելու համար Բեւեռի ճերմակ , նշուազեղ աստղը — «անոր աստղ»ը :

Ու կ'քայլեն մոզերը . ինչ՞ու չեն գոհանար Տեսնելոյ աստղը : Շատեր պիտի կանդ առնէին հոն , ու ըսէին . «Ահա իմ հանգստավայրս» , ու նոյն աստղին ոսկի ցոլքերուն ներքեւ պիտի դնէին խոնջեալ գլուխնին : Ոչ , իմաստութիւնը դադար չունի . լոյսը տեսնելով չի գոհանար , կ'հալածէ զայն : Իմաստութեան սկիզբը վախճան չունի : Իմաստութիւնն անյագ է . կ'լափէ ովկէանը , ու տակաւին կ'գոչէ . «Մարաւի հմ» : Օ՛հ , իմաստուն հողին ի՛նչ քան մեծ է , տիեզերքը չի կրնար լիցնել , լիացնել զայն . հոն պարապութիւն կայ միշտ , ահեղ , անըմբռնելի դատարկութիւն մը : Իմաստութիւնը դժգոհ է այն ատեն՝ երբ գոհ է : Իմաստութեան դպրոցը չըջանաւարտ չունի : Յիմարը կ'ըսէ . «Ուսումն աւարտեցի» , իմաստունը կ'ըսէ . «Սկսայ» . այն որ «Աւարտեցի» կ'ըսէ , դեռ սկսած չէ : Արգահատանք այն մարդուն ալ , որ կեանքին համար կ'ըսէ . «Վերջացաւ» , մինչ պարտ էր ըսել . «Սկսաւ» : Իմաստունին բերնին մէջ չի կան «վերջ» , «վախճան» բառերը : Կարէ՛ յոյսդ այն մարդէն որ կ'ըսէ . «Տեսայ իմ Բեթլեհէմի աստղս» , ու հոն կ'կենայ . շուտ պիտի կորսընցնէ զայն , զի Անոր աստղը գնայուն , յառաջացող աստղ է :

Պէտք է չուել . ու կ'չուեն իմաստունները , քանզի աստղը չէ՛ ինչ որ կ'փնտսեն : Ոչ , աստղը կ'վերարերի

«Անոր», կ'տանի Անոր, — «աստղն նորա»: Ի խնդիր «Նորա» ճամբայ ելած են Արեւելքէն, ու չեն կրնար խորան կանգնել իջեւանիլ, մինչեւ տեսնեն «Մանուկ Արքայ»ն, անեղ լոյսը, զԻնք, որ յոյժ աւելի պայծառ է քան իր լոյսը, քան իր աստղը: Մարդկութիւնը լոյս չունի առանց «Անոր», թէեւ արեւներն անոր սրտին մէջ թափին: Լոյս, լոյս պիտի ազաղակէ, թէեւ աստղերու մէջ պտտի, լոյսի հոսանքներու մէջ իր օտարը լուայ, ու երվինազարդ ծիածանն իր պատմութեանն ընէ, շօշափելով, խարխափելով պիտի փնտռէ զՆա՝ քան «զաստղն Նորա»: Մարդը թափառական է, դադրում չունի. կեանքը դեզերում մըն է, որոնում մը ճշմարտութեան համար, լուսոյ զհետ: Չի գտներ զայն՝ մինչեւ չփնտռէ զՆա՝ որունն է, կամ որ է ճշմարտութիւնը, լոյսը: Կեանքը՝ մարդոց զԱստուած փնտռելն է: Սիրար կ'նայի վեր եւ ամենուրեք ի խոյզ Անոր: Աստղը սահման մը կը դնէ մեր հետախուզութեանց, վերջին կէտը կ'դնէ մեր հետախուզութեանց, վերջակէտը կ'դնէ մեր սերտած գրքին մէջ: Այլ Բեթլեհէմի աստղը, «Անոր աստղ»ը հորիզոններէ հորիզոն կ'թոցնէ հողին, նոր եւ անհուշատարած մթնոլորտներ կ'բանայ անոր առջեւ: Երբ կը տեսնենք անոր աստղը, կ'հարցնենք իսկոյն. «Ո՞վ է Այն, ո՞ւր է Այն, անոնց տէրն՝ որո՞ւնն է Բեթլեհէմի աստղը, որո՞ւնն են աստղերը, հեռակայ լոյսերը բազմագունեանն»: Նկատէ՛ զանոնք Քրիստոսի աստղերը, Աստուծոյ աշխարհները, Աստուծոյ տիեզերքը. ըրէ՛ նիւթը յատկացեալ «Անոր», եւ պիտի չհատցնես ճամբադ դէպի զարգացում, դէպի ազնուացում, դէպի բարձրացում:

Իմ ճամբուս վրայ դէպի հոն, դէպի լուսոյ Ազրիւրը, դէպի Բեթլեհէմ կ'զլորուի սառի ահագին բեկոր մը, պաղ, մեծազանգուած սառնակոյտ մը. — «մոզութիւն,

միսգլիք», կ'բացազգանչէ խուլ ձայն մը : Կ'ուզէի հաւատալ խորհրդապաշտութեան՝ թէեւ այն նշանակէր աւելորդապաշտութիւն , քան նիւթին : Գազանիքը մեր բնութեան էական պէտքն է : Հոգիս կ'ուզէ գանել վայր մը , տեղի մը , հիւզակ մը , ուր կ'ննջէ յոյսն , «անպարագրելի»ն , թէպէտ «ի խանձարուրս» : Կ'ուզեմ հաւատալ խորհուրդին՝ քան խորհրդանշանին , նիւթին : Չեմ ուզեր իրերը , այն բաները՝ զորս կրնամ չափել իմ թիզովս , կրնամ կշռել իմ նժարովս , կրնամ հաշուել իմ թուաբանութիւնովս : Կ'խնդրեմ անբաւը , անհունը , յաւիտենականը , զԱստուած : Անձանօթն , անգիտելին՝ որ , սակայն , կ'յայտնէ ինքզինք հպումովն իմ հոգւոյս , զոր կ'ձանչնամ իր հայեցումովն իմ կեանքիս : Իմ էութեանս անհրաժեշտ պէտքն է Այն : Նիւթապաշտը կը տեսնէ իր մարմինին , իր նիւթին աչօք , եւ անկատար են իր տեսութիւններ , իր հայեցողութիւնք : Այն չի տեսներ գաղափարականը , զԱնիկա , առ որ կ'ձգէ , կ'մերձեցնէ նիւթը : Անիկա կ'տեսնէ երկնից աստղերը , ոչ «Անոր աստղ»ը :

Աստղը Բեթլեհէմի այրին վրայ . հոն՝ անոր վերեւ կ'չողայ «աստղն նորա» : Այն աստղն աչքն է Անեղին , որ կը հսկէ անթարթ Գաւիթի տանը վրայ , ուր մարդը կը պատսպարուի , ուր ճշմարտութիւնը , արդարութիւնը , խաղաղութիւնը , սէրը , հոգին ու կեանքը կ'պարուրուին : Աստեղային աշխարհ մը կայ , որ իր լուսափիւռ թեւերը կ'տարածէ մարդկութեան վրայ , կ'խորհի , կը ծրագրէ անոր համար , կը խօսի անոր հետ : «Պուտոտայականութիւն» կը մուտան ոմանք . անձս կ'կատչի , սակայն , այս գաղափարին : Լքող անտարբերութիւն , մոռացում , ուրիշ վերնազաւառի մը դէպի մեր մոլորակն , մեր Բեթլեհէմեան այրն , չի կրնար երբէք ընդունիլ հո-

գիտ : Միտքս սահմանուած է հակառակիլ այդ անդուլթ , ջլատիչ , ընկրկող , նուաստայնող վարդապետութեան : Այդ լուսափայլ աստղին վառարանին մէջ սիրտը կ'աեսնեմ ինծի անձանօթ՝ այլ ծանօթ էակին , որ սիրտանաց ցօղեր կ'հոսէ իմ վշտաբեկ հոգւոյս մէջ , որ ճրագներ կը վառէ ու կ'գեղերփնէ ամայի մութ սիրտս :

Թող ըսէ ինծի Քրիստոնէութիւնը կամ Պուստայականութիւնը , կրօնքը կամ փիլիսոփայութիւնը թէ անոր աստղը կ'հակէ իմ վրաս , աստղերուն ու երկինքներուն Աստուածը կ'դիտէ գայթող քայլերս , կ'աեսնէ անկումներս , կ'մտածէ իմ խաւարչտին խորշիս վրայ , թէ ես միայնակ , անտերունչ ու երեսէ ձգուած չեմ իմ մենաւոր հիւղակիս մէջ , չեմ անօգնական իմ մտածումներու , որոնումներու , կնճիւններու եւ սլացումներու խանձարուրքիս մէջ , թէ անառաջնորդ չեմ իմ կեանքի , փրկութեան , երջանկութեան , անմահութեան , յաւիտենականութեան շաւղիս մէջ , եւ ինքզինքս կը դգամ ազնուացած , բարձրացած , մեծցած , ճօխացած , սրբացած ու հրեշտակացած : Օ՛հ , ոչ , երկիրն որք չէ , մանուկ մը իսկ միայնակ ու լքուած չէ տիեզերքի մէկ աննշան անկիւնի խորքին մէջ : Գորովացայտ , մշտաբաց աչք մը անոր գլխուն վրայ սեւեռուած է , բարախուն , արտփուն , տաքուկ սիրտ մը կցուած է անոր դողացող լանջքին հետ , աստղ մը հաստատուած է անոր ստուերամած գազաթին վրայ : Աստղերու բանաստեղծութիւնն է այս , կրօնքին քերթուածը , երկինքի , լուսոյ աշխարհին յաւիտենական մեղեդին , — «Փա՛ռք ի բարձունս» : Ո՛վ որ Բեթլեհէմի աստղ մը ունի իր գլխուն վերեւ — երկինքը , երգ մը ունի նաեւ իր բերանը :

Աստղը չէ Այն , այլ Անոր աստղը , նիւթն ու տիե-

գերքի բովանդակ իրերը չեն Այն , այլ Անորն են : Իմաստուն մարդը չի փնտոներ գանձք , բայց անոնց միջոցով՝ զԱնիկա : Ասողը , ներկայացուցիչ նիւթին , մատնանիչ կ'ընէ բան մը , որ մեծագոյն է , գեր ի վեր է քան զինք : «Ես արեւէն մեծ եմ , ըսաւ Փասքալ , զի թէեւ արեւը կրնայ իյնալ վրաս եւ փշրել , ոչնչացնել զիս , բայց ես պիտի ըլլամ գիտակից իմ մահացումին , մինչ այն , արեւը , պիտի մնայ անգիտակից իր յազթանակին» : Նիւթը չունի խօսք . եթէ ունի երբէք , այս է իր խօսք , — «Ես ցուցաձատ մըն եմ միջոցի անհուն տարածութեան մէջ՝ որ ցոյց կուտամ հեռին այն ճամբան , որոյ մէջէն պարտիս քալել , եթէ կ'ուզես գանել իրական լոյսը , իրական գեղեցկութիւնը , իրական մեծութիւնը , իրականութիւնը , զԱնիկա» : Կրօնքի մը , որ ցոյց կուտայ անոր աստղը ու ոչ զԱնիկա , ըսէք աստղաբաշխական կրօնք , Քաղէական հաւատք : Երեւցած աստղին վրայ այսպէս գրուած է . «Այս է ճամբան ուրիշ գաւառի մը — Բեթլեհէմի . այս է մեկնակէտը , ոչ թէ չուկէտը քու կեանքի ասպարէզիդ : Հանգստավայրը՝ որուն ի խնդիր ճանապարհ ինկած ես , հոս չէ , քիչ մը անդին , մըն մը կամ մըններ հեռու : Մի՛ անանար այդ հանգրուանին մէջ , քալէ մինչեւ հոն ուր ես կ'երթամ արագոսն : Անոր ակոյն հանձարը չի զիտեր , իմաստութիւնը կարող չէ գանել , ոչ իսկ բաց աչքերն երկնից համաստեղութեան , բայց միայն ես , Անոր աստղն , աստղն Բեթլեհէմի» :

Բեթլեհէմի աստղը . ո՞րն է այն . ո՞րն է անոր աստղը , ի՞նչպէս կարելի է ըսել , մինչ անհամար լուսաւորներ կը փալփլան եթերական տաճարին փաղփուռն , փառաշուք գմբէթին ներքեւ , մինչ միլիոնաւոր աշխարհներ կ'կախուին անոր կապուտագեղ , լուսապայծառ , հրաշարուեստ

թովչական ու նոյն ասեմն զանգակի մը զօղանջին պէս
բարձրագոչ եւ մեծագանգիւն հեռիէն թսաւ, հնչեց, մնչեց
ականջիս, — «Աւասիկ լուսափողփող աստղը Բեթլեհէմի,
այն՝ որ կ'առաջնորդէ քեզ զէսկի անձնութիւն,
զէսկի սպասարկութիւն եւ ծառայութիւն այլոց, զէսկի
բարութիւն, զէսկի սէր: Այն աստղն է Մեծ Մանուկին,
Քրիստոնէութեան մեծափառ Իշխանին աստղը, որ կ'ա-
ռաջնորդէ քեզ անձնաւորումին բարոյն, գեղեցկին եւ
վսեմին. կ'աանի քեզ ճշմարտութեան, խաղաղութեան,
արդարութեան, սրբութեան, լուսոյ, կեանքի մարմնա-
ցումին, մեծութեան, վեհութեան ու բարձրութեան գա-
ղափարականին — շխաակ ԻՐՆՆ» :

Մ Ե Ծ Պ Ա Հ Ք

Ա Պ Ա Շ Խ Ա Բ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Մեծ Պահոց առաջին շարթուն Հայ . Ս. Եկեղեցին իր հաւատարիմ զաւակները կ'հրաւիրէ ապաշխարութեան : Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին մէջ Ս. Եկեղեցին իր բոլոր ուղղութեամբ , քարոզութիւններով , յորդորներով , խրատականներով , սրտաշարժ երգեցողութեամբ , յուզիչ , հոգեբուզիս ազօթքներով , մաղթանքներով ու սաղմոսերգութեամբ կէտ նպատակի ունի ժողովրդեան մէջ ներքին , հոգեկան փոփոխութիւն մը յառաջ բերել : Այլ , մասնաւորապէս , առաջին շարթը Սրօնի գուտորը — Ս. Եկեղեցին — սգացեալ հարօի պէս իր դէմքը կ'սեւասքօղէ , իր զարդերը կ'թողու եւ արտամութիւնը հագած կ'ներկայանայ իր «Մանկանց» մէջ , որպէս զի մոլորած , նիւթականացած , մեղաց խարէութեամբ խտացած , ախտացեալ , թշուառ հոգիները դառնան իրենց չար ճամբաներէն , սկսին նոր , բարի , հոգեւոր եւ աստուածահաճոյ կեանքի մը : Նա , Քրիստոսի Եկեղեցին , բարձրաձայն կ'ազաղակէ , նման Յովհաննու Մկրտչին , որ անապատին մէջ կ'կանչէր , — «Ապաշխարեցէք , զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից» :

Է՛ն , այս քաղաքակրթութեան շողշողուն դարուն մէջ ս'ըջափ անախորժ կ'հնչէ սա ապաշխարութիւն բառն ալ : Յովհաննէսի պէս աշխարհութեայ անապատականներու , մենակեացներու , մոլեռանդ , ագէտ , հիւանդ կրօնաւորներու մէկ անձկամիտ վարդապետութիւնը , որ երբէք չի կրնար հաշտուիլ ներկայ դարուս մտքին ու ոգւոյն հետ Այսպէս կ'ըսեն ոմանք , որ , յիւրաւի կամ յանիւրաւի , գայթակղած են կրօնքէն , ու սովոր են արհա-

մարհել ի՛նչ որ Եկեղեցիէն կուգայ, կամ ի՛նչ որ Եկեղեցին կ'ըսէ : Ամէն ի՛նչ որ կրօնքի անունով կ'ներկայանայ՝ ախմարութիւն է, տկարութիւն է . ո՛չ փիլիսոփայական է, ո՛չ տրամարանական : Եկեղեցւոյ ծոցին մէջ լուսաւոր հրեշտակն անգամ սեւ սատանայ կ'երեւի իրենց աչքին : Մոլի ու մարմնապաշտ մարգիկ, ընդհանրապէս, որոնց հաճոյքը, ցանկութիւնը գոհացնելու սանձարձակ ազատութիւնը այնքան մոլորցուցած, խաւարեցուցած է միտքը, որ յիմար հպարտութեամբ կը կարծեն թէ իրենց փիլիսոփայական բարձր մտածումներովն է որ այսքան խտտօրէն կ'դատեն ու թշնամութիւն կ'անուցանեն կրօնքի ուսումին ու քարոզութեան դէմ : Գիտնականի հովեր առած՝ ցած, աղտեղի մթնոլորտներու մէջ կ'տապալակին, այլ կ'կարծեն թէ խորհուրդի, մտածումի, բարոյականի, իմաստասիրութեան վերին սահմանները կ'թեւածեն . ո՛վ խարէութեանս : Խորապէս կ'ցաւիւմ ու միանգամայն կ'խնդամ այն ցուրտ ժպիտին վրայ, որ կարծեցեալ անհաւատի մը շրթունքին վրայ կը ձեւանայ ի դէպ նոյն իսկ կրօնական բառի մը, որպիսին է «ապաշխարութիւն» : «Ապաշխարութիւն . փիլիսոփայական գրքի մէջ ծանօթ է այն, քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ կ'գտնուի՞, կ'արձանագրուի՞, օրուան թերթերու, հանդէսներու, օրուան գրականութեան մէջ կ'գրուի՞, կ'յիշուի՞ : — Ո՛չ : Ականջ մի՛ կախեր, անանկ է նէ, հինցած բառ մ'է այն ռամիկներու բառգրքին մէջ մնացած» :

Իրաւ է . երեք բառեր կան, որ օրուան գրականութիւնը իր սահմաններէն վտարել կ'ուզէ, որ իր արձանագրութիւններէն քերելու, հանելու տենդոտ զործունէութիւն մը ցոյց կուտայ : Այս բառերէն երկուքն են — ապաշխարութիւն եւ հաւատք, երկու աչքի փուշեր, որ անոնց հանգիստը կ'վրդովեն : Եւ որպէս զի այս նեղա-

ցուցիչ բառերու մշտնջենական խոտովքէն ու հալածանքէն ազատին , ինկած են երրորդ բառի մը ետեւէ , զոր ո՛չ գրել եւ ո՛չ բերան առնել կ'ուզեն իսպառ ջնջելու եւ փոշին գետերուն կամ երկնից հովերուն տալու համար : Այս փորձանք բառն է — «մեղք» : Եթէ յաջողին այս գլխու ցաւը մէջտեղէն վերցնել անդամ մը, «ապաշխարութիւն»ը , «հաւատք»ը ինքնին կ'մոռցուն , կ'երթան , կ'անհետանան : Ծշմարիտ է . ապաշխարութիւն եւ հաւատք մեղքին գոյութիւնը կ'ենթադրեն , եւ մեղքը ապաշխարութեան ու հաւատքի անհրաժեշտութիւնը կը զգացնէ : Իրաւ որ խելացի են այս մարդիկ , վերջապէս : Ուրեմն , վերցնենք , մեռցնենք «մեղք»ը : Բայց եկուր , տես որ մեղքն ալ շատ աներես բան է , Չինացի կռփամարտիկներէն շատ աւելի անխոցելի : Որդ մ'է որ բնաւ չի մեռնիր , այլ միքրոսներուն պէս կ'աճի ու կ'բազմանայ խղճին եւ մտքին մէջ անզգարում խածատելով , կրճելով զայն :

Չէ՛ , դուք չէք կրնար մեռցնել մեղքը , ոգորմնութեան'ր : Ինչո՞ւ կ'յոպնիք : Մեղքը Քրիստոս մեռցուց շատոնց : Նա Իր անձով վեր առաւ մեղքը խաչին վրայ : Ի՞նչ հարկ այսքան թշնամութիւն , ուրեմն , մեռած մեղքին դէմ . անոր յաղթող թշնամին Քրիստոս Ինք է :

Կ'սխալիք . բառը ջնջելով՝ մեղքին մահատիթ իրողութիւնները չեն ջնջուիր : Վարակիչ ախտի մը անունը չի յիշելով՝ ցաւը չի գազրիր գոյութենէ մարմնոյն մէջ : Քրիստոս ձեզի պէս չի խորհեցաւ : Ան մեղքը սրտին մէջ զարնել ուզեց , զանիկա կեանքին մէջէն , ոչ թէ լեզուարանութենէն , ջնջել որոշեց եւ յաջողեցաւ Իր մահուամբ : Հասկցա՞ք . բայց այս սարազան ալ — Քրիստոսի կատարած փրկագործութիւնը — գարձեալ կ'զլորէ անոնց առաջ նոյն գայթակղութեան քարը — հաւատքը : Յերեւան կ'բերէ նորէն միեւնոյն խորշելի բառը —

«ապաշխարութիւն» : Ուրեմն , վերցնելու է նախ մեղքը՝
Ուրիշ ճար չի կայ :

Տորչափ մեղքն իր պատասխանատուութեան արհա-
ւիրքի խորունկ լմաստովը կ'շեշտէ հարկը հաւատքի եւ
ապաշխարութեան , մարդիկ չեն կրնար սիրել զայն ,
կ'ուզեն անտեսել անոր գոյութիւնը : Մեղքը սուր ժա-
նիքով բառ մ'է , որոյ ակոսն կ'մանէ կեանքին մէջ ,
մինչեւ ոսկորը կ'փշրէ : Ուստի օրուան աշխարհիկ ,
ինքնապաշտ գրականութիւնը կ'զբազի հինաւուրց կրօնը
որդին ատամները հանել ու թողուլ զայն իր կակուղ ,
անվնաս լինդերովը միայն : Այդ գրականութեան լու-
սամիտ մշակները , որ «գրող» անուամբ ծանօթ են ,
կ'հնարեն ամէն տեսակ հեշտօրօր ֆրագներ , գիտական ,
արուեստական , գրական նոր նոր դարբնուած , ձուլ-
ուած կոկիկ , փայլուն բառեր : Ինչպէս . «բարոյական»՝
հոգեւորի տեղ , «ազնիւ» , «համեստ»՝ ֆրիւսոնեայի տեղ ,
«քնութիւն»՝ փոխանակ Արարիչի , եւայլն , եւայլն : Վեր-
ջապէս՝ «անազնուութիւն» , «յանցապարտութիւն» , կամ
շատ շատ , «մեղանշում . . . ընկերային կամ հանրային
օրէնքին դէմ , անհատական սկզբանց դէմ» , այլ ոչ եր-
բէք մեղք — մեղք՝ Աստուծոյ դէմ , Աւետարանական
լմաստով : Ու այս ամէն լեզուական ձեւարանութիւն-
ները՝ պարզապէս հաշտուելու համար իրենց անձնական
խեն խոտորումներուն , ինքնահաճ , ինքնազեղծ ձրգ-
տումներուն հետ , անլրդով ընթանալու համար կեանքին
լայն , զիւր ճամբուն մէջ , «Ոչ» չըսելու համար ցօփ ,
սիրապետող «ես»ին ի պատասխան :

Փոխանակ վարակուող հիւանդութիւնը բուժելու
սահմանուած բալասանով , անոր ախտարանական մեղ-
մացուցիչ , ոսկեղօծ բացաբութիւններ գործածելու այ-
լանդակութեան մէջ՝ օրուան փիլիսոփայութիւնն ալ իր
բաժինն ունի :

Այս յետամնաց փրկիսօփայութիւնը կ'ըջարողէ թէ մեղք ըսուած բանը պարզապէս արդիւնք է անկասար զիտուքեան , կամ , ուրիշ բառով , ազխութեան : Հետեւաբար , ըստ այս վարդապետութեան , մարդը պատասխանատուութենէ , խղճի բեռէ ազատ է : Սո՛ւտ է : Այս տեսութիւն իր զղեակը կառուցած չէ մարդկային փորձառութեան եւ կեանքի յայտնի իրողութեանց հաստատ հիմերուն վրայ : Տղիտութիւն , պատճա՞ն մեղաց : Բայց ս'ով կրնայ ուրանալ թէ ո՛ւր որ ազխութիւն կայ՝ հոն մեղքի գիտակցութիւն չի կայ : Մեղք ըսել՝ գիտնալ ըսել է : Տղիտութիւնը «մեղք»ը չարտասաներ , չի գիտեր : Ամենահին մարդիկը «բարոյ եւ չարի զիտուքեան ծառ» կոչեցին , ի՞նչ որ ծանօթ է այժմ մեղք անուամբ : Մեղքի զգացումը կ'ենթադրէ գիտութիւն , ճանաչում մեղքի չարիքին եւ պատասխանատուութեան : Հոգիին վրայ քսուած սեւ բիծերը տեսնել , սրտի ազեղութիւնը նկատել ի՞նչ կ'ընչանակէ , բայց եթէ աչք , լոյս ունենալ : Երբ մէկը կ'ըսէ , «Տղիտութեամբ դործեցի» , նա խղճի խայթ չզգար , մեղքը ոյժ չունի վրան : Մեղքը գիտութիւնն ծնած է , եւ անոր մէջ նուազ չի ճարակիր :

Ուրիշ դպրոց մ'ալ կը վճռէ թէ մեղքն անխուսափելի է , անճողոպրելի՝ ցորչափ մարդ կապակցուած , խառնուած է զգայական կազմութեան մը — մարմինին հետ : Հէք մարդն ի՞նչ ընէ , քանի որ անկարող է ինքզինք ազատել մարմնի բանաէն , որուն մէջ կ'հեծէ կիրքերու չղթայումներով : Յուսահատ փրկիսօփայութիւն : Ուրեմն յոյս չի կայ մարդուն ազնուացումին : Ուրեմն յաւիտեանապէս կորսուած է նա մարմնի դժոխքին մէջ , ուր նետուած է ծնած օրէն :

Մեղքը վերագրել ուղղակի մարմնի դրութեան , ալւոր փրկիսօփայութիւն , բայց , զժքազգաբար , անճիշտ : Եթէ հնար ըլլար որ այսօր մեր մարմինները զատուէին

իմացական էակէն , ու մնար միայն հողեզէն մարդը — մարդը առանց մարմինի — ս'ը պիտի մնար մեղքը : Կ'հարցնեմ , Ուր պիտի երթար նախանձը , ասեւութիւնը , կեղծիքը , ինքնասիրութիւնը , հպարտութիւնը , փառամոլութիւնը : Մարդուն ս'ը մասին մէջ պիտի մնար խորհուրդը , փափաքը , զգացումը , սէրը , կամքը : Մարդը մարմինն է : Հողին չէ՞ որ կ'հրամայէ , ու մարմինը անոր հնազանդ ծառան չէ՞ , որուն կ'վերագրուի մեղքը , եւ որ կ'նկատուի ազրիւրն ու բղխողը մեղքին :

Այլ իմ անմիջական պէտքս ազատումն է մեղաց զերութենէն , մեծաշուք փիլիսոփաներ : Ես չարը կ'գործեմ , չարը՝ որուն աղէտները , աւերումները կ'զգամ իմ ներսի գիւ . ինչ ընեմ : Այս փայլուն մտածումները , վերագրումները , այդ շողշողուն բնազանցութիւններն ու հայեցողութիւնները չեն կրնար գոհացում սալ ամօթապարս ու վիրաւորեալ հողիս՝ որ արդարութեան երեսէն կ'փախչի զբախտի օրինազանց ամոլին պէս , ու կ'ուզէ ծածկուիլ տերեւախիտ ծառերու նսեմ ստուերնեւրուն մէջ :

Ինչ որ , սակայն , արդի գրականութիւնը կամ փիլիսոփայութիւնը կ'ուզէ արտաքսել , ջնջել իր սահմաններէն , Գրիստոնէական գրականութիւնը կ'պահէ , կ'ամբասցնէ , կ'խորունկցնէ իր ծոցին մէջ : Հին Գրքին մէջ չքմեղանքի , արդարացումի չպար չի կայ ամենեւին մեղքով արատուած գէմքերուն համար : Ան բծիշկ մէ , որ չի խաբեր , չի գործածեր լեզուագիտական ծամածուռ դարձուածքներ , քնքուշ ոճեր ու բացաարութիւններ : Կ'գործածէ բուն բառը՝ զոր կ'հասկնամ — մեղք : Կ'ըսէ ան , — «Մեղքը կ'ընակի քու մէջ , դուն անոր ասպնջականողը եղեր ես , անոր հլու ծառան» : «Դուն , կ'ըսէ Գիրքը , դուն մեռած ես մեղքին մէջ , թէ պատասխանատու ճանչնաս քեզ թէ ոչ , բայց մեղքը պիտի ուսէ

զլուխդ , պիտի կորսուիս . մեղքը մահ է : Մարդ չսպրիւր , կեանք չունի մեղքով , կամ մեղքին մէջ : Ի՞նչ որ կեանք կ'կոչես , իրապէս մեռելութիւն է » : Կ'ըսէ նաեւ այդ հին գրականութեան , հին փիլիսոփայութեան մեծ հեղինակութիւնը , — կ'ըսէ ի փրկութիւն , ի դարման իմ յուսահատ վիճակիս , « հաւատա ու ապաշխարէ » : Ապաշխարութիւն :

Ի այց հարկ չի կայ այսքան ցնցուելու , դող ելլելու ի լուր այս ձայնին — « ապաշխարութիւն » : Միայն Եկեղեցւոյ , միայն Աստուածաշունչի կամ աստուածարանութեան յատուկ բառ չէ այն : « Ապաշխարեցէք » ը քաղաքակրթութիւնն եւս աղաղակած է դարերու հոլովումներուն եւ աշխարհի յառաջացումի , զարգացումի շրջաններուն մէջ : Մի կարծեր թէ կրօնքի քարոզիչն է միայն որ այդ սոսկ հին մասենսպրութեան մը մէջ սահմանափակուած բառը կ'գործածէ այնքան սեղմ մտօք՝ պարզապէս մոլեռանդական ինքնազրգոռումով մը : Ի՞նչ կ'ուզենք ըսել « ապաշխարէ » ըսելով , բայց եթէ այս , — փոխէ դիտաւորութիւնդ , փոխէ ունայն խորհուրդներդ , ծածկ ես՝ մուրթած ես՝ ուղղէ գնացքդ , սխալ ճամբու մէջ ես՝ դարձիր , ետ դարձիր : Աշխարհի ո՞ր ասպարէզին , արուեստից ո՞ր ճիւղին , յառաջդիմական կեանքի ո՞ր շաւղին մէջ չես լսեր նոյն աղաղակը — « ապաշխարէ » , թէ եւ այլ բառերով : Ապաշխարութիւնը դարձ մ'է սխալէն շխտակը , ծուռէն ուղիղը , վեասակարէն օգտակարը , յոռիէն լաւագոյնը , չարէն բարին , երեւցած բաներէն անտեսանելին , արտաքինէն ներքինը , դորձքերէն հաւատքը , մարմնաւորէն հոգեւորը , ժամանակաւորէն յաւիտենականը , երկրաւորէն երկնայինը , մահէն կեանքը : Ապաշխարութիւնը սրբագրութիւն մ'է կեանքի զրքին մէջ սպրդուած վտանգաւոր բարոյական վրիպակներուն , սխալումներուն : Դարմանում մ'է գործուած հոգեկան

չարիքներու : Ո՞ր գիտութիւնը , ո՞ր փիլիսոփայութիւնը , ո՞ր մէթոտը , ո՞ր գրութիւնը չունի այս յետագարձները , այս բարեփոխումները : Կրօնքի շրջանակին մէջ տարբեր իմաստ մը չունի : Ապաշխարող մարդը կ'սեանէ իր վէրքին խորութիւնը , կ'սեանէ իր գործած զեղծումներուն հեռեանքները , կ'սեանէ իր ձեռքով փորած գերեզմանին մթութիւնը . կ'ըմբռնէ իր բարոյական անկումին անյատակ խորունկութիւնը , կ'զգայ իր թանկագին ձիրքերուն մահացումը , իր իմացական ու հոգեկան կարողութեանց փճացումը , կ'հասկնայ անգին , անմահ , անվերջ էութեան մը տարապարտուց վաճառումը չնչին գնով : Ու , ահա , ցաւը ինքզինք կը յայտնէ , կ'արիւնի սիրտը , կուլայ դառնագին , կորոշէ եւ կ'սկսի հաստատ քայլեր առնել ուղիղ ճամբուն մէջ : Այս է ապաշխարութիւնը :

Նա՛ ապաշխարող մարդը , սակայն , կեղծ արցունքներ չի թափեր , ինքնաշարժար միջոցներու զիմում չընէր . մեղքին գործած նախճիրները արտասուքներով լուալ չի մտաբերեր : Ինքզինք փրկելու եւ ինք իր աստուածը դառնալու հեթանոսական ոգիով չի վարուիր , այլ խոնարհ սրտով անցելոյն համար ներում կ'իմնդրէ Անկէ , որ իշխանութիւն ունի թողութիւն տալ , որ կարող է ըսել , « թողեալ լիցին մեզք քո » , եւ ներկային ու ապագային համար առանց երբէք վտահելու իր անձին , իր բարոյական կարողին , իր բարի որոշումներուն , առանց հաւատ ընծայելու իրեն , կ'վստահի , կ'յուսայ Անոր , որ կրնայ օգնել իրեն մեղքին յարձակմանց դէմ , — քանզի Քրիստոս մեր անցելոյն Փրկիչը չէ միայն , այլ եւ ներկային ու ապագային . Քրիստոս միշտ մեր Փրկիչն է : Նա ամէն օր մեր զղջումի արցունքը կ'սրբէ , ամէն օր մեր հոգւոյն վրայ ընդունած վէրքերը կ'սպասէ : Ան մեր տիեզերքը կ'ըլայ . Անոր մէջ կ'շարժինք , Անոր մէջ

կ'չըջինք ու կ'չնչենք : Այս կերպով մեր բարոյական
զիրքը կ'փոխենք . մեղքի ու սատանայի թեւարկութե-
նէն կ'անցնինք Աստուծոյ կողմը : Այս է ճշմարիտ ապաշ-
խարութիւնը , որ , նաեւ , կ'կոչուի Քրիստոնեական ա-
պաշխարոյթիւն եւ կ'յաջորդէ հաւատքին :

Սխալ է կարծել թէ ապաշխարութիւնը վիճակ մ'է
տեւական արամութեան եւ դառն սուգի : Ապաշխարող
մարդը ցվերջ չի մնար ծունկի վրայ բեկեալ , ջախջախ-
եալ սրտով : Յովհաննէս , ամենէն խոտակրօն քարոզիչը ,
որուն վրայ Աւետարանի լոյսին նշոյլը միայն ծագած էր ,
նա ոչ միայն ըսաւ , «Ապաշխարեցէք» , այլ նաեւ յա-
րեց , «Զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից» : Երկնից
արքայութիւնը այնքան մօտ է կոտրած սրտին : Ապաշ-
խարութիւնը ցաւի զգացում մ'է , որ առաջ կ'բերէ կա-
տարեալ ուրախութիւն . կարծատեւ գիշեր մը՝ որուն
շուտ կ'յաջորդէ սլայծառ լուսաւոր այգ մը աներեկոյ :
Մի գատապարտէք Աստուծոյ Աւետարանը իբր խիտ ,
դառն , հրամայող , ահարեկող զիրք , որ միայն գիտէ ը-
սել , «Աւաշխարեցէք » : Ամբողջութեամբ կարդացէք
զայն : Յառաջ տարէք ընթերցումը եւ սխալ լսէք քաղց-
րահնչիւն , ցնծաւէտ ձայնը — «Զի մերձեալ է արքայու-
թիւն երկնից» : Խարուած են անոնք , որ կ'կարծեն թէ
Քրիստոնէութիւնը ապաշխարանքի կեանք է , որ կ'ըսեն
թէ «Աւետարանը շատ շատ անստոյգ հանդերձեալի մը
խոստումը ունի» : Անոնք Աւետարանի մէկ էջը միայն
կ'կարգան , անոր յայտնած կրօնքին մէկ երեսը միայն
կ'լսեն , Քրիստոնէութեան նուազին մէկ վանկը , մէկ
խաղը միայն կ'լսեն : Չեն գիտեր որ «երկնից արքա-
յութիւն»ը , իր բոլոր փառքով , անկեղծ զզջացողի հոգ-
ւոյն մէջ կ'սկսի — «Արքայութիւն երկնից ի ներքս ի ձեզ
է» : Չեն կրնար հասկնալ թէ անմահ , յաւիտենական
կեանքն ալ հիմա եւ հոս ճշմարիտ հաւատացեալի մը

անձին մէջ ծագում կ'առնէ, որուն վրայ մահը տիրապէս չիշխէր :

Կրօնքին մէջ ոչինչ այնքան կեղծ երեւոյթներով կը ներկայանայ քան ապաշխարութիւնը : Ծշմարտանման ապաշխարութիւն կայ որ ճշմարիտ չէ, ու ենթական խարուած է չարաչար : Ծշմարիտ ապաշխարութիւնը, որ յառաջ կ'ընէ ոչ միայն մեղաց թողութիւնը, այլ եւ ազնուացած, փրկուած կեանքը, Քրիստոնէական կեանքը, ճշմարիտ կեանքը, որ «ապաշխարութեան արժանի» պտուղ կ'ընէ, անմիջապէս վերջը կուգայ հաւատքէն ի Քրիստոս Յիսուս : Ըմբռնելու համար սոյն ճշմարտութիւնը՝ պէտք է ուշադրութեամբ հետեւիլ հետագայ գիտողութեանց. —

1. Ծշմարիտ ապաշխարող մը մեղքը կը նկատէ իրենը : Անիկա մեղքը չի վերադրեր փորձիչ պարազաններուն : Ծատեր յանցաւոր կ'հանեն սատանան, Ադամը, Ընկերութիւնը, միջավայրը, իրենց բնութիւնը, որպէս թէ այն — բնաւորութիւնը — մասը չէ իրենց անձին : Անկեղծ է ապաշխարող մը երբ կ'ըսէ, « իմ մեղքս », « ես մեղանջեցի ». « իմ մեղքս միշտ իմ աչքիս առջին է » : Երբ խիզճն առողջ է, ու չէ բխացած, չէ կուրացած, այս է անոր զգացումը : Ամենէն վտանգաւոր վիճակն է մեզմէ դուրս աւարկայի մը վրայ նշմարել ուէ հիւանդութիւն, որոյ մանրէները մեր մէջ կ'անտնին : Այս պարագային իրական ապաշխարութիւն անհնար է :

2. Անկեղծօրէն ապաշխարող մը մեղքը կ'նկատէ Աստուծոյ դէմ : Հաւատացեալ որտի մը խոստովանութիւնը, հաւատով լուսաւորուած խղճի մը դատաստանը այս է, — քեզի, միայն քեզի դէմ մեղանջեցի » : « Բեզ միայն մեղայ, Տէր, եւ չար առաջի քո արարի » : Մեղ-

քէն զզուող, սաստիկ զգածուած հոգիի մը արտայայտութիւն է այս : Սուտ զըջում մը կայ, որ կրնայ կոչուել անձնաւիրական : Նա որ ցաւ կ'զգայ, մինչեւ իսկ արցունք կ'թափէ, քանզի մեղքին մէկ դառն պատուը ճաշակած է, քանզի իր զիրքը կորսնցուցած է, կամ, քանզի իր արժանապատուութեան դէմ մեղանշած է, վասն զի յանցանքի մէջ իյնալով տկար, հիւանդ կամքի մը ու անհաստատ բնութեան ապացոյցը տուած է, խարուած ապաշխարող մ'է այն : Ան թող զիտնայ որ սուտ կ'լսասի ըսելով, — «Քեզ միայն մեղայ» . «Քեզի դէմ մեղանշեցի» : Պէտք էր աղօթել յաւէտ, «Ինձի, միայն ինձի դէմ մեղանշեցի» , որ է սասանի աղօթքը : Ապաշխարութիւն մը , որ, Տէր Յիսուսի վրայ ճշմարիտ հաւատքով մը, ինքնայանձնումով մը, կ'սկսի, անձանօթ է այս գաղափարին : Ոեւէ ապաշխարութիւն , որ զուրկ է այս հանգամանքէն, աշխարհի հոգիէն է եւ ոչ Քրիստոսի շնորհքէն :

Պետրոսի ապաշխարութիւնը ճշմարիտ էր, եւ փրկութիւն գործեց, զի անոր սկիզբը Քրիստոսի ակնարկէն էր — «Եւ Տէրը դարձաւ ու Պետրոսի նայեցաւ» : Ու Պետրոսի սիրտը հալեցաւ իսկոյն :

Պետրոս մեղքը իրեն դէմ, իր առաքելական պատուոյն, իր պաշտօնին կամ զիրքին ընդդէմ գործուած չզգաց, այլ տեսաւ թէ մեղաց նէտը Վարդապետին սրտին ուղղած ու ծակած էր զայն, ճիշտ այն ատեն՝ որ դեռ Անոր սիրտը տաք կրակ էր նոյն իսկ թուքերու եւ հարուածներու տարափին տակ, նոյն իսկ իր յանդուգն ուրացումին հանդէս : Քրիստոսի ակնարկն այս բանը յիշեցուց, եւ Պետրոսը գառնապէս լացուց : Ամէն ասոր նման ապաշխարողի կրնայ ըսուիլ թէ «Տէրը դարձաւ ու նայեցաւ անոր» : Սակայն ամէն ով որ ցաւ կ'զգայ, զըջում ցոյց կուտայ առանց Տէրոջը ակնարկին հանդիպելու, առանց

ինքզինք Տէրոջը գէմ դարձած տեսնելու, առանց զԱնիկա անարգած, զԱնիկա անպատուած, զԱնիկա ուրացած եւ զԱնիկա վշտացուցած զգալու, առանց զԱնիկա տեսնելու, առանց Անոր՝ վերջապէտ Ահա, կ'ըսեմ, այս կարգի ապաշխարող մարդու մը համար եւս կրնայ ըսուիլ, — «Մարդը դարձաւ ու մարդուն նայեցաւ» : Քանզի այն չի ցաւիր որ, անառակ Որդիին նման, «Հօր»ը գէմ դորձած է, այլ վասն զի իր շահուն, իր օգուտին գէմ՝ մեղանշած է յիմարաբար՝ թողլով տունը, տեղը, վասնելով, փճացնելով հարատութիւնը, եւ հուսկ յետոյ կարօտ մնալով այլոց : Պետրոսի լացը ու Յուդայի «մեղայն» ճշմարիտ ու կեղծ ապաշխարութիւնները կ'որակեն :

Յ. Ճշմարտապէս ապաշխարող մը մեղքը կ'նկատէ չարիք մը, ո'չ վասն զի անոր բնական հետեւանքը ցաւ է ու «վարձքը մահ», այլ վասն զի ներհակ, անկերպաշունակ ընթացք մ'է այն մեր քնութեան եւ Աստուծոյ կամփիւն միջեւ : Վասն զի մեր կեանքին հեռացումն ու անջատումն է Աստուծոյ կեանքէն :

Այս ըմբռնումով զզջացող մեղաւորը կ'աղօթէ, — «Աստուած, քաւեա զիս զմեղաւորս = Աստուած, ուղորմէ ինձի մեղաւորիս», ու ո'չ թէ — «Աստուած, փրկէ զիս պատուհասէն» : Նա կ'ուզէ ազատուիլ մեղքէն, ո'չ թէ անոր լեզի պտուղներէն : Թէ այն ունենար քաղցր պտուղ, դեռ պիտի աղաղակէր «Քաւեա զիս մեղաւորս», քանզի մեղքը զԱստուած կ'յափշտակէ իրմէ. այս է մահը, այս է դժոխքը : Դաւիթ իր ապաշխարութեան աղօթքով կ'ինչորէր, «զՀոգի Սուրբ Քո մի՛ հաներ յինէն» : Հոգիէն բաժնուիլ, ահա՛ Դաւիթի ցաւը, ահա՛ ապաշխարող մարդուն զգացումը :

Քրիստոնեայ մարդը մեղքին գէմ կ'հառաչէ, կ'ըողո-

քէ ո՛չ թէ, անոր ցտառիթ վախճանին համար : Եթէ կարելի ըլլար փոխել իրողութիւնները, այնպէս որ բարութեան հետեւանքը ցաւ ըլլար, ու չարութեան հետեւանքը՝ խնդութիւն, տակաւին նա պիտի խորչէր չարութենէն : Վասն զի բարին յաւիտեան բարի է . չարը յաւիտեան չար է : Աստուած իսկ չի կրնար էապէս փոփոխել զանոնք : Անշէջ դժոխքը չի կրնար ճշմարտութիւնը ստութեան փոխարկել, ոչ ալ անվախճան երանութիւնը կրնայ ազնուայնել ապականութիւնը :

Ճշմարիտ ապաշխարութեան մէջ պատիժի զազափարը մուս գտած չէ : Մեղք չի գործել, վարձք ընդունելու համար, կամ բարիք գանկու համար՝ Աւետարանէն օտար կրօնք է : Ապաշխարել, արդարութիւն գործել միայն մէկ շարժատիժով, զոր Ինք, Յիսուս Քրիստոս, հռչակեց, — «Որ ձեր երկնաւոր Հօրը որդիները կոչուիք» : Աստուած է վախճան կրօնքին ու հաւատքին : Աւանց Անոր ոչինչ արժէք ունի : Ի՞նչ նշանակութիւն ունի նոյն իսկ լեռան չափ հաւատքը, եթէ այն չգնոր մեղ հաղորդակցութեան մէջ Աստուծոյ հետ : Անկախ Աստուծմէ՛ մեղք է անմեղութիւնը, սրբութիւնը՝ պղծութիւն, բարեպաշտութիւնը՝ ամբարշտութիւն, բարին՝ չար . երկինքը դժոխք է :

Կ'ըսես թէ շատ զթած ես աղքատին, բարի ու ազնիւ ես ընտանիքիդ, պարտաճանաչ ես ընկերներուդ հանդէպ, ուղղամիտ ես զբաղումներուդ մէջ : Ուրեմն, կ'ըսես, փոյթ չէ թէ ի՞նչ կ'խորհիս Քրիստոսի վրայ, ի՞նչ է զիրքդ նկատմամբ Անոր խաչին, կամ թէ ի՞նչ յարաբերութիւն ունիս Աստուծոյ հետ : Ես ալ կ'ըսեմ՝ քեզի թէ դուն անհաւատին հետ եզրայր ես, կռապաշտին հետ ընկեր ես : Քեզի հետ պիտի կորսուին քու բոլոր ազնիւ գործքերդ :

Մեղքը մեղք է . վասն զի կ'նշանակէ անջատում

Աստուծոյ : Ո՞րն է մահացու մեղքը , եթէ ոչ անկում
Աստուծոյ կեանքէն : Աստուծոյ կեանքը կորսնցնել իր
մէջ — ահա՛ մեղանշիլը : Անաստուածութիւն — ահա՛
բուն մեղքը : Եւ ինչո՞ւ կ'իյնան մարդիկ բարոյական
կեանքէ : Զի իրենց անձերը չեն պահպաներ Աստուծոյ
մէջ : Արեւէն հեռացող ա մէն երկնային մարմին կ'իյնայ :

Այս գիտակցութեամբ է որ յաշտ անկեղծ զղջացողի
մը «մեծ մեղք» , կամ «պղտիկ մեղք» չի կայ : Ամենէն
աննշան մեղքին համար կ'տրտմի նա , զի համոզուած է
թէ մեղք կ'նշանակէ՝ անկում Աստուծոյ . եւ Աստուծոյ
անկումն է անկում ամենաբարձր կէտէն :

Ո՞հ , ե՞րբ պիտի հասկնանք թէ մենք կ'կարօտինք
Աստուծոյ , Իրեն , քան երկիրքին , քան ապագայ խոս-
տումներուն , քան նոյն իսկ առաքինութեան կամ բա-
րութեան : Աստուած Ինք է բարութիւնը , սրբութիւնը ,
ճշմարտութիւնը եւ ամենայն ինչ : Մեր հոգւոյն կարօ-
տութիւնն է հազորդ ըլլալ Իրեն : Աւելի քան Իր չնորճ-
ները , Իր օգնութիւնը , Իր պարգեւները , Իր խմտաու-
թիւնը , Իր զօրութիւնը , աւելի քան ամէն բան խնդրենք
զԻՆՔ : Անոր զլխաւոր ու վերջին նպատակն է ոչ թէ
մեր անմեղութիւնը՝ անկախ իր վեհ անձէն , այլ մանա-
ւանդ Իր ընտանութիւնը մեզի հետ :

Ո՞վ ժողովուրդ , ահա այսօրինակ ապաշխարու-
թեան կ'հրաւիրէ ձեզ այսօր Քրիստոսի Ա. Եկեղեցին —
ապաշխարութեան՝ որ կ'աանի , կ'հազորդակցէ ձեզ յա-
ւիտենական Աստուծոյ , ապաշխարութեան՝ որ իր ետեւէն
կ'բերէ «երկնից արքայութիւնը» , ճշմարիտ խաղաղու-
թիւնը հոգւոյն մէջ : Կ'կանչէ քեզ տրտմութեան մը՝ որ
մահ չի գործեր , այլ , մանաւանդ , կեանք , ճշմարիտ
կեանք , լաւագոյն կեանք , բարձրագոյն կեանք , անմահ
կեանք , կեանք Աստուծոյ՝ ներկային մէջ ու անդին :
Կ'յորդորէ քեզ Նա դարձի մը , նոր յետադարձ ընթացքի

մը, որ քեզ կ'առաջնորդէ Աստուծոյ, Աղբիւրին բարութեան, գիտութեան, զօրութեան, փառքի, անմահութեան :

Քրիստոս յօժար ու պատրաստ է ներել քեզ, Իր սուրբ արիւնոյլ սրբել ըստ սեւութիւնը հոգեոյզ, սպիտակ ընել քեզ ձիւնի պէս, Իր արդարութեան պատուճանը ձգել ուսիզ վրայ, ընդունիլ քեզ որդեկրութեան մէջ, որդի ընել քեզ Աստուծոյ, ժառանգորդ՝ Անոր հարստութեան, Իր սրտին բովանդակ սէրը նուիրել քեզ : Մի՛ յապաղիր, ս'իլ մեղաւոր մարդ, դարձիր, ու Ան քեզի պիտի դառնայ, քու արցունքներդ պիտի սրբէ, քու վերքերդ պիտի բժշկէ : Մի՛ խտտայներ սիրտդ ընդդէմ թախանձանաց Եկեղեցւոյն, եւ մանաւանդ ընդդէմ Քրիստոսի յայտնած խորունկ, անմահ սիրոյն : Զգուշացիր, մի՛ խտանար : «Ո՞վ իր սիրտը խտացուց եւ յաջողութիւն գտաւ» — հարցուցած է մարգարէն :

Մի՛ մերժեր ապաշխարութեան հրաւէրը : Մերժումը մեծագոյն յիմարութիւնն է, ու վտանգաւորը, միանգամայն Փոխէ սրտիդ ճամբան, ուզին խորհուրդներուդ, ուզէ վնասքդ, դարձուր երեսդ խաւարի ու մահուան ստուերներէն ղէպի լոյս, ղէպի յոյս, ղէպի կեանք, ղէպի սէր : Դարձիր, ապաշխարէ, «զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից» յանձին Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք յաւիտեանս . ամէն :

Ա Ռ Ա Կ Ա Ն Ա Ռ Ա Կ Ի Ն

Ա.

Մեծ տան մը մէջ պղտիկ հողի մը, փառաւոր ապա-
րանքի մը մէջ գձուձ կեանք մը իր բոյնը զրած էր :
Ազնուական մարդու մը անազնիւ որդին էր ան, որուն
բոլոր դարերն ալ «անառակ որդի» ըսին : Հարուստ
ծնած էր ան, սակայն, որ կրնար «բազզի վաւակ» կոչ-
ուիլ. փառքը կ'ժպտէր իրեն : Այլ, աւա՛ղ, իրեն համար
սահմանուած բոլոր բարիքներուն ու պատիւներուն փո-
խան միայն անարգ անուն մը ժառանգեց — «անառակ» :
Ահա ի՛նչ սր իրեն մնաց : Ընչեղ ընտանիքի մը վերա-
բերիլ, անբաւ հարստութեան ժառանգ ծնիլ՝ սիրան ու
միտքը աղքատ երիտասարդի մը համար՝ բազզաւորու-
թիւն չի նշանակեր : Յաճախ ժայռեր են գանձերը, ո-
րոնց վրայ անհեռատես, անխորհուրդ, անզեկ կեանքեր
կ'իյնան, կ'փշրուին :

Տեսէք այս երիտասարդին յղացումը, շինած ծրա-
զիրը — «Հայր, քու ստացուածքէդ ինձի իջնալու բա-
ժինը սուր ինձի» : Սխալ ուղղութեամբ ծրագրուած
կեանք մը՝ անծրագիր կեանքի մը հաւասար է. երկուքին
ալ վախճանը խորակոււմ է : Այս շողչողուն ծրագիրը
հիմնուած էր անճառագչութեան, կամայական հաճոյա-
սիրութեան վրայ, զոր իրագործելու համար հարկ էր ա-
զատուիլ հօրը հրամաններէն եւ ընտանեկան բոլոր

յարարերու թեանց զսպումներէն ու կաշկանդումներէն ։
Վիճակ մը , դրութիւն մը առանց սեղմումներու , ա-
ռանց ուրէ պարտաւորիչ նկատումներու , սանձարձակ
ազատութիւն , մէկ խօսքով , իր երազած , իր զաղա-
փարած կեանքին անարգել վայելման համար ։

Ահա այս էր փայլուն հիմնագիծը , որ շատ երիտա-
սարդ մտքերու մէջ կ'կազմուի . այլ անոր իրականաց-
ման ճամբուն վրայ կ'անկուի հայր մը , «նախապաշար-
եալ կամ ծթուած , հինցած զաղափարներ» — ինչպէս սո-
վորաբար կ'կոչեն իրենք — արդելք մը , վերջապէս , ի-
րենց կարծեցեալ յառաջդիմական ձգտումներուն ընդ-
դէմ ։ «Անձուկ է այս շրջանակ , մանաւանդ իմ զար-
գացած , մշակուած մտքիս համար ։ Ի՞նչ են այս ընտանե-
կան , ընկերական , բարոյական ու կրօնական կապերն ու
սահմանափակումները ։ Տուէք ինձ իմ բաժինս , ու թողէք
որ երթամ , թողիմ երկրի ծայրերը , ուր ամէն բան գեղե-
ցիկ , «Կայծառ եւ հանդստաւէտ է , ուր կեանքը վայելք է» ։

Պէ՞տք է ըսել թէ այս երիտասարդը կորովի , առողջ
իմացականութիւն մը չի ցուցնիր , ոչ ալ իմաստուն
սիրտ մը ։ Բայց տակաւին մեղադրելի չէ , զի անփորձ
է , բոլորովին անփորձ աշխարհի . չի գիտեր կեանքը ու
կենցաղը . անգէտ է ։ Կ'կարծէ թէ կեանքը հաճելի եւ
գիւրատար կ'ըլլայ , երբ կ'ապրի ինքնակամ , ինքնա-
զլուխ ։ Կ'կարծէ թէ որքան հեռանայ իր տունէն , իր
բոյնէն , այնքան ազատ շունչ կ'առնէ , եւ թէ այնքան
հեշտին ու քաղցր է կեանքը՝ որքան սանձարձակ է
այն ։ Նա հաւատարիմ պաշտպանն է իմաստակութեան
մը , որ ժամանակիս տիրող վարդապետութիւնն ու աշ-
խարհիկ հաւատն եղած է ։ Այսինքն թէ պէտք է մի-
ջախայրը փոխել առանց ինքզինքը փոխելու , պէտք է
հեռիները երթալ , որպէս զի կեանքն օրհնութիւն ըլ-
լայ . չի խորհելով որ ճշմարիտ օրհնութիւնը կ'աճի մեր

Անրախի դիմն , ոչ թէ մեզմէ դուրս : Մարդիկ մղձմնեւորով կ'թափառին հանդիստ ու խաղաղութիւն գանելու , երջանկութիւնն ապահովելու համար , մոռնալով սա իւրողութիւնը թէ կրնան ձեռք ձգել զանոնք ոչ թէ իւրենցմէ դուրս՝ հեռին երթալով , այլ երթալով ճշմարտութեան եւ սրբութեան՝ իրեկց մեջ . ոչ թէ փախչելով Հօրը տունէն , այլ մնալով հոն՝ Հօրը քով , Աստուծոյ սրտին մէջ :

Երիտասարդը զնաց , սակայն , հեռացաւ հօրենական տունէն առանց ետին նայելու : Անհուն խնդութեամբ կ'թեւակոխէր օտար՝ այլ նոր սահմանները ընդարձակ աշխարհին , որ իրեն այնքան ծիծաղադեղ ու հրապուրիչ կ'երեւէր : Հասած էր փափաքին . իր իղձերու լրացման խարուսիկ հեշտանքին գիրկընդխառն կ'գանուէր : Հոն հայր չի կար , որ ըսէր , «Մի՛ ըներ» . չի կար հասարակաց կարծիք , որ «Ամօթ է» մրմուար , եւ ոչ ալ կրօնք , որ «Մեղք է» քարոզէր : Հոն տաճար չի կար իրեն համար : Ազատ էր , ու , առաջին անգամ , ցորչափ գրպանը դատարկուած ու առողջութիւնը խանդարուած չէր , հաճոյքի ու վայելքի օրերն սկսած կ'թուէին իրեն : Կեանքին դառնութիւնը ճաշակած չէր դեռ : Մարդ բարութեան , համեստութեան կապերը վայրկեանի մը մէջ կարող չէ խզել , հին յիշատակներու եւ բարոյականի թարմ ազաւորութիւնները մէկ հարուածով չի կրնար ջնջել : Առաջին քայլափոխով չի համիր նսեմաստուեր գերեզմանին եղերքը : Անկումի ու կործանման տանող ճամբան քայլ առ քայլ կ'առնուի :

Այս էր ընթացքն այդ փափկասուն , ազնուականի աղուն , մինչեւ որ «անառակ որդի» մ'եղաւ : Վատնումը սկսաւ ու յառաջ տարաւ , մինչեւ որ բոլոր ունեցածը փճացուց : Իր ազատութիւնը ժպրհութեան տարաւ , ժպրհութիւնը անհամեստութեան , անպարկեշտու-

թեան, լիտութեան ու անառակութեան : Օրէնքի, պատուիրանքի, խրատի ու յանդիմանութեան ընտանի սահմանները ձեզքեց ու անցաւ, եւ ինքզինք նեանց օտար, անընական քմահաճոյքի մահարոյր ծոցը, անձնիշխանութեան վայրագ մթնոլորտին մէջ :

Ու հոն ի՞նչ ըրաւ — «Իր բոլոր ունեցածը փճացուց, վաճանեց» : Ի՞նչ կայ զիրիւն քան վաճանել : Ո՛չ խելք, ո՛չ հանձար կ'պահանջուի վաճանելու համար ստացուածքը, փճացնելու համար գեղեցկութիւնը, ոչնչացնելու համար միտքը, սպառելու համար կեանքը : Ամէն մարդ կրնայ վաճանել իր ունեցածը . շատ հեշտ է կեանքին փճացման գործը կատարել : Ժողովել, զիզել, զանձել ու պահել ի՞նչ որ ուղղամտութեամբ վաստկուած է, եւ բարի վախճաններու, ազնիւ նպատակներու ծառայեցնել զանոնք : — Անա դժուարին գործը կենաց, որ թոյլ ու աղիկար բարոյականի աէր մարդոց արուած չէ, որոնք ոչինչ գիտեն՝ բայց միայն ուտել, սպառել ցոխութեամբ :

Ան որ շահելու արուեստին չէ տիրացած, մէկ արուեստ ունի — վաճանելու արուեստը, եթէ ներելի է այս անունը տալ : Շփացած տղան ամէն բան պատրաստ գտած էր . ձախորդ ուղղութիւն մը եւ յոտի կրթութիւն մը ատած էր : Վարժուած էր ծոյլ ու հեզզ բարքի մը, իր կամքն ու փափաքը միշտ կատարուած, իր պէտքերը միշտ գոհացում գտած էին : Սորված չէր իր ձեռքովէ աշխատիլ, իր հոցը ճարել : Ըմբռնած չէր բնաւ թէ կեանքը պատահութիւն մ'է, պարտականութիւն մ'է, կամ, ինչպէս կ'ըսէ Բըսքին, «Կեանքը արուեստ մ'է» : Անգիտացած էր թէ իր զիրքը միայն ինք կրնայ շինել : Ո՛հ, պատրաստուած չէր մարդ ըլլալու, ապրելու : Ինք շինած չէր բնական տունը, ուստի քակեց զայն : Ինք կուտակած չէր ինչքը ու ստացուածքը, ուստի հովերուն տուաւ զայն :

Մեծագոյն դասը՝ զոր պէտք է առնենք այս դէպքէն, այս գահալիւծած, քայքայուած կեանքին փորձառութեանէն, սա է թէ ան որ փախուստ կուտայ խղճի, սրտի եւ Աստուծոյ օրինաց հնազանդութենէն, չի կրնար վայելել իրեն շնորհուած պարգեւներէն ոեւէ մէկը, այլ կ'փճայնէ զանոնք ու կ'փճանայ ինք. թէ ան որ օրինազանցութեան լայնարձակ աշխարհը կ'ընտրէ ապրելու համար, հոն անառակութեան եւ զեղխ կեանքի անդունդը միայն կ'գտնէ. եւ թէ, վերջապէս, ան որ իր ընտանեկան յարկը կ'ըջանէ, կ'կորսուի իսպառ: Չարերը տուն չունին: Անառակը տունը չի սիրեր, տունէն կ'փախչի. աղտոտ, ապականուած կեանքն ընտանեկան մաքուր միջնորտալին մէջ չի սնանիր: Շուայտութեան, հեշտութեան կրծող ու զազիր սրբը տունէն դուրս՝ աղբանոցներու մէջ կ'ճարակի: Սրտով ու մտքով իր ընտանիքէն հեռացող մարդու մը անկեղծութեան չեմ հաւատար: Անիկա կեանքի ու բարոյականի պատմութեան մէջ արձանադրուած մէկ անուն ունի — անառակ: Բարի մարդոց ոտքերը շիտակ իր տունը տանող ճամբուն մէջ կ'քալեն: Ամէն ճամբայ ծուռ ու մուր է. տանը ճամբան ամենէն ուղիղ ճամբան է աշխարհի վրայ: Սաղմոս—երգակ բանաստեղծն ըսաւ, «Երանի՛ անոնց, որոնց սրտին մէջ Տէրոջը ճամբան կայ»: Նոյնչափ ճշմարիտ է ըսել թէ երանի՛ անոնց, որոնց սրտին մէջ իրենց տան ճամբան կայ, քանզի իր տան ճամբէն խտորող մարդն Աստուծոյ տանը ճամբան ալ չի գիտեր: Քու տանդ շաւիղներէն չի շեղին քայլերդ, այդ կէտէն կ'սկսի անկումդ ու փճացումդ: Դարձիր տուն, անկէ դուրս աշխարհ ընկղմող, խորասուզող ջրհեղեղ մ'է, ուր ոտքիդ դադար մը չի գտնուիր: Շարժէ կոտրած թոխներդ, զեհ, թափառական ծիծեռնակ: Թոխ դէպի ծնած տեղդ, շիտակ տապանէն ներս, հէք աղաւ-

հեակ : Հոն կ'սկսի փրկութիւնդ , ապահովութիւնդ :

Յառաջ երթանք տեսնելու անառակին վիճակը իր ցանկացած , սիրած երկրին մէջ : Ի՞նչ կայ հոն — առս-
ճիկ սո՞վ : «Ու ան երկրին մէջ սաստիկ սով մը եղաւ» :
— Նա շոայլօրէն վատնած էր ամէն բան , եւ հիմա
սկսած էր սուսայտիլ սովատանջ : Արբշիտ կեանքին
վախճանն այս է : Ան որ կ'ուտէ ու կ'սպառէ , այլ ու
չինչ կ'արտադրէ , սովը կ'ստեղծէ : Չի գործող , չի սերմա-
նող , չի հնձող՝ այլ ցորենը ուտողը ընկերութեան սո՞վե
է , մարդկութեան ժանտախտն է , մեծագոյն չարիքն է
երկրին : Մարդ մը կրնայ վաստակիլ բոլոր աշխարհը , ու
կրնայ սպառել զայն , եթէ չի շահիր : Եթէ չես վաստակիր ,
քու միլիոններդ անգամ կ'հասնին , եւ օր մը կրնաս
մուրացիկ մ'ըլլալ :

Անգործ մարդուն հտեւէն սովը կ'ընթանայ : Մէկ
անսպառելի բան կայ , սակայն , ի՞նչ որ մեր անձերէն
զուրս է կրնայ մսխուիլ , թէեւ անբաւ հարստութիւն
ըլլայ այն : Մէկ բան կայ որ չի վատնուիր , զոր կարելի
չէ փճացնել , եւ այն մեր շուրջը , մեզմէ զուրս չի դըտ-
նուիր , այլ մեր մէջ : Ո՞վ է ան որ կրնայ շատ բան կոր-
սընցնել — հարստութիւն , փառք , անուն , առողջու-
թիւն — այլ չի կրնար կորսնցնել արեւն թաւն , որուն
մէկ բան կ'մնայ միշտ : Ան՝ որ կ'ապրի հոգեւոր կեան-
քով , բարձր նկարագրով ու նպատակով , ազնիւ ու
վսեմ գաղափարով , ան՝ որ գիտէ ճշմարիտը , կ'սիրէ ու
զիզը ու բարին՝ չէ , չէ՛ կարող վատնել իր բոլոր ունե-
ցածը : Հոգեւոր գանձերն անսպառելի են , սրտին հա-
րըստութիւնն անվատնելի : Հոգեւոր աշխարհի մէջ սով
չի կայ : Ո՞վ մարդիկ , միայն ձեր գրպանին կամ դրամ-
արկիլին մէջ մի՛ գիզէք : Աղքատութեան ցեցը կըր-
նայ մասնել հոն : Գանձեցէք մտքին ու սրտին մէջ ,

որուն սահմաններէն ներս մուտ գտած չէ սովը :

Տեսէք թշուառ երիտասարդը . զլիսիկոր , ամօթապարտ կ'երթայ նոյն երկրի բնիկներէն մէկուն — «Եւ գնաց այն երկրի քաղաքացիներէն մէկուն քով մտաւ , ա՛ն ալ իր ազարակը զրկեց զինք խողեր արածելու համար» : Օ՛հ , աշխարհ ի՞նչ անդուծ է . ոչ ոք խնայեց հէք պանդխտին , որուն խարտեաչ դէմքը , փափուկ ձեռքերը լռելեայն կ'իմացնէին թէ ազնուականի մը սիրասուն որդին էր ա՛ն , ունեւոր տան մը փափկակիաց զաւակը . որի՞ փոյթ : Քաղաքացին իր հայրը չէր , օտար էր , ու առանց վարանելու զրկեց զանիկա շխտակ ազարակը իր խողերուն երամակը քշելու համար , ամենէն անարգ գործը ընելու համար : Ա՛խ , անառակ սղայ , «մնաս բարով» կ'ըսես հօրդ սառն անտարբերութեամբ , այլ չես զիտեր թէ առաջին մարդը , որ զիմացդ կ'ելլէ , խտտախրտ կամ անսիրտ պիտի գանես . չե՞ս զիտեր որ «օտար սրտեր գուծ չունին» : Հօրդ պաշտպանող թեւարկութիւնը քեզի ծանր կ'իծուէր , այլ դեւին իշխանութիւնը , ցանկութեան տիրապետութիւնն աւելի ծանր , աւելի դժնդակ ու անտանելի չե՞ս գաներ : Հա՛յրը , հա՛յրը միայն . անոր դարձիր : Անոր օրէնքը — թէեւ օրէնք ունի — սիրոյ օրէնք է . անոր լուծը — թէեւ լուծ ունի — քաղցրութեան լուծ է : Բայց նա չէ՞ր կարող ուրիշ գործ մ'ընել բացի խողարածութենէ : Ո՛չ , ոչինչ սորված էր . ո՛չ ձեռքը եւ ո՛չ միտքը վարժուած էին լաւագոյն գործ մը կատարելու : Ուտեղ , յափրանալ , յզփանալ . ահա այս կերպով անցուցած էր իր կեանքը , անպիտան կեանքը :

Հիմա իր ծառայական գործին , իր նոր կացութեան մէջ աւանհնք զանիկա , հէք երիտասարդը , որ ասեհնօք

իր տանը ճրագը եւ հօրն աչքին լոյսն էր : «Եւ կ'ցան-
կար խողերուն կերած եղջիւրէն իր որովայնը լեցնել ,
այլ ոչ ոք կուտար իրեն» :

«Ոչ մէկը կուտար» . — Ո՛ւր են այս երիտասարդին
սիրական բարեկամները : Յորչափ դրամ կար , ընկեր
ունէր , բարեկամ ունէր : Բայց երբ վերջին ոսկին ման-
րուք ըրաւ , կերաւ ու կերցուց , ընկերները հեռացան
իրմէ . ա՛լ չէին ճանչնար զինք . ա՛լ բարեկամ չունէր :
Ո՛հ , «ոչ մէկը կուտար իրեն» ուտելու , թէեւ ինք շա-
տերուն կերցուցած էր զեղխօրէն ու անխնայ : Չար
մարդիկ միշտ այսպէս են , յուսախար կ'ընեն իրենց
միամիտ զոհերը : Անառակին ընկերները ճշմարիտ ըն-
կերներ չեն : Անառակը բարեկամ չունի : Չարերը չեն
կրնար բարեկամ ըլլալ եւ բարեկամ ունենալ : Անոնք
ընկեր են ոչ մարդուն , այլ անոր ռանգածին , ու երբ
ունեցածը կ'հասնի , կ'լքանեն զանիկա ու կ'քաշուին :
Անոնք կ'կեղծեն թէ կ'սիրեն քեզ , այլ իրողութիւնը
սա է թէ կ'սիրեն քու դրամդ : Չար մարդը կըր-
նայ թշնամի ըլլալ , բայց ոչ բարեկամ : Ան սզրուկի
պէս կ'քամէ քեզ , ու երբ կ'ցամքի արեանդ վերջին
կաթիլը , կ'անդայ վրադ ու կ'անցնի , կ'երթայ : Ա՛լ չի
ճանչնար քեզ քու անկումիդ ու կարօտութեանդ մէջ ,
չի ճանչնար : Վատթարացած կեանքը միայնակ է միշտ՝
նոյն իսկ բազմութեան մէջ : Դէպք մը չէ այս , որ տեղի
ունեցաւ յանձին անփորձ երիտասարդին : Կեանքին
հաստատուն իրողութիւններէն ու տխուր իրականու-
թիւններէն մէկն է , ճշմարտութիւն մ'է , յաւիտենապէս
ճշմարտութիւն մը՝ թէ չարութիւնը երբէք անկեղծ չի
կրնար ըլլալ , չարութիւնը միշտ ինքնասէր է , ինչպէս
անառակութիւնն՝ ինքնասպան :

Ուրիշ արարուած մ'ալ նժդեհ կեանքէն երիտա-

սարգին — «Եւ իր միտքը գալով (կամ ինքզինքին գալով) ըսաւ, քանի՛ վարձկաններ կան իմ հօրս տունը հացալից, ու ես հոս սովամահ կ'կորնչիմ» : Ինչ զեզեցիկ բացատրութիւն — «Երբ ինկզիւնիս եկաւ» : Ամէն մեղք յիմարութիւն է, ամէն անօրէնութիւն խելագարութիւն է, ինչպէս ամէն անաստուածութիւն անզգամութիւն է, — «Ասաց անզգամն . . . թէ ոչ գոյ Աստուած» : Մեղաւոր մարդն առ յաւէտ կորուսած է իր ինքնութիւնը, կորուսած է կիրքերը սանձելու, անձը կառավարելու եւ կամքին վրայ տիրելու փրկարար կորովը : Մեղքը կ'կուրցնէ, կ'ըթացնէ հոգեկան կարողութիւնները, կ'կտարաէ բոլոր թռիչները, կ'աւրէ, կ'խանդարէ մտքին գործողութիւնները, կ'մարէ սրտին հօտն ու խանդը : Չարութիւնը յիմարութիւն է, կատաղի յիմարութիւն, իր անձին դէմ դաւող քստմնելի անմտութիւնը : Մի՛ կարծէք թէ խենդ են միայն անոնք, որ վախուած են յիմարանոցին մէջ ու յանձնուած են պահապաններու խնամոց : Ամբարշտութեան յիմարութիւնը կայ, բարոյական յիմարութիւնը — եւ յիմարութեանց ամէն տեսակին մէջ բարոյական յիմարութիւնն է յոռագոյնն ու սոսկալին :

Սակայն, փա՛նք Աստուծոյ, բռնկուեցաւ այս խելակորոյս երիտասարդ — «Ինքզինքին եկաւ» . . . ու որոշեց ելլել, երթալ հօրը : Ինչպէս եղաւ որ վաթաբացած, յիմարացած մարդը խելաբերեցաւ : Ո՞վ բռնկեց զինք : Ահա դարմանը — չքաւորութիւն, թշուառութիւն : Ինչ տարօրինակ զեզթափներ խելակորոյս մարդը զգաստացնելու համար : Աստուած ամենակարող Իր սրբաբարանին մէջ դարմանալի պաշտօնեաներ կ'զործածէ : Աղքատութիւն, վիշտ, ձախորդութիւն, հիւանդութիւն, եւայլն, ասոնք ամէնն ալ Հօրը վարձեալ ծառաներն ու սպասաւորներն են, զորս կ'ղրկէ յիմարացած զաւակ-

ները ուղղութեան եւ զգաստութեան բերելու, եւ փախըստական, անառակ որդիները իրենց ընտանեաց ծոցը վերադարձնելու : Սոյն երիտասարդին անարգ ծառայութիւնը, խեղճութեան ու անանկութեան եւ սովատանջութեան գառն փորձառութիւնը սկիզբն եղաւ իր լաւագոյն կեանքին :

Ոմանք կ'կարծեն թէ Հայրն Աստուած անտարբեր հանդիսատես մ'է անոր, որ զրկուած է ամէն բարիքներէ, որ մասնուած է յուսահատ կացութեան : Ո՛չ, ո՛չ, այդ ամէն զրկումներ Աստուծոյ հրեշտակներն են, Հօրը կոչն է գէպի տուն, գէպի փրկութիւն, գէպի բարութիւն, եւ գէպի անվախճան կեանք : Նոյն վիճակին մէջ է որ մենք զԱստուած կ'կանչենք եւ Աստուած մեզ կ'կանչէ : Նա կենաց մութ ու գահավէժ ճամբուն վրայ մեր գիմաց կ'ելլէ : Հայրը հոն միայն կ'գտնէ Իր փրնտաւորը, Իր կորուսած ոչխարը : Ո՛հ, ո՛չ, ամէն աւերակ սրտի մէջ խորան մը կայ, ամէն ամայի ու մութ անակի մէջ սրբարան մը կայ, ամէն այրուող, միացող կեանքի մէջ խունկի ու պատարագի սեզան մը կայ, ամէն խաւար ամպերու մէջ «Անոր աղեղ»ը — յուսոյ ծիածանը կայ, ամէն արցունքի շիթին մէջ Աստուծոյ ներկայութիւնը կայ :

Վերջին տեսարանը կուգայ յուղիչ, սրտառուչ եւ ցնձաւէտ . — Օ՛հ, իրական վէպ մ'է իրաւ, ողբերգութիւն մը, որուն նմանը ո՛չ Հոմերի ու ո՛չ Տոն Բիշոփի միաքն արտագրած է : Անառակ որդին, վերջապէս, «Օգոստինեան սանդուխ»էն — ըստ Լոնկ-Ֆէլլօի — վեր կ'ելլէ կոխելով իր սխալանքներու եւ մոլորումներու աստիճաններուն վրայ : Բարի վճիռը կ'արձակէ — «Ելլեմ երթամ իմ հօրս առանց ինքնապաշտպանութեան ոգիի, առանց արդարացուցիչ առարկութեանց, կոխտուելով

հպարտութիւնս, կոտորելով, փշրելով ամբարտաւան սիրտս, երթամ, սոսկ երթամ, ու իյնամ իմ հօրս ոտքը, եւ առանց ջատագովական ճառ մը խօսելու, ըսեմ, միայն ըսեմ — « Հայր, մեղայ յերկինս եւ տառջի քո » : Ըսեմ, « Հայր, առողջութիւն չի կայ իմ մէջս, ոյժս իմ ժառանգած հարատւութեանս հետ սպառեցի, ես վշտացուցի, անարգեցի, մերժեցի, վիրաւորեցի քեզ, ա՛լ սրզի կոչուելու անարժան կ'զգամ, թող ծառաներուդ ամենէն նուաստը ըլլամ, ծառաներուդ ծառան ըլլամ, միայն թէ ընդունէ զիս քու յարկիդ ներքեւ, ո՛վ վշտացեալ, սրտաբեկ, սիրելի հայրս » :

Ո՛ւր որ այս ազօթքը կ'կրկնուի՝ երկրիս ամենէն խորունկ տեղը, ամենէն անգնդային անկումին մէջ, հոն փրկութիւնն ու շնորհքը կ'հասնին : Եթէ այնքան հեռացած ըլլաս հօրը տունէն, այնքան մաշած, ուժասպառ եւ վատատղջ որ կարող չի զգաս ես դառնալ, քաղել բարութեան, լուսոյ, փառաց եւ կենաց ճամբուն մէջ՝ դէպի բնակավայրն անմահութեան եւ սիրոյ, ո՛հ, այս անկեղծ ազօթքին, այս սրտարուզիս ազօթքին թեւերը պիտի թռչնեն քեզ դէպի տաքուկ ու սիրաբարխս ծոցը գորովագութ Հօր : Եթէ դու ինքնին կարող չըլլաս մանել երկինք, երկինքը պիտի մանէ քու սրտիդ մէջ : Սկսէ նորէն . վէրքդ անգարմանելի չի : Մի՛ յուսահատիր որ անառակ եղար, թէ եւ անառակ՝ բայց ռոյի ես . ու Ան՝ որուն դէմ մեղանշեցիր, քու Հայրդ է, որ քու կարօտովդ կ'մարի, որ քու դարձիդ կ'սպասէ, որուն ազիքն երբ կ'գալարին քեզ համար : Ո՛հ, քու Հայրդ է Ան, խանդակաթ Հայրդ, միշտ Հայր, ՀԱՅՐ : Ու հայրը, տես, ի՛նչպէս կ'ընդունի իր սրզին — « Ու ելաւ իր հօրը ետ կաւ, եւ մինչդեռ ինք հեռադոյն էր, հայրը տեսաւ զանիկա, ու դուժը շարժեցաւ, եւ վազելով անոր պարանոցին վրայ ինկաւ ու համբուրեց զանիկա » :

Ա Ռ Ա Կ Ա Ն Ա Ռ Ա Կ Ի Ն

Բ.

Մեր Ա. Հայրեր Մեծ Պահոց Կիրակիներու ընթերցման եւ խորհրդածութեան համար մեծ խմաստութեամբ ընտրած են այնպիսի կտորներ Ս. Գրքէն, որ հօտին կորսուած, մոլորած ոչխարները իրենց երջանիկ փարախը վերադարձնելու ամենէն աւելի համողիչ եւ յուսադրող ընտրութիւնը ունին : Անոնք շատ լաւ բնութեամբ են կրօնքին ու Ս. Գրքին ոգին՝ ցոյց տալով մեղաւորին ներող եւ սիրող ՀԱՅՐ՝ քան արդար Դատաւորը : Անոնք՝ մեր բարեպաշտ, հոգեւէր նախնիք, ապրեցնող հողին կարգացած ըլլալով մանաւանդ՝ քան «սպաննիչ» տառը, կարծրացած, քարացած սիրտը չեն ուզած փշրել, փստրել, այլ ջանացեր են «սիրով ճմլել» զայն . — «Սէր անուն Յիսուս — Սիրով քով ճմլեա՛ — Սիրտ իմ քարեղէն» : Այս է աւետարանաշունչ աղօթքը . զի Աւետարանին պարունակած աւեճիսն է փրկութեան յոյս ամէն զատապարտեալ ախտացած, հիւանդացած կեանքի եւ խորտակուած նկարագրի : Անյուսութիւնը դիւական է . ընդունելութիւն, յօժարութիւն, յոյս, սէր՝ Աստուածային են :

Ու այս առակը — Անառակ Որդին — որ թագն ու գոհարն է բոլոր Ս. գրական առակներուն, ու ամենէն գունագեղ, հեշտաբոյր ծաղիկն՝ սրբազան մատենագրու-

թեան բուրաստանին, «պզտիկ Աւետարան մ'է, ինչպէս ըստւած է, Աւետարանին մէջ», որմէ եթէ վտարուէին բոլոր առակները, այս մէկ հատը բաւական պիտի ըլլար ի յայտ բերել, պարզել, բացատրել Աստուծոյ մտքին յաւիտենական մէկ խորհուրդը ու գերազանց ճշմարտութիւնը, որուն փրկարար, բարերար ազգեցութիւնը անկեալ մարդկութեան վրայ պիտի տարածուի ցկատարած աշխարհի եւ ինչո՞ւ չի համարձակիմ ըսել թէ «Անառակ Որդի»ն, այսպէս յորջորջուած առակը, որ կրնայ կոչուիլ նաեւ մեղաւորին, կորսուածին, անառակ մարդուն առակը, անջատ իր սրբազան հոգեկան հանգամանքէն, իր պարզութեան ու այնքան համառօտութեան մէջ, բոլոր ուսմանդիկ գրականութեան մէջ չունի իր նմանը: Ո՛չ Թոլստոյ, ո՛չ Իպսէն եւ ո՛չ այլ ոք երբէք գաղափար մը այնքան շօշափելի վիճակի մէջ, այնքան խտացած ձեւի տակ կարող եղած է ներկայացնել ամենէն բթացած, բրտացած մտքին առաջ՝ քան այս սրբազան վէպը, որ գուտ հոգեւոր, գերաշխարհիկ ու նոյն ատեն սրտայոյզ ճշմարտութիւն մը մարմնացուցած, իրականացուցած ու մերձեցուցած է մարդուն, նոյն իսկ ամենէն նիւթականացած, աշխարհականացած ու ամէն բարոյական բարձրագոյն զգայնութիւն կորմնցուցած մարդուն, որ կրնայ որպէս թէ ափին մէջ բռնել, սեղմել զայն, կամ զպչիլ Աստուծոյ սիրազեղ, տաքուկ սրտին՝ իր թէ քովէ ըլլար Ան:

Սոսկ առակ մը չէ այս. Լաֆոնդէնի առակներուն չի նմանիր. միայն բարոյականի դասեր շէի պարունակեր: Մի՛ արհամարհէք զայն: Ուշ տուէք անոր. իր համեստ անունին տակ դասական գրականութենէ, սրբազան բանաստեղծութենէ աւելի՛ երկինքի երածշտութիւնը, Աստուծոյ նուագն է այն, որ վերերէն բերուած, հնչեցուցուած է անգնդային խորութեանց մէջ գլորուող, տա-

պըլտիող հէք մարդկութեան ականջին : Լսեցէք անոր թովիչ , յափշտակիչ հնչիւնը — «Անառակ . . . ՈՐԴԻ՛, դարձի՛ր , ՀԱՅՐԸ կ'սպասե՛ք քեզի կարօտիւ» : Ո՛հ , Բրիստոնէական քնարն է այս , Աւետարանական երգը՝ այս պարզունակ , անսեթեւեթ՝ այլ խորունկ , խորո՛ւնկ , ովկիանէն խորունկ առակը , որուն զրերն յոյս կ'ցայտեն , վանկերը՝ լոյս , բառերը՝ կեանք , տողերը՝ սէր , աննման , անհուն , յաւիտենական սէր :

Այս առակը փոքրիկ՝ բայց կ'դժէ այնպիսի լայնեզր շրջանակ մը , որ տիեզերքը կ'ընդգրկէ : Անոր սահմաններէն ներս յաւիտենապէս մուտ չեն կրնար գտնել յուսահատութիւնը , անհնարութիւնը , երկիւզն ու պատուհասը : Գոթիք չի կայ անոր պարիսպներէն ներս : Անոր հորիզոնին վրայ մահուան ստուերներ չեն իյնար երբէք : Անոր ոսկի դռները միշտ բաց են տարիներով , դարերով մոլորած , կորսուած , աղքատացած , փճացած , մահամերձ հոգիներուն : Օ՛հ , Աստուծոյ երկինքն ու Սէ՛րը պարագրուած են անոր մէջ :

Այս պատուական , հատընտիր առակը , համառօտ եւ ամբիտի իր անհուն ընդարձակութեամբը , կրնայ բովանդակուիլ սա մէկ համարին մէջ — «Այս իմ որդիս մեռած էր ու կենդանացաւ , կորսուած էր ու գանուեցաւ» : Եւ այս համարն ամբողջ մեկնութիւնն է , կամ , սակեղէն բանալին՝ բովանդակ առակին :

«Այս իմ որդիս մեռած էր» . — Մարդ մը որ դադարած է լաւագոյն , ազնուագոյն , բարոյական կեանքով ապրելէ՛ իրապէս մեռած է , թէեւ մարմնով կենդանի ըլլայ : «Մարմնաւոր կեանքը մահ է» : Մարդ մը , որ վատնած , դատարկած է սրտին գանձերը , իրապէս աղքատ է , թէեւ հարուստ ըլլայ քսակով : Մարդ մը , որ աւերած , աղտոտած է իր վրայ զրօշմուած բարոյական տիպը , Աստուծոյ պատկերը , իրապէս տղեղ է , որքան

ալ գեղանի երեւի արտաքուսա : Մարդ մը , որ հողեկան բարձրագոյն վայելքէ զուրկ է , որ սրբազան , ճշմարիտ , բարձրացուցիչ հաճոյքներու օտար է , իրապէս ապերժանիկ է , որքան ալ ընկղմած ըլլայ զգայական հեշտութեանց մէջ : Մարդ մը , որ հեռացած է «հօրը տուն»էն , — հեռացած է այն միջավայրէն , ուր իր նկարագրերը , իր հողեկան էութիւնը կազմող , սնուցանող կենսական տարրերը կ'գտնուին , ուր արեւն ու լոյս , օդն ու շաղերը կան , սրուք կեանքը , բարոյական , անմահ կեանքը կ'աճի , կ'մեծնայ , կ'ուռճանայ ու կ'սրբազանի : Վերջապէս , մարդ մը , որ կտրած , խզած է իր հաղորդակցութիւնը բարութեան , ճշմարտութեան , գեղեցկութեան , սրբութեան , փառքի , լոյսի ու կեանքի կեդրոնէն — Աստուծոյ , մեռած է , ս'հ , Մե՛նԱ՛յ :

Աստուծոյ հեռացումը մահն է՝ իր խորունկ , իրական իմաստով : Մարդուն բարոյական բնութեան անդամալուծութիւնը , առանց Աստուծոյ , միայն աստուածաբանութիւնը կամ նոյն իսկ սրատմութիւնը չէ որ կ'ապացուցանէ : Բնութեան հանգիստութիւնք միեւնոյն յաւիտենական ճշմարտութիւնը կ'ընդունի :

Ուսէ գործարանաւորի գոյութիւնն ու զարգացումը կախեալ է անմիջականապէս իր միջնորդաէն : Կտրեցէք , զսր օրինակ , բոյսի մը խորշիկը ու հեռացուցէք օդէն , եւ մահն անխուսափելի է : Անջատեցէք սերմնահատիկ մը խոնաւութենէ ու ջերմութենէ , եւ գետինն անոր գերեզմանը պիտի դառնայ : Կեանքը՝ ստորին ըլլայ այն կամ բարձրագոյն , կ'զարգանայ մի միայն ներկայութեամբ եւ հպմամբ այն իրերուն , որոնք կ'ընթացատեն զինք : Փոյթ չէ թէ որքան հնարաւորութիւնք , թագուն կարողութիւններ , խորհուրդի եւ առաքինութեան սերմեր , արուեստի եւ հանճարի ծիլեր պարուրուած են անոր կորիզին մէջ : Առանց նպաստաւոր միջնորդութի մը

անոնք ամէնը կ'ոչնչանան իրենց սաղմին մէջ , ինչպէս զիտեղ կուտայ Բրոֆ. Տրամմընս :

Ու ճշմարիտ միջնուորտը բարոյական կեանքին՝ Աստուած է : Անոր մէջ միայն խիղճը կ'արթննայ , բարութիւնը կ'փթթի , ճշմարտութիւնը կ'ծաղկի , սէրը կ'բացաւառի , ծնունդ կ'առնէ արգարութիւնը , որ յաւիտեան պիտի ապրի : Ասանց այս միջնուորտին՝ հողին չի մեծնար , չապրիր . կ'մնանի :

Աստուած է՝ միայն Աստուած , հեղինակն ու ազբիւրն ամէն բանի , որ քարի կ'կոչուի , ճիշտ ինչպէս արեւն է ազբիւրը լուսոյ եւ ջերմութեան : Անկէ հետացումը՝ կ'նշանակէ խաւարը հողոյն , մտնը մարդուն բարձրագոյն , լուսագոյն եւ յաւիտենական էութեան : Մարդուն անկումը կ'սկսի այն վայրկեանէն՝ երբ նա երես կ'զարձնէ ամէն առաքինութեան եւ բարութեան Ազբիւրէն : Անառակ որդւոյն դահավիժումն սկիզբը չառներ իր ցոփ , շուայտ կենցաղավարութենէն օտարութեան մէջ , այլ այն օրէն երբ իր հօրը առնէն մեկնեցաւ՝ այն նոյն օրէն սկսաւ իր անառակութիւնը . ինչպէս նաեւ իր փրկութիւնը սկսաւ այն ժամուն՝ երբ որոշեց ետ դառնալ : Նա անառակ էր հօրը դռնէն դուրս :

Միայն զեղիս , անբարոյական , անհամեստ մարդիկ չեն որ «անառակ» կոչուելու արժանի են : Ամէն անոնք որ խղած են իրենց յարաբերութիւնը Անկէ՝ որ չէ թէ բարի է , ճշմարիտ է , արդար է , եւայլն , այլ Ինքն է բարին , Ինքն է ճշմարիտը , Ինքն է կեանքը , Ինքն է գեղեցիկը եւ Սէր : Մի՛ հաւատաք մարդու մը նկարագրին եւ հոգեկան կեանքին , որ Աստուծամէ հետի՝ օտար միջնուորտի մէջ կ'ապրի : Անկէ կտրուած , բաժնուած կեանքին վրայ գիտութեան լոյսը , դաստիարակութեան ազդեցութիւնը յառաջ կ'բերեն այն արդիւնքը՝ զոր կ'բերեն արեւը , օդն ու անձրեւը ամէն ճիւղի վրայ , որ

մայր առնկէն կտրուած, ինկած է . այսինքն՝ նեխուժ եւ ոչնչացում : ՉԱստուած մերժող մարդու մը մէջ գերազանց հողի դանուած չէ : Ո՛հ , անաստուածի մը կուրծքին տակ անարատ սիրտ մի՛ վնասէք : Անշատ Աստուծոյ՝ վսեմ կեանք չի կայ , անմեղ հողի չի կայ . վասն զի մեղք կոչուած չարիքին վերջնական պատճառը՝ Աստուծոյ հեռացումն է : Սակ , կեղծել , անիրաւել , խաբել , վատթարանալ , եւայլն , բուն մեղքը չեն , այլ արդիւնքն են ծնող մեղքին : Բուն մեղքն է Աստուծոյ փախչիլ , ըսել Անոր — «Քաշուէ ինծմէ» , Իսկական անկումն է թողուլ զԱստուած : Մեղքն անհաւատութիւնն է , Չարիքն անաստուածութիւնն է : Ուրացում , անվատահաւթիւն , անհաւատութիւն Աստուծոյ դէմ . անա մեղքը , անա արմատն ամէն դանու թեան , անա սկիզբն անկումին , անա գոսիսքը , անա մահը : Անհաւատութիւնն ուրիշ բան չինչանտկեր՝ բայց միայն փակուժը սրտին ընդդէմ բարձրացոյն , խորագոյն , ճշմարիտ եւ իրական Բարոցն , վեհ կեանքին եւ անմահ սիրոյն : Մերժել զՔրիստոս՝ կ'նշանակէ մերժել զՆա , որ է լոյսը , կեանքը , ճամբան , ճշմարտութիւնը ու «ԱՄԷՆ»ը :

Եւ , վերջապէս , հօրը առնէն դուրս , Աստուծոյ ընտանութենէն հեռի , չի կայ անգործութիւն ու խաղաղութիւն : Ո՛վ որ երես կ'զարձնէ այն էակէն , որ ճշմարիտ Հայրն է , սիրող Հայրը՝ կ'թշուառանայ , կ'ստորնանայ , կ'օտարանայ : Ո՛հ , օտարութեան մէջ աստանդական եւ թափառական է կեանքը . հողին խոտլ՝ ու ծփանքի մէջ է միշտ : Օտարութեան կեանքը մահուան կեանք է : Աշխարհի ցոյց տուած հրապուրիչ ընդունելութիւնը կեղծ ու վաղանցիկ է . սովի ժամանակ , կեանքի մթին օրերու մէջ , անսիրտ ու անգութ է ձեզ դէմ : Այլ Հայրը ձեր յուսահատ կացութեան մէջ սիրով ու կարեկցութեամբ կ'բորբոքի , Անոր աղիքները կ'զաւարին :

եա դարձէք , ո՛վ աղքատացած , փճացած , վատ-
նուած , կորսուած , մեռած , յուսահատ հոգիներ . դար-
ձէք այն սուրբ , ջինջ միջավայրը , Հօրը ծոցը , ուր հո-
գին կ'անանի , կ'ապրի ու կ'հասնի ճշմարիտ բարձրու-
թեան եւ իրական երջանկութեան : Մհ , դարձէք . հոն՝
ուր կ'կենաք՝ սով կայ , խոզերու գարշ ընկերութիւն :
Այլ Հօրը տունը առատութիւն կայ . հոն սովը մուտ չի
գտներ . հոն ազնուացուցիչ , հաւատարիմ ընկերակցու-
թիւն կայ : Ու Հայրը խանդավառ սիրով եւ գրկաբաց
կ'սպասէ ձեր ճամբան : Հաւատացէք Անոր խոստումնե-
րուն , հրաւերին , Անոր սիրոյն : Հաւատացէք ԻՐԵՆ ,
հաւատացէք , ո՛հ , թշուառներ , անառակներ՝ բայց
ՈՐԳԻՆՆԵՐ : Ու դարձէք Իրեն , բարի , հզօր , մեծ ,
փրկող Հօր , ձեր հարազատ Հօր , ու այս — գտնալ ,
երթալ առ Հայր , հաւատալ ի Քրիստոս — կ'նշանակէ
ստոյգ Փրկութիւնը :

Ա Ռ Ա Կ Տ Ն Տ Ե Ս Ի Ն

Ամենէն աւելի ջուր վերցնող, խրթին առակը նկատուած է այս — Տնտեսին առակը — որուն՝ իրարու ներհակ եւ յաճախ աւելի կնճող քան լուսարանող մեկնութիւններ արուած են Ս. Գրոց մեկնիչներու կողմէն :

Եթէ մեր գրուածքին հիմնագծէն դուրս չլինի առակը մեկնաբանական մասը, կրնայինք, զէթ համառօտիւ, մատնանիչ ընել այսօրինակ այլարանական հատուածներ մեկնելու հինցած, անապահով մէթոտը, որմէ ծագում առած է ներկայ առակին առերեւոյթ դժուարութիւնը : Այս ձախող գրութեամբ — զանց ընել առակին ընդհանուր ոգին, տիրող խորհուրդը, եւ ճառական նշանակութիւններ տալու ճգնիլ, զորօրինակ, «հարուստ մարդ»ուն, «պարտապան»ներուն, «տնտես»ին իրեն, եւայլն, իրր թէ անոնք միտիքական անձնականութիւններ կամ անձնաւորուած սկզբունքներ եւ մարդկային հետազօտութեան անհրաժեշտ առարկաներ ըլլային, ու ոչ թէ սոսկ պատմութեան ձեւական մասը լրացնող դէմքեր — այս գրութեամբ, կ'ըսենք, ինքզինքնիս կ'դանենք առեղծուածացեալ, անհարին դժուարութեան մէջ՝ յանգելով սա անհեթեթ եզրակացութեան, որպէս թէ Տէրն մեր գոված եւ հետեւելի օրինակ մը ներկայացուցած ըլլար անհաւատարիմ տնտեսի մը բիրտ ու խաբէական ընթացքը : Մինչ տնտեսին նենգամիտ, յոռի գործին մէջ ցոյց տուած փութկոտ, եռանդուն արթ-

նամտութիւնն ու գործունէութիւնն էր , զոր կ'յանձնաբարէր Աստուծոյ հաւատարիմ , անկեղծ անտեսներուն իրենց բարի եւ ուղիղ գործոց մէջ , ու կ'ուզէր այս առակով բիւրեղացնել բարձր վարդապետութիւն մը թէ՛ «որդիք լուսոյ» պարտին յոյժ աւելի գերազանց լմաստութիւն ու եւանդ ցոյց տալ իրենց ազնուագոյն , սրբազան տնտեսութեան , իրենց հոգեկան պարտականութեանց մէջ , իրենց յաւիտենական ապագային եւ անվերջ , անեղծանկի նկարագրին — լաւագոյն մարդուն համար , քան որչափ «որդիք աշխարհի» , որոնք գձուձ միջոցներ ու աշխարհիկ ուշիմութիւն ի գործ կ'դնեն իրենց ներկային կամ ժամանակաւոր ապագային համար , իրենց սահմանափակ փեղերքին — մարմինին , եւ իրենց ողորմելի պատուածին — նիւթին համար :

Ահա այս է , մեր կարծիքով , առակին կեդրոնակէտը , անոր քանդակած , պատկերացուցած վսեմ գաղափարը , ու այս հայեցակէտէն միայն կարող կ'ըլլանք թափանցել քրիստոսարանական առակը , ուղիղ բմբունել Անոր խորունկ միտքը , որմէ կրնանք քաղել հոգեւոր , առողջ , շինիչ գասեր :

Արդ , մէկզի ընկելով պատեանը սուրէին , զուրս հանենք մարդարիտը , որ թագնուած է անոր մէջ : Կոտրենք կազինը . առակին յագեցուցիչ , քաղցրիկ մատը կեղեւէն ներս կ'գանուի :

Այս առակ՝ Քրիստոսի անհուն մտքին մէջ յղացուած , հիւսուած ու ձեւակերպուած , հարեւանցի ակնարկով կարգ մը «մեծ» , «հրաշալի» կոչուած մտային արտադրութեանց նման չունի յափշտակիչ հանդամանք ու շողշոյուն երեւոյթ — ու յայսմ կ'կայանայ անոր գերազանցութիւնը , հրաշալիքը , այսինքն՝ պարզութեան մէջ վսեմութիւնը , հասարակ լեզուի մէջ Աստուծոյ գաղափարը , աննշան բացատրութեան մէջ Անհունին խորհուրդը —

հսկայ միտքեր ընկղմող ովկիրանոս մը ծանծաղուտի մէջ :
— Այո , չունի , կ'ըսենք , վէպի մը փայլը ու խարուսիկ ,
հետաքրքրաշարժ պարագաները . այլ , սակայն , կ'ծրարէ
իր մէջ անգին , անսպասելի գանձերը . կ'գծէ բարձրագոյն ,
վսեմ , անմահ կեանքի յաւիտենական սկզբունքը : կ'ըսէ
մարդուն թէ ի՛նչ է անոր վեհ կոչումը , կուտայ անոր
նշանաբան մը , փառաւոր , ճշմարիտ նշանաբան մը թէ՛
«ԴՈՒՆ ԲԱՐՁՐԵԱԼ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՏՆՏԵՍՆ ԵՍ»

Ահա առակին հոգին , որ մարդկային կեանքին բա-
րոյական հիմունքը կ'կազմէ : Դրեք այս հիման վրայ
կեանքը , ու այն կ'ըլլայ լուսաւոր , գեղեցիկ , բարի ու
ճշմարիտ : Դուն , ինչպէս քու ունեցածներդ , Աստու-
ծոյ կ'վերաբերիս , Անորն ես , ոչ թէ քուկդ : — Մհ ,
Քրիստոնէական կեանքի բարձրութեան գաղանիքը
կ'չեչտուի այս ճշմարտութեամբ : Այս գերազանց սկզբ-
բունքը թո՛ղչ կ'ընծայէ հոգւոյն՝ ամենէն վերին մթնո-
լորաը սաւառնելու բարոյական տիեզերքին : Վերցուցէք
այս հիմնաքարը մարդկային կեանքի յօրինուածքէն , ու
այն , որքան ալ բարձր ու հաստատուն , պիտի իյնայ ,
քանդուի ահեղ շառաչմամբ : Մարդկային մեծագոյն
սխալանքներէն մին է ըսել «իմ» — «իմ ստացուածքս» ,
«իմ բարիքս» , «իմ անձս» : Այսպէս ըսել՝ կ'նշանակէ կեան-
քին բոլոր հայեացքներուն , նկատումներուն , հաշիւնն-
բուն չըջանակը յանչափս նեղցնել , սահմանափակել , եւ
անոր կեղբոն ընել իր փոքրիկ «ես»ը :

Ահա սղատիկ , տգեղ , խարխուլ կեանքի մը ճշգրիտ
պատկերը : Փախէք այն մարդէն , որ «ես»ը գիտէ , ու
«իմ» կ'մըթմըթայ . աղտոտ , զազիր հոգի մ'է ան ,
ընկերութեան սրտին քաղցկեղը : Մարդ չի կրնար ըսել
մինչեւ իսկ «իմ անձս» — բայց միայն երկրորդական
նշանակութեամբ — ս'ըր մնաց ըսել «իմ ստացուածքս» ,
«իմ գրամս» , «իմ հարստութիւնս» , «իմ վաստակս» : Ո՛չ ,

կ'սխալիս , սարսափելի կերպով կ'սխալիս : Չես կարող ըսել մինչեւ անգամ «իմ առողջութիւնս» . անակնկալ մը կուգայ , կ'տանի ունեցածներդ , կ'խլէ առողջութիւնդ , կ'զգեանէ ուժեղ մարմինդ : Կրնաս ըսել ո՞ւսկէ եւ ի՞նչ կերպով եկաւ հարուածը : — «Ո՛չ , չեմ գիտեր» կ'ըսես : Ահա այս «չեմ գիտեր»ին մէջ կ'պահուի լսիկ խոստովանութիւնդ թէ քու կամքէդ անկախ պատճառ մը , հզօր , բարձրագոյն կամք մը կայ , որ կ'տիրէ , որ կ'իշխէ , որ կուտայ կամ կ'աւնէ ըստ հաճոյս : Միայն Աստուած կրնայ ըսել «Ես» , կրնայ ըսել «Ես եմ» , «Իմն է» : Գու՛ն ոչինչ ունիս իրապէս . քու ունեցածներուդ բացարձակ տէրը դուն ինքդ չես : Չէ՛ , քուկդ չեն անոնք , քուկդ չեն տունդ , դրամդ , ստացուածքդ , բարիքներդ , առողջութիւնդ ու միտքդ , այլ Անոր կ'վերաբերին՝ որմէ ընդուներ ես :

Գու՛ն վերակացուն ես անոնց , անտեսը Աստուծոյ տան — քու ժողովրդային , ընկերային շրջանակիդ մէջ : Մի՛ պարծենար անոնց վրայ , անմիտ մարդ , այլ հաւատարմութեամբ եւ խղճմտօրէն գործածէ զանոնք , եթէ ոչ՝ հաշիւ պիտի տաս Անոր , որ տէրն է քու եւ քու ունեցածներուդ , ու պիտի իյնաս քու գիրքէդ և Կեանքի մէջ հիմնական , ահաւոր սխալն այն է , որ մարդ կ'գործէ զինք բացարձակ տէրը կոչելով իր անձին : Մինչեւ չի վանէ այս մահացու համարումը իր խեղճ եւին վրայ է , չէ կարող հետեւիլ ուղիղ , ապահով ընթացքի մը : Ոչ ոք կրնայ ապրիլ իմաստութեամբ , ճշմարտութեամբ , խորունկ կեանքով , մինչեւ չազատուի սա մոլար գաղափարէն թէ բացարձակօրէն իրենն են ինք եւ իր ունեցածներ : Հոս է Քրիստոնէական հաւատքին մեծ գաղանիքը : Համոզեցէք մարդ մը թէ իր անձն իրենը չէ , բայց եթէ անձուկ իմաստով , թէ գնուած անձնաւորութիւն մ'է ինք , թէ ինք կ'վերաբերի ուրիշի մը ,

Թէ իր կեանքին վախճանն է փառաւորել զՆա — Տուիչն ամէն բարեաց , եւ ծառայել Անոր հոգիով , մարմինով ու ամէն իրերով , որոնք կ'վերաբերին Անոր , կ'բոլորին իրմէ դուրս՝ այլ էակէ մը — Աստուծմէ , թէ՛ վերջապէս , ինք կոչուած է տնտեսել իրեն շնորհուած նիւթական եւ բարոյական ձիրքերն ու պարգեւները ուղղամտութեամբ եւ շօգուտ այլոց , ապրիլ այլոց համար : Այս համոզումը յառաջ բերէք անոր մտքին մէջ , եւ ա՛նա կ'րերէք զանիկա ուղիղ , հաստատուն կէտի մը վրայ . կ'յեղաշրջէք կեանքը , կ'փրկէք զանիկա : Ո՛հ , գրէք այս ոգին կեանքի մը մէջ , ու այն կ'ըլլայ խեղճ կեանքը , ճշմարիտ ու մեծ կեանքը , հոգեւոր ու անմահ կեանքը :

Ի՞նչ է ամէն չարիքի եւ բարոյական խեղութեանց աղբիւրը , եթէ ոչ ինքնատիրութիւնը : Ո՛վ է ամենէն պզտիկ մարդը , ամենէն չար մարդը , բայց եթէ ան՝ որ իրերը իր անձնականութեան լուսովը կ'աւանդէ : Ու Քրիստոս , Տէրն մեր , այս առակին միջոցով իր փրկարար զանակը կ'մխէ մարդուն սիրտը սպառող վէրքին մէջ , կ'իլէ արմատէն անձնամոլութիւնը , ինքնապաշտ , եւ սասէր ոգին : Կ'գնէ իր մասը հոգեկան կազմութեան ջիւղին վրայ ու կ'ըսէ . — «Դուն ես ճնճեալ , ո՛չ թէ տէրը , քու բոլոր ունեցածներուդ ու բուն իսկ անձիդ . գիտցիր որ հաշիւ պիտի տաս անոնց ամենուն համար , ուստի ըստ այնմ գործածէ : Կեանքիդ վախճանն ու նպատակը քու ետք չէ . այլ Ինձի համար եւ Իմ ուզած կերպովս գործածել պարտիս . պէտք է ապրիս Ինձի համար , ոչ թէ քեզի համար , եթէ կ'ուզես ճշմարիտ քրիստոնեայի իրական կեանքով ապրիլ , եթէ կ'ուզես տեւական ընել քու գերագոյն էութիւնդ եւ ամէն ի՛նչ որ ունիս» :

Ո՛հ , տեսէք Քրիստոնէական կեանքին անհամեմատ բարձրութիւնը : Այս աշխարհի բարոյականին , համես-

տութեան , պարկեշտութեան ու «ազնուութեան» չի նմանիր : Տեսէք Քրիստոսի սկզբունքը , որ հիմ դնել կ'առաջարկուի մեր կեանքին , նկատեցէք Անոր «օրէնք»ը , ընդարձակ , անսահման օրէնքը , որով կ'դատուի քրիստոնեայ մարդը . այն նժարը , որոյ մէջ կ'կշռուի անոր նկարագիրը : Սքանչելի , եղական յայտնութիւն չէ՞ այս զոր ի վեր կ'հանէ «Տնտեսին առակ»ը :

Անցեալ շարթու զեղլս , շուայտ կեանքի մը պատկերը ներկայացուցինք , որուն հանդիսատես եղանք յոյժ վերերէն նայելով : Այլ ի՞նչ էր անոր ազեղութիւնը շեշտող , անկումը փութացնող պարագան , եթէ ոչ «վատնում»ը այն ժառանգութեան , զոր յիմար երիտասարդը իրենն ըլլալ կ'կարծէր : Հոս մեր առակին մէջ եւս խարզախ Տնտեսին վրայով եղած ամբաստանութիւնը սա է թէ՛ «իր ունեցածը կ'վատնէ» — «Եւ եղեւ զնմանէ ամբաստանութիւն , որպէս թէ վատնիցէ զինչս նորա» . — Ահա զլորման , խորտակման պատճառն անսկզբունք կեանքի մը , — վասնորմ :

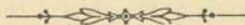
Ո՛վ որ իրեն աւանդ արուած օրհնութիւնները չարաչար կ'զործածէ , կ'վատնէ , եւ հետեւարար անառակի մը ու խարերայ անտեսի մը կեղտոտ բարքովը կ'ապրի . ո՛վ որ կ'փճացնէ իր սրտին ու մտքին զեղեցիկ ձիրքերը , կ'դատարկացնէ հոգին իր գերագոյն բարիքներէն , կ'կտրատէ անոր թեւերն ու թռիչները , կ'մտխէ , կ'սպասէ իր Ֆիզիքական ու բարոյական կարողութիւնները , կ'աւերէ մարմինը՝ ինչպէս հոգին , հովին կուտայ իր վառ երեւակայութիւնը , խանդը , աւիւնն ու սէրը , ո՛հ , սէրն անմահ . ո՛վ որ իր ընդունած նիւթական ու բարոյական բարիքները միայն իր «ես»ին , իր անարգ կիրքերուն ու հաճոյքին կ'զոհէ . ո՛վ որ միայն ինքզինք կ'հոգայ ու կ'մոռնայ իր թշուառ եղբայրները . ո՛վ որ միայն իրեն կամ իրեններուն համար կ'ապրի , այն մարդը

միեւնոյն ամբաստանութեան ու միեւնոյն պատասխանատուութեան կ'ենթարկէ զինքը : Նոյն անողոք վճիռը, նոյն ծանր դատակնիքը պիտի արուի իրեն զէմ — «Տուր զհամար անտեսութեան քո, զի ոչ եւս կարես լինել անտես» : Ո՛հ սոսկալի է այս «ոչ կարես»ը, այլ ախուր իրողութիւն մ'է թէ ամէն քրիստոնեայ՝ որ կ'վատնէ իր կարողութիւնները, գործածելով զանոնք իրեն — եւսին համար միայն, հուսկ ապա կ'ըլլայ անկարող, — «ոչ եւս կարես» :

Վերջապէս, սոյն առակն աւելի խորունկ իմաստով, աւելի ընդարձակ մտօք կ'շեշտէ սա ճշմարտութիւնը թէ՛ ան որ իր ստացուածքը, հոգին ու կեանքը չէ գրած Աստուծոյ արամազրութեան ներքեւ՝ նա մխսող, վատնող, անհաւատարիմ անտես մ'է, զող սպասաւոր մ'է մէկ բառով . յիմար մ'է, որ ինքզինք կ'փծացնէ . իր կեանքը ուտող ցեց մը : Ան որ երբէք չազօթեր անկեղծօրէն՝ թէ «Իմ Տէրս, ի՞նչպէս կամիս որ գործածեմ Գու պարգեւներդ», նա ազօթած չէ բնաւ . անիկա պաշտում, երկրպագութիւն չունի : Ամէն ի՞նչ որ չի բարձրացնիր հոգեւորապէս՝ վասնում ու սպասում է : Ի՞նչ որ արժիւն մէջ չի գանձուիր, գանձում չէ, ցրում է : Մէկ իրական կուտակում կայ — հոգւոյն մէջ եղած կուտակումը : Ի՞նչ որ չես հաւաքեր յաւիտենական գանձարանին մէջ, չես ժողվեր, այլ կ'թափես ծովը : Գու ժողվելդ կ'նշանակէ ցրուել, վասնել . քու աւելցնելդ կ'նշանակէ սպառել . հարստանալդ կ'նշանակէ աղքատանալ :

Եթէ կ'կերակրես միայն ինքզինքդ՝ կ'սպաննես զայն : Եթէ կ'շահիս անձդ, սոսկ անձդ՝ կ'կորսնցնես զայն : Եթէ կ'վաստկիս քսակիդ մէջ, կ'պարարես մարմինդ, գիտցիր որ կ'խորտակես նկարագիրդ, փտութիւն ու մահ կ'գործես բարոյական կազմութեանդ

մէջ — բուն մարդուն մէջ : Նկատէ ինքզինքդ , իբր ճշմարիտ քրիստոնեայ , Աստուծոյ հաւատարիմ տնտեսը , յայնժամ վտանգ չի կայ մեծութեան , հարստութեան , փառքին ու վայելքին մէջ : Առանց այս սկզբան , առանց այս լոյսին՝ առստութիւնը սով է , հարստութիւնը՝ չքաւորութիւն , մեծութիւնը՝ փոքրութիւն , շահը՝ մեաս , վայելքը՝ ցաւ , կեանքը մահ է :

ԱՌԱԿ ԴԱՏԱԻՈՐԻՆ

Տարօրինակ չէ՞ք գտնել որ Եկեղեցին , Մեծ Պահոյ մէջ , երեք կիրակի յաջորդաբար տեղ պատկերներ , արատաւորեալ , սեւցած դէմքեր կ'ներկայացնէ՞ Յաւիտենականին մօտեցնելու համար ժողովուրդը : Խստացած , աշխարհականացած ու բարոյապէս մեռելացած հոգիները ցնցելու , արթնցնելու համար , փոխանակ սուրբերու , առաքելոց անստղիւտ բարեպաշտութեան եւ առաքինութեան զրուատիքը ընելու , անառակ որդւոյն , անհաւատարմ սնտեսին եւ անիրաւ դատաւորին դատապարտելի , յռի կեանքերը կ'ուրուազծէ :

Զարմանալի չէ՞ նոյն երեւոյթը Ս. Աւետարանին մէջ ու ամբողջ Ս. Գրքին մէջ , ուր փայլուն եւ ազօտ նկարագիրներ քով քովի գրուած են , ուր նկարուած դէմքեր կամ տեսարաններ իրենց հակադատկերներն ունին , ինչպէս տեսած ենք յաճախ նկարներու հոշակաւոր ցուցավայրերու մէջ : Ոմանք խտտիւ կ'ըննագատեն , ու մինչեւ իսկ կ'դայթակզին այն խորշումէն , որ Դաւիթի սպիտակափառ ճակտին վրայ զրոշմուած է : Սակայն ճշմարիտ իրողութիւն մ'է թէ անյոյս կերպով ինկած , կորած մեղաւորի մը վրայ այնքան չազդեր Դաւիթի բարեպաշտութիւնը քան անոր ողբերգական , մեղանշական անկումին պատմութիւնը : Անոր հոգեկան բարձրութեան վրայ նայելով , ես կ'ըսեմ իմ անձիս , — « Զգոյշ եղիր , նոյն իսկ այդ բարձր կէտէն , այդ վերին մթնոլորտէն կրնաս գահալիծիլ անգունդ » : Եւ յետոյ

անոր անկումին խորութեան վրայ նայելով , կ'ըսեմ , — «Մի՛ յուսահատիր , ո՛վ անձս , այդ լարիւրինդոսէն ալ կրնաս սլանալ , հասնիլ այն բարձունքին , ուր նոյն ինքն Իսրայէլի մեծ քնարերգակ բանաստեղծը հասաւ» : Երկու սրաթոխ թեւեր , Ենորճ ու Հաւատք , թոցուցին զանիկա հոն՝ նոյն գերաշխարհիկ մակերեւոյթին վրայ , ուրկէ ինկաւ անգամ մը : Ո՛չ , սուտ է , դժոխային է այն ձայն , որ ականջիդ կ'փսփսայ , — «Անկումդ խոր է , յատակը չի տեսնուիր , հոգ այդ նուաստ գիրքին մէջ պիտի մեռնիս , յոյս չի կ'ա՛յ քեզի» : Ո՛հ , ո՛չ , քու հոգւոյդ անողոք , անհաշտ թշնամին , աշխարհին վայելքը՝ կրնայ ջլատել բարոյական ոյժերդ , կարող է յազթահարել , զարնել , ձգել քեզ , այլ չի կրնար , երբէք չի կրնար քեզ ցվերջ պահել այդ ողորմելի , մեղանշական դրութեան մէջ :

Ահա ի՞նչ որ ազդու կերպով կ'ուսուցանէ ներկայ առակը , ի՞նչ որ կ'ուսուցանեն նախորդ երկու առակները : Առակներու սքանչելի երրորդութիւն մը , արգարեւ , որ միեւնոյն գաղափարը կ'մարմնաւորէ , միեւնոյն միտքը կ'շօշափէ , որ կ'սլաշտպանէ միեւնոյն դատը — մեղաւորին դատը : Յանցաւորներուն , թշուառ ու զրօքազդ մարդոց սիրական առակները , որոնք միշտ պիտի կարգացուին անոնցմէ , ու Եկեղեցին տարին գէթ մի անգամ պիտի կարդայ , պիտի քարոզէ անոնց :

Գիտէ՞ք գիրք մը , որուն մէջ ասոնց նման դրուածքներ երեւցած ըլլան — դրուածքներ՝ որոնք լոյս կ'ցայտեն , յոյս կ'ներշնչեն , կեանք կ'բուրեն : Հիանալի չէ՞ այն , որ կ'կոչուի իրաւամբ ԳԻՐՔԸ :

Ու մանաւանդ հիանալի չէ՞ Հեղինակն այս գերագոյն ճշմարտութեանց . Ան՝ որ յղացաւ ու արտասանեց այս առակները : Ո՞վ խօսեցաւ Անոր պէս : Ան՝ որ չեկաւ դատապարտելու , այլ դատապարտեալը արգարա-

ցընելու, ու մահացեալ մարդը փրկելու, ապրեցնելու համար: Ան՝ որ չի խորշեցաւ մաքսաւորներէն, ու բարեկամ եղաւ մեղաւորներուն, ու Ան՝ որ ընկերացաւ, սիրեց Փարիսեացոց անարգած ու աշխարհի երեսէն ինկած չարերը ու անարժանները: Ո՛հ, Ան՝ որ ոչ միայն սիրեց՝ այլ անձն ալ զոհեց անոնց համար. ի՛նչ կ'ըսէք, բարոյականի մեծ վարդապետ մ'էր, կրօնի հիմնադիր մը սոսկ, թէ Բանն էր Աստուծոյ:

Ներկայ առակը, որ ծանօթ է «Անիրաւ դատաւոր» անուամբ, ու նախորդ երկու առակները սա գերազանց առանձնայատկութիւնը ունին՝ որ գիմում կ'ընեն վհատած մարդուն խղճին, կամ, մանաւանդ, դատողութեան: Տէրն մեր այս երբեակ առակով կ'իտօսի մարդուն մտքին՝ քան որտին. անոր դատաստանին կ'ենթարկէ խնդիրը: Ասոնց մէջ, այս առակներուն մէջ, համոզում ու արամաբանութիւն կայ — Աստուծոյ արամաբանութիւնը: Այո՛, անոնց մէջ բարձրեալ Տէրոջ վիճարանութիւնը կայ մարդուն հետ: Կարծես բացատրուած, շեշտուած օրինակն է այն հին վիճարանութեան, զոր Ենովան բացաւ իր ժողովրդին դէմ. — «Եկէք հիմա ձեզի հետ վիճինք, եթէ ձեր մեղքերը կրկնակի կարմիրի պէս են, ձիւնի նման սպիտակ պիտի ըլլան», եւ այլն:

Ու այս առակներու մէջ եւս տեսէք ի՛նչպիսի արամաբանական ձեռնարկ մը կ'ընէ Ինք, Քրիստոս: Երկու իրարմէ անբաւարար պէս հեռի իրեր բաղդատութեան կ'ընէ, ու կ'յանգի ուղիղ, անժխտելի եղբակայութեան մը, որ ամենէն թերահաւատ մտքին անգամ կրնայ ազդել: Կ'ըսէ առաջին առակով — Անառակ որդւոյն առակով — թէ «Ահա հայր մը, որ մարմնաւոր ու մահկանացու հայր մ'է, լիւրջապէս, որ իր թերութիւններն ունի, որուն աէրն ալ, գորովն ալ սահման մը ունին: Այլ, սակայն, այս նոյն հայրը, արարած հայրը, կ'զթայ, կ'ներէ

անառակ , սպերախա , անալիտան գաւկի մը , հապա՛ —
անա գէնիթը բազդատուութեան — հապա երկնաւոր
Հայրը , հողիներուն Հայրը , ճշմարիտ Հայրը , որուն
սէրն անհուն է , ու «անառակ որդւոյն» հօրը սէրը կա-
թիլ մ'է միայն իր սրտին ծովէն կաթած , ս'հ , այս
Հայրը միթէ չընդունիր Իրեն զիմօղ հէք գաւակները » :
— Դո՛ւք գտակցէք :

Նոյն բազդատուութեան հետաւոր ծայրերը կրնանք
զիտել երկրորդ առակին մէջ : Սարգախ , անխիղճ , ան-
հաւատարիմ անառն մը , վերջապէս , իր սպառնայ տագ-
նապէն աղատելու համար ի գործ դրած հնարամիտ մի-
ջոյներով ու ջանքերով , կ'յաջողի ողորքել իր աշխար-
հիկ տիրոջ սիրտը եւ մինչեւ անգամ արժանանալ անոր
անտախ , անարգար գովեստին : Օ՛հ , հապա՛ — եւ ս'վ
կրնայ չտփել այս երկու եզրերուն ահաւոր հետաւորու-
թիւնը — հապա ձեր Տէրը , որ անհունապէս բարձր է
անկէ , որ տէրերուն Տէրն է , միթէ անողորք պիտի մնա՞յ ,
պիտի չողորմի՞ , երբ դուք ձեր յաւիտենական սպագա-
յին համար , ձեր հողւոյն աննդեան համար , ձեր մնա-
յուն ընդունելութիւնը սպահովցնելու համար , ձեր նկա-
րազիրը վրկելու համար , վերջապէս , անզօր ճիգեր
կ'թափէք , միջոցներու կ'զխմէք , որոնք , նման անտախին ,
կրնան աւելի եւս նուատապնել ձեզ քան բարձրացնել :
Ան՝ հարուստ Տէրը , բարի Տանուտէրն անտարբեր պիտի
մնա՞յ հանդէպ ձեր տկար ճիշերուն : Եզրակացութիւնն
այս համեմատութեան՝ տարակոյս , կասկած չի վերցնէր
Տարակոյս Աստուծոյ սիրոյն վրայ — անա բուն մեղքը ,
անա մեծագոյն արատը , զոր կրնայ թերահաւատ ձեռք
մը քսել Անոր լոյս գէմքին վրայ :

Անդրադառնալով մեր ներկայ առակին — «Անիրաւ
գատաւոր»ին , բազդատուութեան եզրերն անսահման կեր-
պով կ'հեռանան : Հոս աստուածային վիճարանութիւնը

աւելի բուն , աւելի ուժգին է : Անոր տրամաբանութիւնը յոյժ աւելի կտրուկ եւ անպատասխանելի է :

Հոս սարսափելի , ապշեցուցիչ հակակշիռ մը տեղի կ'ունենայ : Տեսէք , ամենակալն Աստուած , յաւիտենական Հայրը , ո՛վ յափշտակութեանս , տեսէք , որի՞ հետ կ'չափուի , որի՞ հետ համեմատութեան կ'զրուի . — կշորդի մէկ նժարին մէջ կ'կենայ դատաւոր մը , որ ո՛չ միայն մարդ արարած մ'է հունաւոր , այլ եւ անիրաւ ու անսիրտ է , շահամոլ ու ինքնասէր է . ո՛չ միայն Աստուծոյ երկիւղը չի գիտեր , բայց նաեւ մարդոցմէ պատկառանք չունի : Այս աստիճան ոչնչացած հոգի մը , հոգի մը՝ որ այնքան թեթեւ կ'կշռէ : Ու նժարին միւս կողմը մտած է Ինք , նոյն Ինքն . . . ու ա՛լ դուք կշռեցէք :

Առակ մ'է ինքնին պարզ ու անպաճոյճ , այլ ի՛նչ պերճախօս ապացուցութեամբ , ի՛նչ հզօր շեշտերով կ'փաստէ , կ'խօսի , կ'որոտայ . ու աշխարհ թող լսէ անոր երկնային բարբառը . — «Ո՛վ մարդիկ , ո՛վ իմ ծառաներս , այս անձ դատաւոր մ'էր , բայց ես Հայր եմ քան որչափ դատաւոր . ու եթէ դատաւոր եմ , անիրաւ չեմ՝ անոր պէս անխիղճ ու անզգայ չեմ . ու եթէ այս միեւնոյն դատաւորը իր բոլոր չար հանգամանքներով վերջապէս իրաւունք բրաւ անտէրունչ այրիին՝ պարզապէս անձնասիրաբար , ազատելու համար անոր ամենօրեայ ձանձրոյթէն , հապա՛ — ու այս «հապա»ին մէջ է բովանդակ խորունկութիւնը , միաքերը ընկղմող , խորութիւնները թաղող անեղ խորութիւնը , հապա՛ , ով սիրեցի շաղկապ , հապա ե՞ս — ու այս «ԵՍ»ը բազդատել պէտք է՝ այն միւս «ես»ին հետ — Ես իրաւունք պիտի չընեմ՝ անոնց , իմ ընտրեալ ծառաներուս , որ զիչեր ուցերեկ ինձի կ'աղաղակեն» :

Սոյն անդիմադրելի հզօր տրամաբանութեամբ Քրիստոս

հարցումն անոր՝ սա է, սա պարզ հարցումը — Գիտե՞ս
ի՞նչ կ'ընչանակէ աղօթք. ու այդ ընդարձակագոյն իմաս-
տով, այդ լայն ըմբռնումով աղօթած ես երբէք: Ո՞վ
պիտի վկայէ աղօթքի իրականութեան ու անոր գործ-
նական արդիւնքին: Որի՞ հարցնել պէտք է աղօթքի
վրայսլ: Ո՞վ է հեղինակութիւնն անոր: Հարցուր աչք
չունեցող մարդուն թէ ս՞ր մոլորակը պայծառագոյն է,
կամ խուլ մարդու մը՝ թէ ի՞նչ գիտողութիւն կամ դա-
տողութիւն ունի Մոցարդի կամ Վալկնէրի հրաշակերտ-
ներուն վրայ. թէ ի՞նչպէս կ'զնահատէ Հէնաբլի «Եղիա»ն
ու Մէնտէլսընի «Մեսիա»ն: Ի՞նչ գաղափար ունի երկրի
մթին փորին մէջ գալարուող խլուրդը այն վերի բարձրու-
թեանց վրայ, ուր արծիւն իր բոյնը կ'գնէ: Ի՞նչ արժէք
ունի հլուսխոյսին բեւեռին նկատմամբ արտայայտուած
կարծիքը, որ կ'ըզխի իր գիւղական նեղ միջավայրին մէջ
ամփոփուած մարդէ մը: Մարմնաւոր մարդուն մի՞ հար-
ցներ հոգեւոր տիեզերքին բարձրութիւնները ու հեռա-
ւոր բեւեռները: Մի միայն իմացականութիւնն իր բո-
վանգակ կարողութիւններով իրաւունք չունի վճիռ ար-
ձակելու անոր վրայ: Նիւթապաշտ մարդուն «այո»ն
կամ «ոչ»ը չունի կշիռ մինչեւ սէյ գլուխը խոնարհեցնէ
անտեսանելի Իրականութեան առաջ, մինչեւ ծունր գնէ
Սնոր գահոյքին ներքեւ ու մրմնջէ, «Հայր մեր, որ
յերկինս ես»:

Եւ ս՞ր գաղափարի մարդ պիտի յամառի չի ճանչ-
նալ շօշափելի կապերէն զատ՝ այն անտեսանելի, գաղտնի
միջոցները, որոնցմով յարաբերութեան մէջ կ'զրուինք
մենք նոյն իսկ մեր նիւթեղէն աշխարհին հետ: Գիտե՞ք
աւելի ստոյգ իրականութիւն քան այն գերբնական ազ-
գեցութիւնը, երկնային Ողին, որ Սէր անունով կ'կոչ-
ուի: Ո՞վ ըմբռնած է այն օրէնքը, որով մոլորակներն
իրարու եւ արեւին կ'կապուին, ու արեւները՝ տիեզերք-

ներու կեդրոնին : Եւ ո՛րն է , ո՛վ գիտէ , կեդրոններու կեդրոնը , վերջին կեդրոնը : Հաւատացիք մագնիսակա- նութեան , անթեղ հեռագրի գիւտին , ու չի հաւատացի՞ք անհուն մտքի մը գիւտին , մեզի անծանօթ Օրէնքի մը , որու միջոցով հոգին կ'նպի Հոգիին : Է՞ր այնքան կ'ար- համարէ՞ք միտաիքականը , կ'իրողչիք անտեսանելիէն : Ինչո՞ւ չէք կարծեր Տէքարդի հետ թէ աննիւթ աշխարհն է աւելի հաստատուն իրականութիւն , եւ Հըքսլիի հետ թէ «Մեկ մտքով աւելի կ'գիտեսնակ քան մարմնով» :

Կարելի՞ է ուրանալ գոյութիւնը գաղափարի աշ- խարհին , այն վերերկրային միժնոլորտին , ուրկէ բա- նաստեղծն իր նուազը կ'ընդունի , Ս. Գրոց մարգարէ- ներն՝ իրենց հեռաւոր հորիզոններն ընդգրկող տեսիլը , առաքեալն՝ իր պատգամը , ու սուրբն՝ իր ներշնչում- ները : Անոնք են՝ աղօթողները , որ բան մը կ'ըրին վար իրենց հետ , բան մը՝ որ աստուածային է , բոյր մը , գոյն մը , լոյս մը կ'ունենան իրենց քով , իրենց վրայ , իրենց մէջ , որ երկինքէն է : Անոնք Արեւին սկաւառակին կ'դպչին ու կ'այրին եւ կուգան , կ'այրեն մեզ : Մարդկա- յին սահմաններէն հեռի , շատ հեռի , աղօթքի աշխար- հէն եկողներն են անոնք՝ մեծերը , նախասահմանուած մարդիկը , դարը ծնող մեծ մարդիկը :

Իսկ դուք , շարունակեցէք աղօթել , հաւատացեալ ժողովուրդ , աղօթքի մարդիկ , ճշմարիտ , կենդանի վկաներ աղօթքի : Եթէ մարդիկ ըսեն թէ ձեր աղօթք չազդեր Աստուծոյ վրայ , ըսէք , սակայն , Աստուած կ'ազ- դէ մեր վրայ , մեր հոգւոյն վրայ : Եթէ ըսեն , Աստուած չի շեղիր Իր ուղղութենէն , Իր կամքը միայն կ'կատարէ , պատասխանեցէք , Մենք ալ նոյնը խնդրեցինք — «Եղիցիև կամք ք» : Ու այդ կամքը , աւելի վեր , ա-ւելի իմաստուն եւ աւելի բարի քան մերն՝ այն օրէն նոյնացաւ մեր կամքին հետ , մերն ու Իրենը ներդաշնա-

կութեան մէջ մտան : Ըսէք թէ՛ եթէ զիսնայինք որ Ասատուած միշտ մեր ազայի փափաքները պիտի կատարէր , մեր անգէտ կամքը պիտի ընէր , բնաւ չի պիտի աղօթէինք : Ըսէք անոնց թէ աղօթքը հաւատքի սրաթուղ թեւով կ'նետէ մեզ Աստուծոյ բարախուն լանջքին վրայ , ու հոն Անոր սրտին բոցով ու երեսին ճանազայթով կ'զարդարուինք , կ'կազմաւորուինք այս խաւար աշխարհին համար :

Եթէ մարդիկ , ս'վ քրիստոնեայ , ցոյց տան քու փորձութիւններդ ճիշտ այն պահուն երբ սրբավայրէն կ'վերադառնաս , կամ դուրս կ'ելլես խորանից առանձնութենէն , երբ վար կ'իջնես աղօթքի լեռնէն , ըսէ հպարտութեամբ — Ո՛չ , կ'սխալիք , անպատասխանի չեմ դառնար , մեղմիկ ձայն մը հնչեց ականջիս — « Ես քեզի հետ եմ , ես քեզի կ'օգնեմ » , ու խեղճ խաչս թեթեւցաւ՝ կամ համբերութիւնս աւելցաւ , ու ա՛լ սիրով կրնամ կրել զայն : Պատասխանէ թէ Նա , իմ Հայրս , ցուցուց ինձի հոգեւոր խէպ մը շատ շքեղ եւ յոյժ արժէքաւոր , որ իմ պիտի ըլլայ մօտաւոր երկնային ապագայի մը մէջ : Նա ըսաւ որ աշխարհի փորձութիւնները պիտի շինեն քու մէջ ադամանդեայ նկարագիր մը , յարմար կեանք մը յաւերժական բնակարանին համար : Նա Իր թելով , ըսէ դարձեալ , չափեց ժամանակին կարճութիւնը , ու սորվեցուց թէ « աշխարհի ժամանակաւոր վայելք եւ ուրիշ բաներ ոչինչ են ապագայ անվախճան փառքին քով » : Ո՛հ , ըսէ վերջապէս , թէ Ան երկինքի յակինթ զուռը բացաւ , յայտնութիւններ ըրաւ ինձի , պարզեց , լուծեց իմ խռովիչ , տանջող ու շփոթող կնճառտութիւններս , եւ անա արցունքներս սրբած՝ օրհնաբանական նոր երգով մը վար կուգամ աղօթքի վերնազաւառէն :

Աղօթեցէք , ուրեմն , աշխարհ սուտ է ու Քրիստոս ճշմարիտ : Մենք , մարդիկս , պզտիկ ենք ու Քրիստոս մեծ ,

եւ Ինք աղօթքի բարձունքներէն վար իջաւ ու մեղի ըսաւ «ԱՂՕԹԵՑԷՔ» :

Աղօթեցէք , զի աղօթող հոգին նշաւակ չըլլար փորձութեանց — փորձութիւնք՝ որ հոգւոյն յամառ թշնամիներն են , որոնց յարձակումները սպառնալից ու անեղ են : Աղօթքը հոգւոյն միակ զէնքն է բարոյական , զոր նոյն ինքն Քրիստոս գործածեց ընդդէմ դժոխոց զօրութեան , ընդդէմ կատաղի Դիւին : Ո՛հ , աղօթեցէք անկեղծօրէն , ճշմարտապէս : Աղօթեցէք անսահման հաւատքով , զի առարկան հաւատքին անսահման է կարողութեամբ ու զօրութեամբ . ու Այն — հաւատքին առարկան — է Քրիստոս : Ըրէք ձեր կեանքը մշտամրմունջ ԱՂՕԹՔ մը :

Գ Ա Լ Ս Տ Ե Ա Ն

Տեառն մերոյ յորդ խօսքերու ընթացքը , հոստոր-
բանաստեղծի մը հետ կրնանք նմանցնել լայնածաւալ ,
խոր գետի մը , որ մղմններով կ'հոսի , կ'թաւալի հեզիկ
ու հանդարտիկ : Իր նիրհող մակերեսը սպիացնող պղզ-
պջակ մը , խոտքի շունչ մը շանցնիր : Կ'սահի , կ'զորի
միշտ խաղաղիկ ու անշշուկ , բայց միշտ վեհընթաց ,
միշտ հզօր ու սիդապանձ նազանքով : Այլ երբ նոյն
գետը յանկարծ կուգայ , կ'հասնի խորխորատի մը վրայ
ցցուած գահավէժի մը , կ'սկսի խոյանքն ու վիժումը ,
մոռնչն ու շառաչը քունէն արթնցող ջուրերուն : Օ՛հ ,
ի՛նչ փառահեղ ու ի՛նչ ահարկու է վայրէջքն անոր .
կարծես նոյն գետը չէ յամրընթաց , հեզամունջ : Գիրկ ,
գիրկ ջուրերու հսկայ զանգուածներ՝ հեղուկ լեռներու
պէս՝ վիշապային գալարումներով իրարու վրայ կ'իյնան ,
փրփրազէզ , խօլարձակ , անդնդայեղց յորձանուտներ կազ-
մելով վարը , ու վերն օդին մէջ զմրուխտ կամարներ ,
բլբլեղ սիւներ ձեւացնելով :

Այսպէս էր վարդապետութեանց հոսանքը , որ
կ'ըզխէր Քրիստոսէ : Յարզ Անոր խօսքը կ'հօսէր թուփե-
րու մէջ սողոսկող առուակի մը նման լռիկ ու մեղմըն-
թաց , առանց բոյս մը , ծղօտ մը իր տեղէն երերցնելու :
Համոզիչ , թախանձող , փայփայող առակները հանդար-
տահոս գետին պէս կ'թափին մեր սրտի ծովուն մէջ :
Իսկ երբ նիւթը կ'փոխուի , կ'զառնայ իր մեծափառ վե-
րերեւումին , միւսանգամ Գալստեան , Դատաստանի

աւուր եւ անոր յարակից պարագաներուն , յայնժամ խօսքը կուգայ, կ'հոտի յոյժ վերերէն ու կ'խուժէ մեր մէջ ջրվէժի մը , սահանքի մը անդիմադրելի ուժգնութեամբ . այնպէս որ կ'փորձուիս չի ճանչնալ խօսողը , ու հարցնել թէ ուստի՞ է այս որոտումը , այս բարկածայթ փայլատակումը , այս ազառածները քանդող սաստկաշունչ հոմիւ ու երկրաշարժութիւնը . որո՞ւն է այս գոռացող , սպտոնացող լեզուն , այս հրեղէն բարբառը . —

«Վասն զի ինչպէս որ փայլալին արեւելքէն կ'ելլէ ու մինչեւ արեւմուտք կ'երեւնայ , անանկ պիտի ըլլայ Որդւոյ Մարդոյ գալուստը (վերջին գատառասանը) : Երկնից երեսը նշաններ պիտի ըլլան . երկրի վրայ ապշութեամբ պիտի տագնապին , ծովն ու ալիքները պիտի գոռան : Սրտերը պիտի նուազին իրենց վախէն եւ աշխարհի վրայ գալու բաներուն սպասելէն , ինչու որ երկնից զօրութիւնները պիտի շարժին : Եւ ան ատեն պիտի տեսնեն Որդին Մարդոյ ամպի մէջ եկած զօրութեամբ եւ մեծ փառքով » :

Ո՞վ ըսաւ , ո՞վ յաւակնութիւն ունեցաւ ըսել այս խօսքերը : Ու այս հարցումն ընել կարելոր է հաւատաւու համար այն մեծ յայտնութեանց , որոնք հանդերձեալի ազջամուզիին ետեւէն կ'հանուին , կ'րերուին մեզի , եւ որոնց հետքերը մեր տեսութեան , մեր ծանօթութեան սահմաններու մէջ չեն գտնուիր ընաւ :

Այլ, սակայն , խօսողը մէկ է , ու նոյնը : Ան է որուն նման մարդ մը չի խօսեցաւ : Ան է որ չըսաւ , Ես ճշմարտութիւն կ'խօսիմ , այլ « ԵՄ » — « Ես ԵՄ ճշմարտութիւնը » : Ան է որ ոչ միայն խօսողն էր , այլ նաեւ ԽՕՍՔԸ — « Բանն » : Ան է որ պատգամ չի բերաւ , յայտնութիւն չըրաւ , բայց Ինք Պատգամն էր , Ինք Յայտնութիւնն էր , անձնաւորուած Յայտնութիւնը : Քրիստոս Ինք էր Իր խօսքին վկան , Իր վարդապետու-

թեանց , Իր ուսուցած ճշմարտութեանց հաստատութիւնը , ապացոյցն ու իրականութիւնը : Ինքն էր Իր քարոզութեան նիւթը ու բնարանը : Ինքն էր միայն որ իշխանութիւն ունեցողի մը պէս կ'իսուէր , միշտ Իրեն վրայ , Իրեն համար — « ԵՍ եմ . Ին՛՞՞ԾԻ եկէ՞ք » : Ինքն էր , վերջապէս , ինչ որ կ'քարոզէր — լոյսը , կեանքը , խաղաղութիւնը , անմահութիւնը : Իրեն գալչողն յաւիտենականութեան կ'դպչէր . զինք տեսնողը զԱստուած կ'տեսնէր : Ան՛ Ինքն , որուն շուրջ ամէն գաղափար , ամէն տեսութիւն ու ամէն հայեացք հալեցան , ինչպէս ձիւները կ'հալին յաւիտենական լեռներուն վրայ : Ան , Ան՛ որուն նմանը ամենէն բարձրահայեաց միտքը , եթէ ուզէր , չէր կրնար երեւակայել , ու եթէ կարենար , չի պիտի ուզէր երեւակայել , ըստ Վէն Տայքի : Ան՛ որ ապաշխարութիւն քարոզեց ու բնաւ չհապաշխարեց Ինք : Ան՛ որ ըսաւ « Ինձի հաւատացէ՞ք » , նախ Ին՛՞՞ԾԻ , ու յետոյ Իմ խօսքերուս պիտի հաւատաք : Ահա Ան ըսաւ թէ « Պիտի տեսնէք Որդին Մարդոյ ամպի մէջ եկած զօրութեամբ ու մեծ փառքով » : Չէ՞ք հաւատար Անոր — Քրիստոնէութեան կենդանի , ճշմարիտ ու իրական Ապացոյցին :

Ուսերդ մի՛ թոթուեր , ո՛վ թերահաւատ մարդ : Հաւատքը , եթէ տեւէ բանի նկատմամբ հաւատքը գոյութիւն ունի աշխարհի մէջ — եւ ո՛վ կրնայ ժխտել դայս — հաւատքը , Քրիստոնէական վարդապետութիւնը , քարոզութիւնն ու կրօնը Քրիստոս է : Քրիստոս է Քրիստոնէութիւնը : Ո՛վ որ կրնայ ուրանալ Քրիստոս , կրնայ ուրանալ Անոր Աւետարանը : Ո՛վ որ կրնայ ուրանալ Արեգակը , կրնայ ուրանալ լոյսն ու ջերմութիւնը : Արեւը չունի այնքան ճաճանչ զինք յայտնող՝ քան որչափ Քրիստոս ճառագայթ ունի , որ կ'հոչակէ թէ « Նա է լոյս » : Քրիստոս , Ինք , Անոր պէս

ո՞վ կայ ճշմարիտ , եւ ի՞նչ կայ իրական : Տոյց տուէք անձ մը , որուն կրնանք վստահիլ , կրնանք յենուլ , որուն կրնանք յանձնուիլ . այնքան մեծ անձնաւորութիւն մը՝ որուն վրայ կրնանք նետել մեր կրօնային հաւատքին բովանդակ ծանրութիւնը : Ո՛հ , ցոյց տուէք :

Հաւատացէք Անոր , հաւատացէք , ուրեմն , որ դատաստան կայ . հատուցումի օր կայ , լալու կամ արցունքը սրբելու օրը կայ : Հաւատացէք Անոր , որ պիտի յայտնուի փառօք եւ մեծ զօրութեամբ , որ պիտի գայ դատել զաշխարհ : Հաւատացէք , քանզի Ինքն այսպէս բաւաւ :

«Եւ յայնժամ տեսցեն զՈրդի Մարդոյ եկեալ ամպովք՝ զօրութեամբ եւ փառօք բազմօք» : — «Յայնժամ» — այս յաւիտենական բառը կ'ըստայ մեր առջեւ հեռաւոր ապագայ մը , մեր ապագայէն շատ հեռի , որու քով մեր ապագան «վաղիւ»ն է միայն , մեծ ապագայ մը , քան մեր պղտիկ ապագան : Ու , ցոյց տալով զայն , կ'ըսէ մեզ — Ունեցէք ապագայ մը , այլ թող ըլլայ այն մեծ . ոչ ձեր ապագան , այլ Ինչ — «յայնժամ» : Ապրեցէք անոր համար , ապագայի մը համար , որ արժանի ըլլայ ձեր մեծ մտքին , մեծ կեանքին . զի պղտիկ ապագան մեծ մարդուն համար չէ , եթէ մարդ ըսելով չի պիտի հասկնանք մարդուն մէկ մասը , կամ անոր ունեցածը . այլ մարդը , զինք . ան՝ որ բարձր իմաստով կ'իշխուի ՄՍՌԻԷ : Ու «այսօր»ն եւ «վաղ»ն շատ նեղ , պղտիկ սահման մ'են հոգւոյն համար : Աշխարհ մը ժամանակին բաւական չեղաւ զինուորի մը — Ազեքսանդրի — համար , ու այն բաւական չէ մարդու մը համար , որու կեանքի ընդարձակութիւնը աստուածութիւն մը կ'ընդգրկէ : Մարգարէնեքը ու բոլոր մեծ հոգիները յաւիտենական ապագայի արեւին մէջ շնչեցին ու ծաղկեցան : Եւ Քրիստոս Իր բանաւոր հօտը — Իր Ա. Եկեղեցին — անոր լուսափառ հո-

բիզնէսին ներքեւ կառոյց : Ո՛չ, ո՛չ, մեր կեանքը չի կրնար փակուիլ օրուան մը նեղ արգելարանին մէջ : Անհոգի արեւը յոյժ աւելի երկարատեւ կեանք ունի : Այլ ես մեծ եմ անկէ, այնու զի սահմանուած եմ անկէ աւելի՝ ցյաւիտեան ապրիլ : Միայն ներկայ բաները չեն որ մարդուն հարստութիւնը կ'կազմեն, մարդուն փառքն ու կեանքը կ'շինեն. այլ այն բաներն՝ որոնց սովոր է ըսել Գիրքը «զաւոյց են» : Մարդու հոգին պէտք է վերածնի, պէտք է հրեշտակային մարմին ու անմահութիւն զգենուօր մը, որ կ'կոչուի «յայնժամ» :

— Մի՛ կարծէք թէ կրօնիկն քանասեղծութիւնն է այն, — Աւետարանի սոյն ընթերցուածը, Քրիստոսի այս ասացուածը : Ո՛չ, իրականութիւնն է այն իրողութեան : Եւ ի՞նչ է ճշմարիտ բանաստեղծութիւնը, բայց եթէ իրականութեան փթթումը, իրողութեան ծաղկումը, պատմական ճշմարտութեանց գեղազարդումը : Ըսէք ինձի, սոսկ բանաստեղծութիւնն է ըսել սերմի մը կամ արմատի մը համար թէ ասոր մէջէն զօրութիւն ու ձեւաւորումներ յառաջ պիտի գան, ծիլ ու ծղօս պիտի ընծիւղին, ծաղիկ պիտի բացուի — յայտնութիւն մը ինքնին — տերեւախիտ ճիւղեր պիտի աճին ու տարածուին օդին մէջ . թռչուններ անոնց ծոցին մէջ պիտի թռչաին ու ճողոթղեն, եւ մարդիկ օրուան տապէն խոնջեալ պիտի գան ու հանգչին անոնց թաւերու ու թեւերու զով հովանիին տակ : Բանաստեղծութիւնն է այս : Եթէ մենք երբէք տեսած չըլլայինք ի՞նչ որ իրապէս յառաջ կուգայ արմատէ մը կամ սերմի հատիկէն, իսկոյն պիտի գոչէինք — Անբջային, բանաստեղծակա՛ն, սոմանդի՛ք, եւայն : Այլ նա, որ սերմը կ'երգէ այս ոճով, բանաստեղծ մը չէ որ աշխարհներ կ'ստեղծագործէ սոսկ բառերով : Գիտունն է ան, պատմագէտը, փիլիսոփան, ու բոլոր տրամաբանողներու իշխանը :

Զի խորշինք ապագայէն , չի թողուինք «հակահարշիրիմեան» գաղափարներէն , որոնց համար ինքն , Ռընան , ըսաւ թէ «Կ'վախնամ որ 20րդ դարուն գործը պիտի ըլլայ դուրս թափել ազրի թիթեղէն այն երեւելի գաղափարներէն խիստ շատերը , զորս 19րդ դարն անոր մէջ նետեց» : Մի' արհամարհէք հանգերծեալը՝ վիպական , երեւակայական , բանաստեղծական անուանելով զայն : Երազանք չէ տեսնել սերմին մէջ փթթումն հունձքի բանաստեղծութեան : Ընդհակառակը՝ չունի թափանցող միտք , դիտող աչք նա , որ սերմին մէջ սերմը կ'տեսնէ միայն , ու արմատին մէջ՝ փայտը , ներկային մէջ՝ «այսօր» միայն :

Մեր տեսութիւնն ապագայի մասին՝ պէտք է Քրիստոսէ ընդունիլ : Քրիստոսի աչօք եւ Անոր տեսակէտէն պէտք է նայիլ հանգերծեալին : Այս աշխարհի եթերն ու հիւլէն , կաւն ու փոշին չի կազմեցին Անոր Աստուած հոգին : Արդիադները չի յղացան , չի գծեցին Անոր բարոյական պատկերը . չէին կրնար : Ու եթէ կարենային , ո՛չ վրձինը , ո՛չ ներկը ու ո՛չ մէկ տարրը կ'գտնուէր յաստիս , մահկանացուներու ընագաւառին մէջ . Հանգերծեալէն եկաւ Ան : Քրիստոս ապագան էր , մարմնացումն հանգերծեալին , անձնաւորեալ յաւիտենականութիւնը ու անմահութիւնը : Ապագայ չի կար Անոր համար՝ գաղտնիքի , մթութեան ամպի , մշուշի ու քառոթ իմաստով : Թաւիտենականութեան մէջ կ'քալէր , ու ապագայ խորանին մէջ կ'ընակէր : Օ՛հ , մտէք այդ ժամանակի գաւիթէն ներս , յաւիտենականութեան Սրբութիւնը ու անվերջ կեանքի Սրբութեանց Սրբութիւնը : Եւ հոն , անչէջ աշտանակի լոյսին տակ , կեանքը պիտի լուսաւորուի , գեղեցկանայ , սրբանայ , երջանկանայ , մեծնայ ու փառաւորուի :

Վա՛յ անոր որ յոյս ունի միայն այս կեանքի մէջ ու

այս կեանքին համար : Վա՛յ անոր որ իր կեանքին համար պզտիկ ծրագիր մը միայն ունի , որուն երկու սահմանագծերն են այսօր ու վաղը : Թշուառ ու պզտիկ կեանք է այն . արգահատանք անոր : Վա՛յ անոր որ կ'ապրի միայն ներկային համար , որպէս թէ չի կայ հունձքի օր մը , երբ յարզը ցորենէն պիտի ընտրուի , ու անարժէք , անպիտան հողիները պիտի դատապարտուին վիճակի մը , որուն մահ կամ դժոխք անունը միայն կ'վայելէ :

Ո՛հ , մի՛ կարծէք թէ միայն ներկան է իրական : Անտեսանելի բաներն են որ յաւիտենական են : Աստուածարանական հայեցողութիւն մը չէ այս : Պորունկ գիտութեան ու փիլիսոփայութեան յայտնութիւնն է այն : Ժամանակին սրարշաւ հոսանքը կ'տանի մեզ դէպի աւելի հաստատուն եւ աւելի իրական , մշտատեւ աշխարհ մը , ուսկէ պիտի դիտենք որ երեւոյթներ ու ստուերներ են ի՞նչ որ իրե՛ր կ'անուանենք այսօր , եւ որոնց անհետացումը պիտի տեսնենք . թէ հաւատանք եւ թէ ոչ , բայց պիտի տեսնենք . — «Ու պիտի տեսնենք Որդին Մարդոց ամպի մէջ եկած զօրութեամբ եւ մեծ փառքով» :

«Ուրեմն արթուն կեցէք , զի չէք գիտեր թէ ո՛ր ժամուն ձեր Տէրը կուգայ» :

Ժամանակ կուգայ , ու այս կեանքիս մէջ , յորում պիտի հաւատանք , թերեւս , ու ըմբռնենք այն խօսքերը , որոնց համար ըսաւ Յիսուս իր անբաւ հեղինակութեամբ — «Իմ խօսքերս» , եւ որոնց համար ըսաւ , «հողի ու կեանք են» : Յորչափ երկինք պայծառ ու պարզ է , ու մեր ճամբուն վրայ յաջողութեան ծաղիկներ սրբառուած են , ցորչափ առողջութիւնը կատարեալ է եւ կեանքը՝ հեշտին ու ժպտուն , գուցէ կրօնքը ստուերային թուի ու ոչ իրական : Սակայն երբ թոշոյ հարուածը , որոյ ընթացքը չենք կարող կասեցնել , կուգայ , կ'իյնայ ,

վերջապէս, մարդուն գլխուն գագաթին վրայ, երբ Տէրն ուսող, արբեցող ծառային, որ ծաղրեց Անոր գալուստը ըսելով «Իմ տէրս իր գալուստը ուշացուց», երբ նա կուգայ գիշերուան անսպասելի մէկ ժամուն մէջ, երբ այս պաշտեցեալ աշխարհը գալարուն մղեղի պէս կ'անցնի ահեղ անցքով մը՝ ամէն աչաց ցանկութիւններու հետ, կամ կեանքը հրաժեշտ կուտայ անոնց, ո՛հ, երբ յուսախար մարդը միամիտակ կ'մնայ մահուան սարսուսին մէջ, ու անօգնական կ'տարուբերի անոր մուշ, անստոյգ կոհակներուն վրայ, յայնժամ, այո, յայնժամ իրերն իրենց քողարկեալ երեւոյթէն դուրս կ'յայտնուին մեզի՝ ճիշտ ինչպէս որ են։ Յայնժամ կ'տեսնենք իրերուն հերքին կողմը, կ'տեսնենք իրերը։ Աշխարհի փորձութիւնք դէմ առ դէմ կ'ըրերն մարդը Աստուծոյ — Աստուած եւ մարդ իրարու կ'դպչին։ Ամպի թեթեւ վարագոյրը, որ կ'կախուէր ընդ մէջ անոր ու երկինքին, կ'ցնդի, կ'ցրուի ի բաց, եւ նա աշխարհի սեմէն դուրս ոչինչ կ'գտնէ իր եւ յաւիտենական անսահմանութեան մէջ։

Յիրաւի, ըսէք, չի կա՞յ բան մը հիւանդութեան անկողնին մէջ, ցաւած, խոցուած ու դառնացած սրտին մէջ, անհանգիստ ու խռովեալ միտքին ու խորտակուած ստողջութեան մէջ մարմնին, բարեկամաց վաղանցուկ համակրութեան եւ թառամած, թոշնած սիրոյ յուսախարութեան զգացումին մէջ, եւ, վերջապէս, իր ակէն թունաւորուած կեանքի հոսանքին մէջ։ Օհ, չի կա՞յ բան մը հզօր, երկնային ազդեցութիւն մը, հրեշտակ մը, գուցէ, որ բռնադատէ մեզ ըմբռնել, ճանհնալ, զգալ թէ ո՛րն է իրականը ու ո՛րն է ոչ-իրականը։

Ժամանակին ամենէն յառաջգրիմականները կ'սիրեն կոչուիլ «ասպագային զաւակ»ները։ Այլ ո՞վ երբէք աւելի իրաւունք ունի կոչուիլ «հանդերձեալի զաւակ»ներ, «յու-

սոյ որդի»ք քան ձեզ , ս'վ քրիստոնեայ հոգիներ : Յա-
ռաջացէք այդ ուղիին մէջ մինչեւ որ հոգեւոր հաւատքը
տեսութեան փոխուի :

Մի' արհամարհէք յաւիտենական կեանքի դաղա-
փարը : Քրիստոսի կեանքն է այն , որ հոս հաւատացեա-
լին կեանքին մէջ կ'անկուի ու կ'ծլի , կ'ընծիւղի անվախ-
ճան տեսութեան մէջ , ու բնաւ չի մեռնիր : Աստուծոյ
կեանքն է այն : Առանց հանդերձեալ կեանքի տեսակա-
նին՝ մարդ զուրկ է իրական բարձրացումէ , ճշմարիտ
ազնուացումէ : Առանց յաւիտենականութեան հաւատ-
քին՝ չի կայ մեծութիւն : Սպասեցէք «գալսեան» Տեառն
Սպասող հոգին արթուն ու բարի հոգին է : Մեծ կեանք
այն է , որ ակն ունի դատաստանի աւուր եւ միւսանգամ
գալստեան Անոր , որ կ'կոչուի Որդին Մարդոյ :

Ծ Ա Ղ Կ Ա Ջ Ա Ր Դ

Ծաղիկներ սփռեցէք Անոր ճամբուն վրայ : Մշտազալար արմաւենեաց ոստեր թափեցէք : Փառքի ու շուքի հանդերձները տարածեցէք Անոր ոտից տակ : Ծաղկազարդեցէք , փառազարդեցէք Անոր գնացքը , որ կուգայ հեղութեան վրայ նոտած , ու խոնարհութիւնը Իրեն կառք ըրած . նա՛ որ ամպերու վրայ կ'ըսողի , քերովբէից թեւերով կ'իջնի , ու հողմոց թռիչներուն վրայ կ'սլանայ — « Համբարձեք , իշխանիք , զորունս ձեր ի վեր , համբարձցիև որունիք յաւիտեանից , եւ մտցե թագաւոր փառաց : Ո՛վ է սա թագաւոր փառաց , Տէր զօրութեանց : Սա ինքն է թագաւոր փառաց » : Եւ դուք , ո՛վ դռներ , գլուխնիդ վեր վերցուցէք : Բացուեցէք , ո՛վ մարմնեղէն դռներ , որ մեր սրտերը կ'փակէք ընդդէմ Անոր — խաղաղութեան եւ փրկութեան Իշխանին : Անցք տուէք , ո՛վ հպարտութեան պարիսպներ : Ճամբայ բացէք , ո՛վ անձնասիրութեան , հեշտութեան , աշխարհիկ ու նիւթական կեանքի պատնէշներ : Թող գայ Ան , որուն թագաւորութիւնը կ'կոչուի « արքայութիւն երկնից » : Ո՛վ Սիօնի դստերք , եթէ աշխարհի որդիք կ'մերժեն զԱնիկա , կ'անտեսեն Անոր այցը , բայց դուք , մանկունք Ս . Եկեղեցւոյ , ընդ առաջ ելէք Անոր , եւ աղապակեցէք , « Ով սաննա Բարձրելոյն , օրհնեա՛լ որ գատդ յանուն Տեսան » :

ԹԱՓՈՐԸ

Եկէք , դիտենք սա հանդիսաւոր թափորը : Պատմութիւնը արձանագրած չէ ասոր նման տարօրինակ

անցք մը , ու մարդկութիւնը հանդիսատես եղած չունի այսքան յաղթապանծ գնացքի : Հարցուցէք ո՛ւր կ'երթայ այս Գալիլիացի մարդը՝ իշխանաբար , ժողովրդային խանդավառ ցոյցերու եւ մեծագոյ աղաղակաց մէջ , ի՛նչ որ բայտօրիկ երեւոյթ մ'է Իր կեանքի բոլոր պարագայից մէջ : Նա կ'գնայ Երուսաղէմ : Եւ ինչո՞ւ : Զատկի շքեղ հանդէսները դիտելու , զո՛հի ու պատարազի սրբազան պաշտօններո՞ւն հանդիսատես ըլլալու : Ո՛չ . Ինք հանդէս ըլլալու . Ինք զո՛հ ըլլալու . Իր անձը պատարագելու . յօժարակամ մեռնելու համար : Զարմանալի , անօրինակ չէ՞ք գտնել այս կերպ մուտքն Անոր յԵրուսաղէմ , ուր Իրեն համար խաչ ու գերեզման կ'պահուին :

Ո՛հ , ո՞վ այսքան արագ եղած է իր պարտականութեան ճամբուն վրայ : Ո՞վ այսքան կարօտիւ ու հաճութեամբ գրկած է իր խաչը , կառչած է մահուան : Երուսաղէմ ու յաղթական մուտք , խաչ ու ցնձագին գալուստ , մահուան հաստանք ու « ուխտանիստ » . ի՛նչ աններգաշնակ ներգաշնակութիւն — երկու անհամապատասխան թեւեր՝ որ Յիսուսի կեանքին վրայ կ'համաձայնին ու կ'յօրինեն ամենէն աղու ու սրտառուչ նուագը :

ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱԿԱՍՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյն հակադիր եզրերը , սրբազան հակասութիւնը ու գեղեցիկ աններգաշնակութիւնը յերեւան կուգան ուրիշ պարագայի մը մէջ՝ սոյն մեծահանդէս մուտքին առթիւ :

Մի պահ առաջ Տէրն մեր Իր աշակերտներէն երկուքը կ'զրկէր գիւղը Իրեն բերելու համար էշ մը ու աւանակը : Նա գիտէր մինչեւ իսկ ո՛ւր էին կապուած այն կենդանիք , ո՛ւր կ'վերաբերէին . գիտէր ի՛նչ պիտի հարցուէր աշակերտաց , եւ այն : Զարմանալին հոս է , սակայն . մինչ նա գիտէ ամէն ինչ , միեւնոյն ատեն կ'ըսէ . « Եթէ ոք հարցանիցէ զձեզ թէ ընդէ՞ր լուծանէք , այսպէս ասասջիք ցնա թէ Տեանն իւրում պի-

տոյ է» : Նա կ'իսօսի Իր վրայ իբրեւ մէկը, որ պէտք ունի, «պիտոյ է» : Գիտնալ ամէն բան եւ խոստովանիլ իր անհատական պէտքը, եղական երեւոյթ մը չէ՞ այս : Այն գլուխը, որ ամէն գիտութիւն եւ իմաստութիւն կ'պարունակէր, տեղ մը չունէր դնելու : «Տեառն» եւ «պիտոյ», մէկ նախադասութեան մէջ, ի՛նչպէս կ'ընդգրկեն զիրար, կ'նշատուին : Այսպիսի տարօրինակ՝ այլ վսեմ խառնուրդներ, այսօրինակ ապշեցուցիչ միաւորումներ միայն այս ՄԱՐԳուն խօսքին ու կեանքին մէջ կարելի է գտնել : Նա Իր մեծութիւնը, Իր վեհաշուք հանգամանքը չի կորսնցնէր, թէ եւ կարօտութիւն կ'յայտնէ . ոչ ալ իր «Տեառն»ութիւնն անհրաժեշտ կ'դատէ փրկելու գի՛նք «պիտոյ»էն : «Տեառն» ու «պիտոյ» ձեռք ձեռքի տուած կ'ընթանան ճամբուն մէջ :

Տէ՛ր, — ու հեծնելու համար աւանակի մը իսկ կ'կարօտէր : Օհ, ուրեմն, ի՛նչպէս Տէր է Ան . — Ան Տէր է Իր նպատակի գերազանցութեամբ, Իր խորհուրդի վսեմութեամբ, Իր հոգիի բարձրութեամբ, Իր սրտի սրբութեամբ, Իր սիրոյ անսահմանութեամբ եւ Իր քահանայագործումի, պատարագումի, ինքնագոհութեան անըմբռնելի վեհութեամբ, տիրական փառօք : Այս է արքայականը, այս է տիրականը Քրիստոսի :

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԽՆԴԻՐՔԸ

«Աստաջիք ցնա թէ Տեառն իւրում պիտոյ է» : Ամենակալն Քրիստոս յօժարակամ աղքատացաւ, կարօտ եղաւ մեզի որ մեզմով փառաւորուի : Իր սէրն յառաջ բերաւ նոյն խորին կարօտը : Անոր անհրաժեշտ պէտքը լրացած չէ դեռ : Նա Իր հոգեւոր պետութիւնը կ'ուզէ ծաւալել մեր մէջ : Անոր աշակերտներն ամէն օր կ'ըրազխեն մեր սրտի դռները — «Տեառն իւրում պիտոյ է» : Օ՛հ, զրկեցէք Անոր, այլ ո՛չ թէ ձեր անասունները, ո՛չ թէ ձեր արծաթն ու ոսկին, այլ նուիրեցէք . . . զձեզ, ձեր

անձերը : Այս է Քրիստոսի խնդիրքը : Գուցէ յօժարէինք
տալ Անոր ի՛նչ որ ունինք , բայց Նա կ'պահանջէ զմեզ :
Նա կ'փնտռէ մեզ , ոչ թէ մերինը , զի ունենալով մեզ՝
կ'ունենայ եւ ի՛նչ որ մերն է : Կ'ուզէ նախ ձեռքը , յե-
տոյ՝ ձեռքին ընծան . առողջ՝ յառաջ քան տուրքը : Ու-
րեմն , արձակեցէք ձեր անզուսպ կիրքերը , աւերիչ ցան-
կութիւնները , կեղտոտ բնութիւնը , ու զրկեցէք Տեսանա-
թող Ան նստի անոնց վրայ ու վարէ ըստ հաճոցս : Մի՛
արզիլէք , թոյլ տուէք որ Անիկա Իր իշխանութիւնը տա-
րածէ ձեր սրտի սեփականութեան մէջ , Իր սիրոյ մա-
կանով կառավարէ ձեր զգացումները , ձեր միտքն ու
սիրտը , ու սիրապետէ ձեր սիրոյն վրայ : Հանեցէք ձեր
անափառութեան հանդերձները , փռեցէք Անոր ճամբուն
վրայ : Նետեցէք Անոր ստից տակ ձեր սրտերու ցան-
կալի , սիրելի կուռքերը : Թող ամենուն վրայ կոխէ ,
անցնի Ան — բարձրագոյն՝ վայելքը , իրական սէրն Անոր
եթէ ոչ , եթէ կ'մերժէք խնդիրքը օրհնեալ Քրիստոսի ,
եթէ արգեամբ կ'զժկամիք Անոր մուտքին ձեր հոգեկան
տաճարը , ուրեմն միայն շրթամբ կ'ըսէք , «տխամանա» :
Ուրեմն կ'կեղծէք :

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱՐՅՈՒՆՔԸ

Տէրն մեր սոյն հանդիսաւոր գնացքով կ'մօտենար
Երուսաղէմի : Ու երբ Ձիթենեաց Լերան զառ ի վայրն
հասաւ , հեռիէն յանկարծ ի տես կիաւ քաղաքը , որ թա-
գուհապէս կ'սիգար տրեւին սոյխտակ , լուսեղէն՝ պատ-
մուճանին տակ : Մարմարեաց աշտանակներու , սսկեճղի
զազաթներու եւ տաճարին փայլուն , փաղփաւն երե-
ւութով արբշխու բազմութիւնն սկսաւ ուրախութեան ա-
զազակներով օղբ թնոյացնել , այլ Ս. Աւետարանիչը
կ'ըսէ , «Ու երբոր մօտեցաւ , քաղաքը տեսնելով լացաւ
անոր վրայ» : Ահա այս արտօսրի հոտումն է Յիսուսի ,
որ աւելի հրաշալի , աւելի յափշտակիչ տեսարան մը

կ'սարգէ մեր առջեւ . — «Տեսեալ զքաղաքն, ելաց ի վերայ նորա» : Մըքան սարբեր են տեսութիւնք Անոր ու մարդոց : Անոնք հոյակերտ քաղաքը տեսան , այլ Ինք՝ զէզապէզ աճիւնները անոր աւերակաց : Անոնք տաճարին գեղեցիկ քարերը տեսան , այլ Ինք՝ անոնց անկումը : Մենք մեր ներկային կ'նայինք ու անկէ կ'ազդուինք : Ան իրերու վախճանը կ'տեսնէ ու ըստ այնմ կ'ազդուի : Օհ , այս արցունքի շիթերը . կ'ապշխմ' , կ'յուզուիմ , կ'արտասուեմ այդ արցունքին վրայ , որ Աստուծոյ մը արցունքն է :

Նա չի լացաւ Իրեն համար . երբէք : Երբ ըսաւ աշակերտաց՝ Որդին Մարդոց կ'երթայ մասնուելու , նախատուելու , խաչուելու ու մեռնելու համար , խոնաւութիւն մը չզգացուեցաւ Իր աչքին մէջ , այլ երբ քաղաքը տեսաւ , լացաւ : Կրկնեցէք այս բանաձեւը . — Երբ զՆա դատապարտեցին , չարչարեցին , չի լացաւ , բայց Երուսաղէմի համար լացաւ — այն ապերախտ քաղաքին համար՝ որ իր Փրկիչը անյթօրէն , գաղանարար ոյխտի սպաննէր : «Քաղաքը տեսաւ ու լացաւ» : Ըսէք , մարդիկ ելբայրներ , մարդկային աչքէ մը հոսած է ասանկ արցունք . աւելի վերէն չի՞ հոսիր այն . Աստուծոյ Որդւոյն արասորին չի՞ նմանիր :

Նա ձեր վրայ եւս կ'արտասուէ , ո՛վ անուամբ քրիստոնեայք , ո՛վ իստացած սրտեր : Նա ձեր վրայ եւս կուլայ . ձեր ինքնասպաշա կամքին , ձեր կեանքի պզտիկ , տգեղ նպատակներուն եւ ձգտումներուն վրայ , որոնց ցաւալի վախճանը կ'տեսնէ հեռիէն : Նա գիտէ թէ այն փայլուն , փորձիչ իրերը , որոնք ձեր հաճոյքը կ'կազմեն այսօր , մահ կ'գործեն ձեր յաւիտենական էութեան , կ'փճացնեն ձեր նկարագիրը ու կ'փորեն ձեր գերեզմանը : «Քաղաքը տեսնելով լացաւ անոր վրայ» : Ուրիշներ ալ կ'տեսնէին զայն , բայց չէին տեսներ : Ինք էր

որ կ'սեպնէր քաղաքը , զի կ'տեսնէր անդունդը , որ անոր ներքեւ բացուած էր , զի կ'տեսնէր անոր ապագան . կ'տեսնէր : Ոչ ոք Անոր պէս տեսաւ : Անիկա աղէտքը կ'տեսնէ ու կուլայ : Մի' ծիծաղիք , երբ Նա կուլայ : Այս արցունքն օր մը խտապարանոց ժողովրդին համար շանթ եղաւ , ու ինկաւ , սպասեց զայն իր ցանկալի , պանծալի քաղաքին հետ : Ու մինչ Նա կուլայ այսօր , Անոր արցունքը նոյն ազդեցութիւնն ունի մեր վրայ : Եթէ այն չի հալեցնէր մեր քար սրտերը , կրակի ու կայծի կ'փոխուէր ու կ'այրէ մեզ : Ի՞նչ սոսկալի է հողւոյն ապագայ աղէտքը , որուն համար Յիսուս կուլայ : «Երանի՛թէ ճանչնայիր քու այցելութեանդ օրը , զոնէ այս քու օրուանդ մէջ գիտնայիր խաղաղութիւնդ» : «Գիտնալ» ու «ճանչնալ» , ասոնք գերազանց են քան ամէն գիտութիւն :

Թողէք որ կրկնենք , թողէք որ դարձեալ եւ դարձեալ հնչեցնենք նոյն ախուր թեւը , նոյն ցնցոզ , սարսուղ թեւը . — Նա որ հարուածներու ներքեւ չի լացաւ , «այլ քաղաքը տեսնելով լացաւ անոր վրայ» : Հանդէպ այս արտասուքին՝ յամատիլ , մնալ մեզքի ու մտար ճամբաներու մէջ , զիմադրել Անոր , անտեսել զայն — Աստուծոյ արցունքը , յորում այնքան խորունկ նշանակութիւն կ'պարունակուի՝ որքան խորունկ սէր . — Մ'հ , արհամարհել այս արցունքը , կ'սոսկամ : Անըմբռնելի , անբացատրելի գաղանիք մը կ'դառնայ ինծի մարդկային խտութիւնը : Անզեղջ սրտի մը , անդարձ հողիի մը յիմարութիւնն ու կուրութիւնը դիւական , ճիւղական բան մ'են : Յիրաւի ի՞նչ խորունկ է մարդուն անկումը : Ի՞նչ , չէ՞ք հաւատար դժոխքի : Հաւատացէք , սակայն , որ այս արցունքն անապաշխար մարդուն յախտեանական դժոխքը պիտի կազմէ :

ՄՈՒՏՔԸ ՅԵՐՈՒՍԱԷԼՄ

Յառաջանանք , քայլ մը եւս , եւ ահա Երուսաղէմի հսկայ պարիսպներէն ներս կ'իջեալորսենք . — «Ու երբոր Անիկա Երուսաղէմ մտաւ , բոլոր քաղաքը շարժեցաւ ու ըսաւ , Ո՞վ է սա» : Ան ո՛ւր որ կ'երթայ , յուզում յառաջ կուգայ : Երբ նա առաջին անգամ Իր ոտքը դրաւ մեր մտորակին վրայ , Հերովդէս ու բոլոր Երուսաղէմ խռովեցան : Անիկա Քրարոյական տիեզերքին կեդրոնն է , Արեւն է արգարութեան : Կարելի՞ է որ աննշմարելի անցնի Անոր շարժումը , որմէ կախում ունի բոլոր հոգեկան գրութիւնը : Նա երբ կուգայ , մուտ կ'գանէ սրտիդ մէջ , հոն ա՛լ վրդովումը կ'ծնի : Հին ու նակութիւններ , հինցած խորթակներ խեղճն բոլորք կ'ըստնան : Ասիւծը կ'արթննայ , հոգեւոր պայքարը կ'սկսի Իրեն եւ խաւարին միջեւ . — «Ո՞վ է սա» :

Հարցուցէք , «Ո՞վ է սա» : Ամենամեծ հարցումն է այդ , կեանքին հարցն է : Ան տակաւին աշխարհի «զըլորման վէմն է» : Ան՝ այս , որուն շունչը կ'անցնի մարդոց սրտին ու մտքին վրայ ու կ'ալեկոծէ զանոնք : Կեանքերու մէջ կ'մտնէ անհասաներուն , ի՞նչ կ'յեղաշարջէ զանոնք . սրտերու զանձը , սէրը , կուռքը կ'գառնայ : Մարդիկ Անոր վէրքն իրենց ցնծութիւնը կ'ընեն : Անոր ամօթի , տառապանքի , նշաւակման խաչն իրենց փառքը կ'նկատեն : Անոր փուշերն իրենց զլխուն պսակ կ'գնեն : Անոր համար մեռնիլը կեանք կ'համարին : Անոր ցաւի զոհի կեանքն ապրիլ կ'ուզեն , քան վայելքի ու պերճանքի կեանքն աշխարհի : Օ՛հ , մի՛ հարցնէք , եթէ կ'ուզէք , թէ ո՞վ են այս կրօնի վարդապետներ , ի՛նչ են , ի՛նչ պիտի բաներ են սա վարդապետութիւնք , եւ այլն : Հարցուցէք , սակայն , կ'ազաչեմ , «Ո՞վ է այս ՄԱՐԴը , այս պատմական , իրական Մարդը . ո՞վ է այս ապրուած կեանքը» : Թող ամէն բան սուտ ըլլայ , բայց այս Անձն

ո՞վ է , որուն պէս իրական բան չի կայ : Մեծութիւնն չէ այդքան արհամարհող ըլլալ . մեծերը խոնարհ կ'ըլլան ու կ'տեսնեն , կ'զիտեն : Տեսէք , ուրեմն , սա յուզումի , յափշտակութեան Մարդը : Կ'արժէ տեսնել զԱնիկա : Անոր պէս մէկը չի կայ : Լաւ գիտեց'ք Անոր պատկերը , ու պիտի հարցնէք յայնժամ — «Ո՞վ է սա» :

Տեսէք որ Նա կրօնի հիմնադիր մը չէ , ոչ ալ սոսկ ուսուցիչ մը բարոյականի : Կորսուած մարդկութիւնը չի կարօտիր ուսուցչի : Աշխարհ շատ ու շատ հանեց ուսուցիչներ եւ վարդապետներ , որոնք զինք զէպի անդունդ առաջնորդեցին յաւէտ : Մարդիկ թշուառ են , թէ՛ զգան , թէ՛ ոչ , իրենց բոլոր տագնապներ ու հետապնդումներ յուսահատ փնտառութիւններ են լաւագոյն կեանքի մը : Մարդուն իրարը դժգոհ է , հոն ցաւը կայ միշտ : Մարդուն ժպիտը կեղծ է , խնդումը՝ սուտ : Ու այս ամէն զժրագրութիւնք , այս սեւ ճակատագիր ծնունդ կ'առնեն մէկ իրողութենէ մը , որ մեղի կ'կոչուի : Մարդուն կարօտութիւնը մէկ է — ազատում միզաց գերող ազդեցութենէն : Մարդկութիւնը , ուրեմն , կ'կարօտի մէկումը , որուն անունն ըլլայ Յիսուս-Փրկիչ : Խղբուող մարդն ո՛չ իրատի , ո՛չ վարդապետութեան կամ վարդապետի , ո՛չ ճառի կամ ճտախօսի եւ ո՛չ ալ բարոյախօսի կ'կարօտի : Փրկարար ձեռք մը կ'փնտտէ ան իր մահուան ճգնաժամին մէջ : Եւ այս Գալիլիացի Մարդն Ան է , — Փրկիչը : Ան Յիսուս մարգարէն չէ , «վարդապետ»ն չէ , ինչպէս կ'կարծէին ագէտ Հրեաներ , այլ՝ Յիսուս Փրկիչը :

Եւ ուստի հարցուցէք անոր , որ Յիսուսը Փրկիչ կ'դաւանի ու կ'պաշտէ , զի ուրիշ ոչ ոք իրաւունք ունի խօսիլ Անոր վրայ : Հարցուցէք անոր , թող ան լկայէ թէ Նա փրկիչը չեղա՞ւ իրեն , չազատուեցա՞ւ մեղքի անողոք բնապետութենէն , չի բացուեցա՞ւ աչքը , չի բուժ-

ուեցա՞ւ հոգին : Այս է Քրիստոնէութիւնը , — ճանչնալ զՔրիստոս , հաւատալ Անոր ու փրկուիլ : Քրիստոնէութիւնը բարոյական զրութիւն մը կամ կրօնական տեսութիւն մը չէ , զոր պէտք է դաւանիլ , այլ՝ փրկարար ԱՒԵՏԱՐԱՆ մը , զոր պարտինք ընդունիլ : Եւ այդ Աւետարանին մէջ բովանդակուած Աւետիան է — «Ձեզի այսօր Փրկի՞ջ մը ծնաւ» : Քրիստոս Աստուծոյ աշխարհն է : Քրիստոս տիեզերքն է , որուն մէջ կ'շարժի քրիստոնեան Քանի մը քայլ եւս հետեւինք , ուրեմն , մեր Փրկչին : Վերջին ակնարկ մ'ալ ձգենք Անոր վրայ

ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՁ

Մանուկներու բարձրագոյ ազազակը — «Ուխտանա Որդւոյ Դաւթի» — բարկութեան կ'զրգուէ զպիրներն ու քահանայապետները , որ կ'ըսեն Իրեն , «Կլսե՞ս, ի՞նչ կ'ըսեն ասանք» : Որպէս թէ չի լսեր Ինք : Ու Յիսուս կ'պատասխանէ անոնց , «Այո , բնաւ չէ՞ք կարդացեր թէ մանկանց ու կաթնկեր տղոց բերնէն գովութիւն կատարեցիր» : Ի՞նչ կ'ծու յանդիմանութիւն անոնց , որոնց պաշտօնն ու զրազումն է սերտել ու մեկնել օրէնքը : «Ձէ՞ք կարդացեր» . — Կարդացեր էին , բայց , ո՛չ : Շատեր կ'կարդան ու չեն կարդար : Կ'լսեն ու չեն լսեր . ինչպէս նաեւ կ'տեսնեն ու չեն տեսներ : Ձի տեսնողները տեսան , ու տեսնողները կտրցան : Ձէ՞ք տեսներ , չէ՞ք իմանար որ յիպոռաժակաւ բաներ չեն այս ամէնը : Դարեր առաջ գուշակուած , ծրագրուած են , եւ ահա յաչս ամենուն փաստօր կերպով տեղի կ'ունենայ «լրումն օրինաց եւ կատարումն մարգարէից» : Կոյրեր , չէ՞ք տեսներ :

«Ձէ՞ք կարդացեր» . — Ու այս յանդիմանութիւնը կ'ուզուէ անոնց , որ կարդացող են , որ ուսեալ են , որ վերերէն կ'հային հասարակ արարածներու վրայ : Մի՛ կարծէք թէ կարդացեր էք , ո՛վ աշխարհի կարդացող-

ներ , ո՛վ Հոմէրի , Վիրգիլի , Պղատոնի , Շէյքսպիրի եւ այլոց սիրահար ընթերցողներ : Կարգացե՞ր էք զԱնիկա , որ ներշնչողն է բոլոր գրողներուն , որ Ինք երբէք ներշնչուած չէ ուրիշէ մը , որ Ինք Իր ներշնչումն է եղած :

Կարգացե՞ր էք այն գիրքը , գիրքերուն գիրքը , զոր Քրիստոս գրեց : Ու զիտէ՞ք ո՛րն է այն գիրքը . — Իր ԿԵԱՆՔԻն է , Անոր կեանքի գիրքը : Անոր գիրքը , Անոր Աւետարանը Իր կեանքն էր : Ան չէր գրեր , բայց ԿՍՊՐԷ՛Ր : Անիկա չապրեցաւ ի՛նչ որ քարոզեց , այլ — սեղափոխելով բառերը — քարոզեց ի՛նչ որ ապրեցաւ : Ան Իր կեանքէն քաղեց Իր յայտնութիւններն ու Իր վարդապետութիւնները : Աւետարանը պատկերն է Իր կեանքին : Իր կեանքն է , ապրուած կեանքը , ոչ թէ կեանքի գաղափարականը : Քեզ կ'համոզեն թէ Յիսուս անիրականալի խտէալ մ'է — « խտէալը՝ որ կ'կոչուի Աստուած » . ահա օրուան բանաձեւը — ցուրտ հեգնութիւնը կրօնքին գէմ — : Ո՛չ , ո՛չ , չի կայ խտէալ մը , որ կարենայ հաւատարիլ Անոր կեանքին , Անոր «Յս»ին բարձրութեան : Գաղափար մը , խտէալ մը չի չինեց այս կեանքը . չէր կրնար : Մեծ կեանք մը ծնաւ այս մեծ գաղափարականը . միտքն է որ ծնունդ կուտայ խտէալին : Եթէ երբէք գոյութիւն ունեցաւ միտք մը այնքան հսկայ , միտք մը՝ որ յղացաւ կեանքի այսպիսի վեհագոյն , վերագոյն գաղափար մը , որ դպաւ խտէալներու ամենէն վերջին , անմատչելի կէտին , ուրիմն , այն է Քրիստոս , այն է Աստուած : Պաշտեցէք զԱնիկա :

Եկէք , ուրեմն , ո՛վ գիտուններ ու սղէաններ , ուսեալներ ու անուաններ , մեծեր ու սղատիկներ : Ահա Ան է որ կուգայ . ու այս անգամ անշշուենչ , ճատագոյթի պէս լսիկ : Անոր ոտնաքայլին ձայնը չի լսուիր . կ'քալէ հեզիկ գէպի մեր սրտերը , մեր հոգւոյն սրահները , մեր ներքին կեանքի խորանը : Իրեն հետ կ'ըսերէ լոյս , խա-

զաղութիւն , կեանք , յոյս ու սէր : Ո՛հ , բացէք ամրափակ դռները ձեր սրտերուն : Թոյլ տուէք Անոր , որ անխնայ քանդէ ձեր կանգնած մարմինի անտուրք սեղանները , մաքրէ , յարդարէ ձեր սրտի տաճարը , զոր «աւագակներու այր» ըրած էք , ու այն թող կոչուի ալ եւս «Տուն իմ տուն աղօթից» :

Ծաղիկներ սփռեցէք Անոր ճամբուն վրայ : Մշտադալար արմաւենեաց ոստեր թափեցէք , ձեր փառքի ու շուքի հանդերձները տարածեցէք Անոր ոտից տակ : Ծաղկազարդեցէք , փառազարդեցէք Անոր զնացքը , որ կուգայ խոնարհութեան կառքով , հեղութեան վրայ նստած : Բացէք ամրափակ դռները ձեր սրտերուն , եւ ընդ առաջ ելէք Անոր , աղաղակելով — «Ովսա՛ննա Բարձրելոյն , օրհնեա՛լ որ գասդ յանուն Տեառն» :

Զ Ա Տ Ի Կ

ՔՐԻՍՏՈՍ ՅԱՐԵԱՒԻ Ի ՄԵՌԵԼՈՑ

Քրիստոսի Ծննդեան եղական զէպօքէն վերջ , այն յաւերժական զէպօքէն՝ յորում Աստուած ՄԱՐԴԱՅԱԾ այցի եկաւ մեր մոլորակին , եւ զոր հոչակեցին հրեշտակաց զունդեր երկնից մէջ յօրինուած ու առաջին անգամ երգուած հոգեհմայ երգով մը — «Փանօք ի բարձունս» — այս յոյժ մեծ զէպօքէն վերջ՝ Քրիստոսի հրաշափառ Ս. Յարութեան , յաւիտենական հոգեւոր յաղթանակին յուզումնալից , ցնծալից աւետիսն է , որ նոյնպէս նախ երկինքի լուսաթոփիչ պատգամաբերներու ձեռօք արուած է մեզի : Առաւօտ մը՝ այն լուսաթոյր , լուսափաղի առաւօտներէն , Քրիստոսի թափուր գերեզմանին մէջ նստող լուսապայծառ հրեշտակի մը բերնէն թռաւ այս բանն — «յարեա՛ւ» — ու վերերէն փչող հով մը քշեց , տարաւ , ցրցնքնեց մինչեւ երկրի հեռաւոր ծայրերը , ծովերն ու ցամաքները : Եւ այս բանն , հրեշտակին բերնին մէջ հեշտալուր նուազի փոխուած , մօտ երկու հազար տարի կ'ձամբորդէ , կ'ծաւալի , կ'ընդարձակուի անխափան յառաջընթացութեամբ արեւելեական համանուագ երաժշտութեան մը պէս , որ սկսուած օրէն մինչեւ այսօր չի վերջանար ու յաւիտեան կ'շարունակուի :

Այս գերահրաշ զէպօքին ցնծաւէտ լուրն է զոր կ'հրուչակենք , զոր անգամ մը եւս կ'հաղորդենք իրարու —

«Քրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց» : Ու ես , ներեցէք ըսել , այս բանածեւն , որ ա՛լ խօսք ըլլալէն դադրած , յանկերդ մը եղած է քրիստոնեայ աշխարհի համերգութեան մէջ , այս բառերու երբեակ միութիւնն աշխարհիկ ձեւակերպութեամբ յիշող քրիստոնեաներէն չեմ : Չեմ ներկայացնէր զայն — Քրիստոսի յարութիւնը — իբր Քրիստոնէական կրօնին Ֆանթէզիկն , կամ կրօնային բանաստեղծութեան մէկ յղացումը : Ոչ ալ անոնցմէ եմ՝ որ կ'կարծեն թէ այս «լոյս հաւատք»ը իբր տոնմային աւանդութիւն (!) պահելու է , սոսկ ցեղային կեանքի սիրոյն համար : Բայց ես կ'հռչակեմ զայն բարձրաբարձու ու այնքան պարծանօք , այնքան հպարտութեամբ որքան ճշմարտութիւնը կրնայ ներշնչել ինծի : Ըշմարտութիւնն անկեղծօրէն կ'ընդունուի ոչ մէկ բանի սիրոյն համար , այլ ամէն նկատումներէ վեր՝ մի միայն ճշմարտութեան սիրոյն համար : Նուիրագործեալ ստութիւն մը կրկնելու , տոնմային կամ Քրիստոնէական սովորութեան մը համակերպումի կեղծիքով չէ որ կուգամ ու կ'ըսեմ — «Քրիստոս յարեա՛ւ» : Ո՛չ , կրօնքն իր բոլոր ըմբռնումով սուրբ է , ու չի կրնար իբր ծածկոյթ ծառայել հանրային կեղծ սովորութեանց : Կեղծիքը կրօնքի մէջ , կրօնքի ձեւին տակ մեղք է , ամօթ է : Ո՛վ որ չի հաւատար , լաւ է որ չսէ , լաւ է որ չի ստէ , եթէ մարդ է : Ո՛վ որ կ'հաւատայ , ո՛վ որ կ'հասկնայ իր ըսածը , թող ջերմագին սեղմէ ձեռքերը ու եռանդով կրկնէ — «Քրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց , — օրհնեա՛լ է յարութիւն Քրիստոսի» :

Ու մինչ այս տողերով կուգամ իմ ընթերցողներուս կրկնել նոյնը՝ օրուան պատշաճ խօսք մը ընելու , կամ գրական սին հաճոյքի ժամանց մը ընծայելու մտադրութիւն չունիմ . երբէք : Չեմ գրեր այդ մտօք , ու մի՛ կարգաք այդ մտօք : Ի՞նչ որ կ'ուզեմ ներկայացնել ձեզ , ստոյգ , կատարեալ իրողութիւն մ'է . պատմական ճշգրիտ

դէպք մը՝ որ իր թուականը , իր ժամանակագրութիւնը եւ իր տեղագրութիւնն ունի : Համոզուած եմ թէ **Ճշմարտութիւն** է այն , ու կ'հաւատամ անոր , ցորչափ բարոյական աշխարհ մը կայ , ու անոր մէջ՝ ճշմարտութեան սկզբունք : Յաւիտենապէս ճշմարտութիւն է ըսել «Քրիստոս յարեա՛ւ» , եթէ ճշմարտութիւնը նշանակութիւն մ'ունի , եթէ ճշմարտութիւնը գոյութիւն ունի :

Ձի կայ պատմութեան մէջ ընդունուած իրողութիւն մը , կատարուած դէպք մը , որոյ ստուգութիւնը հաստատուած ըլլայ այնքան հզօր ապացոյցներով քան Քրիստոսի յարութիւնն ի մեռելոց : Ուեւէ ակներեւ , անժխտելի դէպքէ աւելի ամուր , անխախտ հիմի վրայ կ'կենայ այն : Եթէ կայ իրական աշխարհ մը ու անոր մէջ զիպուածոց շարք մը , իրերու ընթացք մը , ուրեմն , կարելի չէ տարակոյս յայտնել իրողութեան մը նկատմամբ , զոր ժամանակակից պատմութիւնը , ժամանակակից աւանդութիւնը ու ժամանակակից կեանքը կ'աբձանագրեն : «Քրիստոս յարեա՛ւ»ն աստուածաբանական վարդապետութիւն մը չէ , ոչ ալ հաւատալիք մը իբր երկնային յայտնութիւն : Մինչեւ իսկ սոսկ Աւետարանական յայտնութիւն մը չէ այն , այլ բացարձակ իրողութիւն մը , որուն մէջ քերականութիւն կայ դէպքին անցեալ ժամանակը ճշգիւլու — « յարեա՛ւ » — , ու պատմութիւնը կայ նոյն անցքը հաւատարմաբար դրոշմող :

Պատմուած դէպք մը , սակայն , ստուգելու համար տրամաբանական փաստերէ , ապացոյցներէ աւելի ակահաւան , իրազեկ վկաներ կ'պահանջուին : Ու աշխարհի մէջ ո՞ր դատաստան , ո՞ր վճիռ եւ ո՞ր պատմական դէպք , ո՞ր ընդունուած , ստուգուած իրողութիւն հաստատուած է այնքան բազմաթիւ , միաբան , ամէն վստահութիւն ներշնչող վկաներէ՝ որքան Քրիստոսի յարութիւնը : Անոր յարութեան վկաներն անսնք էին , որ ամենէն աւելի

աղօսա գաղտփարն ունէին յարութեան վարդապետութեան վրայ, որոնք ոչինչ կ'հասկնային Քրիստոսի յեղյեղած խօսքերէն — «Որդին Մարգոյ կ'երթայ մասնուելու . . . յետ երկոց աւուրց յաւնելու», եւ որոնք, Անոր մահէն վերջ յուսահատ եւ յուսախար զգացած, դեռ չէին կրնար իսկ յիշել Քրիստոսի նոյն նիւթին վրայ նախօրօք ըսածները եւ չէին սպասեր անոնց իրագործումին: Անոր մահով իրենց բոլոր յոյսերն ի դերեւ ելած կ'կարծէին: Քրիստոսի մահը վերջնական եւ անդարմանելի էր իրենց համար: «Իսկ մենք կ'յուսայինք թէ Անիկա էր որ Իսրայէլը պիտի ազատէր», կ'ըսէին խաբուած մարդու յուսահատ զգացումով: Նոյն վկաներն՝ որքան արժանահաւատ նոյնքան սկեպտիկ, եւ, հետեւաբար, դիւրահաւան ու դիւրախար ըլլալէ շատ հեռի էին: Ո՛չ իրենց վարդապետին ըսածներուն հաւատացեր էին, եւ ո՛չ ալ իւրարու կ'վստահէին: Իւրաքանչիւրը կ'ուզէր անձամբ անձին ստուգել, իր իսկ աչքով տեսնել ու ձեռօք շօշափել: Ու զԱնիկա տեսնելէ վերջ իսկ կ'տարակուսէին — «ոմանք յերկուացան»: Մանաւանդ թէ այնպիսի վկաներ էին անոնք, որ ոչ միայն շահ չունէին սուտ մը քշելու մէջ, այլ վրայ կուտային իրենց շահերը, հանգիստը, ամէն ինչ, եւ ամենուն վրայ՝ իրենց անձերը: Կ'հարցնեմ, հաւատ ընծայա՞ծ էք երբէք բանի մը, որ աւելի սոսոյզ, աւելի հաւատարիմ աղբիւրէ բղխած ըլլայ:

Հոս տեղը չէ, սակայն, երկարելու համար զիմուսներու անվերջ շարքը: Այսքան միայն՝ ըսելու համար թէ Քրիստոսի մեծափառ յարութիւնը սոսկ վարդապետութիւն մը կամ դաւանանք մը չէ, այլ մանաւանդ կատարեալ իրողութիւն մը, զոր կրնանք ու պարտինք ընդունիլ համոզումով՝ ճիշդ ինչպէս ընդունած ենք զանազան անցուղարձեր, զորոնք վաւերական պատմութիւնը մեզ աւանդած է:

Քրիստոսանէական առաջին դարուն մէջ , երբ այս
դէպքին յիշատակն այնքան թարմ էր մաքերու վրայ ,
երբ ամէն ժամանակէ աւելի խիստ քննադատութեան
ենթարկուած տեսնել կ'ակնկալուէր՝ եթէ տարակուսելի
հանգամանք մ'ունէր այն . Քրիստոսանէական այս առա-
ջին փթթուածին աստն , երբ անարմատ , մատաղ տունկ
մը թեթեւ հովէ մը կրնար խլուիլ , զարմանալի չէ՞ որ
անոր ստուգութիւնը բնաւ խնդրոյ ներքեւ չէր ինար :
Քրիստոսի յարութեան չի հաւատալ՝ արեւին պայծառու-
թեան չի հաւատալու պէս անհեթեթութիւն մը կ'նկատ-
ուէր : Եւ Պօղոս , հեթանոսաց մեծ առաքեալը , յարու-
թեան վարդապետութեան մասին ոմանց յայանած մոլար
կարծիքները ցրելու համար , ոչ մէկ ապացոյցի զիմուժ
չընէր , այլ մի միայն կ'հիմնուի Քրիստոսի յարութեան
վրայ , իբր անհերքելի , անստելի , ճշմարիտ իրողու-
թեան մը վրայ : «Քրիստոս յարեալ , ուստի եւ մեռ-
եալք յաննելոց են» . ահա Պօղոսի ապացուցութիւնը :
Նուազ ուշագրաւ չէ զիտեղ որ նոյն խի մեռելոց յարու-
թեան մասին կատկած յայտնողները չէին կրնար ուրա-
նալ Քրիստոսի յարութիւնը , եթէ ոչ Պօղոս զայն յառաջ
պիտի չի բերեր իբր խիստ համոզիչ , ակներեւ , հզօր
ապացոյց իր քարոզած վարդապետութեան ի նպաստ :

Այլ , սակայն , ի՞նչ պէտք են մեզ այս վկայու-
թիւններ : Միթէ այնքան անհաւատալի՞ կ'զանենք յա-
րութիւնն Անոր , որ ըսաւ , «Ես եմ յարութիւն եւ
կեանք» : Աւելի շիտիչ եւ առաւել տարակուսելի պիտի
չըլլա՞ր եթէ Նա չէր յարուցեալ : Չէ՞ք կարծեր թէ աւելի
զժուար է չընդունիլ յանձին Յիսուսի կատարուած սոյն
իրողութիւնը՝ քան ընդունիլ : Ի՞նչպէս կրնար մեզաց թո-
ղութիւն տալ , սատանային գործքերը քակել , Փրկիչն
ըլլալ մեղանշական հոգիին , ու նոյն աստն բռնուիլ ,
յաղթուիլ մահէն : Ո՛հ , կարելի՞ է ենթադրել մահը

կեանքի մը, որ ուրիշ ամէն կեանքէ վեր, Աստուծոյ մը կեանքն էր : «Քրիստոս» եւ «ոչ յարուցեալ» անկարելի, անհաւատապի հակասութիւն մ'է : Կեանքին ամենէն անբացատրելի, անմեկնելի առեղծուածն է : Կարելի է ուրանալ Քրիստոսի յարութիւնը՝ եթէ կարելի է ուրանալ կեանքը, ո՛հ, կեանքը Անոր : Աշխարհ ինչո՞ւ չի հետաքրքրուիր այն կեանքով, որ այնքան պայծառօրէն ցոյց կուտայ թէ մա՛նը չի կրնար մուտ գաննել Անոր մէջ, թէ իրաւամբ ԿԵԱՆՔն էր ու յարութիւնը : Կ'ըսեն թէ գաղափարականն անմատչելի, անհասանելի է : Այլ ահա կեանք մը, որ գաղափարական էր ու վեր ամէն գաղափարականէ : Ահա իտէալ մը, որ անձնաւորուած էր, որ կ'պտտէր մարդոց մէջ, որ կ'ըսէր, «Լոյս եմ», ու կ'ծագէր . որ կ'ըսէր, «Հոգի եմ, կեանք եմ», եւ կեանք կ'զնէր մարդուն մէջ : Ո՛հ, համոզե՞լ պէտք է միթէ՞ թէ այս մեծ կեանքն ինչպէս որ մարդկային սահմանաւորումներ ընդունեց կամու, նոյնպէս մա՛ն ճաշակեց՝ այլ «յիս երից ա ուրց յարեա՛ւ» :

Քրիստոնէական կրօնքին յօլինուած քն այնքան հոյակապ, այնքան հսկայ, այնքան ընդարձակ ու պատկառնելի է, եւ այնքան մեծ ու մեծաշուք՝ որ կարելի չէ տարակուսիլ անոր Հիմին ամբուրթեան, խորունկութեան ու տեւականութեան վրայ : Երբ անգամ մը առիթ ունեցայ դիտել Անգլիոյ, Էպինսդուրիի եւ Հիւսիսային Սիոլաիոյ ճամբան կարճեցնող երկաթեայ վիթխարի կամուրջը, որ մէկ ու կէս մղոն պարապութեան մը մէջ երկնցած է Յորթհի Ծոցին ծաւալուն, ծփուն ու խիստ խոր ջուրերուն վրայ — կամուրջ որ դարուս ճարտարագիտական եւ մեքենագիտական հանճարին ամենէն փայլուն, մեծափառ յաղթանակն է իրաւամբ — ծովուն մակերեսէն 350 ոտք խելայեղ բարձրութենէ մը վար աչքերս կ'փնտռէին հիմը : Հիմը տեսնել կ'ուզէի . հիմը՝ ու

րուն վրայ երկաթներու ահագին կոյտեր , երկաթներու բլուրներ , ամբաւ , անհուն ծանրութիւններ կ'հանգչէին , եւ անոնց հետ ուրիշ ծանրութիւն մը — երկաթեայ հրաշունչ վիշապ մը — երկարածիզ կառախումբը , որ ցնցելով , ցնցուելով , շարժ ու լծնդիւն հանելով կ'սուրար , կ'անցնէր ու կ'դառնար անոր վրայէն . մինչ վարը , խաժ ալիքներ երբեմն մեղմիկ , երբեմն կատաղի կուգային ու կ'զարնէին անոր : Հիմը , այո' , հիմը , միթէ կարելի՞ էր խորհիլ վայրկեան մը թէ այն կրնար խարխուլ կամ անհաստատ ըլլալ : Եւ , սակայն , այն յազթ կամուրջը , որ մահուան անգնդախոր մութ գետին երկու եզերաց վրայ ձուլած է կցելու համար այս կեանքը հանդերձեալին , ի՛նչ հոյակապ , յաւերժական գործքերով ծանրարեւոնեալ է , եւ անոնց հետ ի՛նչ մարկային յոյսերու , ճակատագիրներու , կեանքերու յախտենական ծանրութիւններ կ'կրէ իր վրայ : Անոր վրայէն անցնող բոցաշունչ ողին քանի՛ դարերու քաղաքակրթութիւնը , զեղարուեստները եւ ազգերու պատմութիւնները իր ետեւէն կ'քաշէ , կ'տանի : Մհ , ի՛նչպէս տարակուսիլ քան դարերու փորձութեանց , հալածանաց վայրագ կոհակներու խորերուն մէջ թաղուած , մնացած այս Հիմին վրայ , զոր ժամանակին իր աւերիչ ընթացքով չի հինցըներ , չի մաշեցներ , այլ , մանաւանդ , կ'նորոգէ , կ'ամբացնէ , կ'յզկէ ու կ'փայլեցնէ :

Ուրիշ աշխարհ մ'ալ կայ մեզի ծանօթ , մեզի հետ ու մեր մէջ , որուն բոլոր տարրերը , բոլոր խաւերն ու բոլոր մասերը սահմանուած են հաւատալու այն ճշմարտութեան , որուն Քրիստոս Ինք վկայեց : Մարդկային կեանքի աշխարհն է այն , հոգւոյն փեղեքը :

Շօշափեցէք մարդուն բոլոր իղձերն ու ձգտումները : Անոնք ամէնն ալ ի խնդիր են ընդգրկելու , ողջունելու զԱնիկա , որ ըսաւ , «Ես եմ յարութիւն եւ կեանք» :

«Քրիստոս յարեալ»ն ամենէն վսեմ, հմայիչ մեղեդին է, ամենէն հաճելի, հեշտալուր միւզիքը մեր հոգիներուն : Այն աւետիսը մեզի այնքան ընդունելի, մեր սրտին այնքան ընտանի, մօտիկ կուգայ, որ բոլոր էութեամբ կ'ուզենք հակասակիլ զանիկա լուցնող ամէն ձայնի : «Ես»ն է որ կ'վիճի, կ'բողոքէ յաւիտենական մահու եւ ոչնչացումի դաժան գաղափարին դէմ : Միայն Մարիամ ու իր ընկերուհիները չէին որ արցունքն աչքերուն զերեզման կ'վազէին : Մեր հոգիներ յարուցեալ Քրիստոսը կ'փնտոեն անզաղրում : Մարաւի ենք կեանքի : Մեր արօտսն ու հառաչանքը դառն գանգաւաններ են մահուան դէմ : Կոչա հոգի կուտակումները, շիրիմներն ու կոթողները եւ անոնց վրայ թափուած ծաղիկները կեանքը մշանջենաւորելու անզուսպ ճիւղեր եւ մահուան արիւսպետումին դէմ ապստամբ կռուի ու յաղթանակի տկար նշաններ են : Մեր անձը չի կրնար հաշտուիլ մահուան հետ : Ստեղծուած չենք մենք խլուրդներու, ճճիներու բնութեամբ, որ կոյր համակերպումով կարող ըլլանք գետնի ծակերուն մէջ սողալ, զեռալ՝ ապականութեանց մէջ թաթախուեն : Ոչ ալ բուերու հոգի դրուած է մեր մէջ որ փախչինք արեւուն լոյսէն : Արծիւի թռիչներով աշխարհ եկանք ամէնքս, մարդկային ազգի ներկայացուցիչներս, ու ճախրել, սաւառնիլ կ'ուզենք վերի անսահմանութեանց մէջ : Թեւաւոր հրեշտակներ ենք ու շատ նեղ կ'գտնենք մեր մարմինի պատեանը ու աշխարհն համայն, որ իր բոլոր փառքովն ու խոստումներովը մարդկութիւնը դժգոհ ու ապերջանիկ ընելու ծառայած է միայն : Ո՛հ, արեւ կ'ուզենք մենք, արեւ : Անոր համար գոյութիւն ունեցանք : Երբ այն կ'քաշուի մեզմէ, կ'խաւարինք, կ'մթնանք, կուլանք : Լոյս կ'ուզենք, ու լոյս մը որ վերջալոյսի չի փոխուիր, որուն չի յաջորդեր գիշերը : Եւ այսքան անհուն իղձերով, բարձր սլա-

ցումներով , զարմանալի , անմահ ընդունակութիւններով
ստեղծուած հոգիին առջեւ գերեզման մը փորել՝ առանց
յարութեան յոյսի , առանց անմահութեան լոյսի , եթէ
իրաւ է , Աստուծոյ ծագրանքն է այն հէք մարդուն երե-
սին , եթէ ոչ — ու բիւր անգամ ոչ — մարդուն անգութ
հեղինութիւնն է մարդկութեան գէմ :

Եթէ տակաւին չենք հաւատար յարուցեալ Յիսուսի,
ուրեմն բազմաանք Սուքարի ջրհորին վերեւ նատող
անօթի , ծարաւ Յիսուսը , որ մտցած էր կերակուրը ,
Իր կենսական անունը՝ ուրիշ իրական անօթի մը , ծա-
րաւի հոգի մը յագեցնելու համար , որ երեսէ ինկած ,
մեղաւոր , պիղծ , թշուառ կին մը փրկելու համար սիրտ
կ'հասցնէ , խօսք կ'հասկցնէ : Ան Յիսուսը որ անհուատար-
մութեամբ բնուած , ինկած կնոջ մը , աշխարհէն նախատ-
ուած , գատապարտուած կնոջ մը ըսաւ . « Ես քեզ չեմ
գատապարտեր , դնա ու տյսուհետեւ մի՛ մեղանչեր » , ս'հ,
այս օրհնեալ , այս բարի , ներող Յիսուսը բազմաանք
ա'ն Յիսուսին հետ , որ յարութիւն առաւ , եւ որ վերջին
անգամ ըլլալով ըսաւ Իր աշակերտաց , « Ամէն իշխանու-
թիւն ինձի արուեցաւ երկինքի ու երկրի մէջ . . . » :
Ո՛վ Յիսուս , ուրեմն , այս զօրութեամբ , այս իշխանու-
թեամբ երթանք , բզքանք Պիղատոսը , երթանք , խա-
չենք դպիրները , վրէժնիս լուծե՞նք լսլոր քահանայա-
պետներէն : Ուրեմն այդ անյալթելի , նոր զօրութեամբդ
կ'զրկե՞ս որ երթանք քարուքանդ ընենք Երուսաղէմը ,
ապաշնորհ քաղաքը : — Ո՛չ , « Ուրեմն գացէք , քարոզե-
ցէք . . . Երուսաղեմէն սկսած » , եւ այլն : Նոյն Յիսուսը
չէ՞ , նոյն Աստուած Յիսուսը . ըսէ՛ք : Պէտք չէ՞ կրկնել
Ղուկասու հետ — « Աս նոյն Յիսուսը » :

Քարոզեցէք , ուրեմն , տարէք այս մեծ աւետիսը
— յարութեան աւետիսը : Ըսէք վշտաբեկ սգաւորներուն
որ սրբեն արցունքնին , զի « Քրիստոս յարեալ է ի մեռե-

լոց», եւ Քրիստոս մեր Անգրանիկն է, «ննջեցելոց երա-
խայրին» : Քրիստոս մեր ներկայացուցիչն է իբր կատար-
եալ մարդ, Քրիստոս մարդն է : Երբ Նա կ'խաչուէր,
մարդն էր որ կ'խաչուէր Անոր մէջ : Երբ Նա կ'մեռնէր,
մեղապարտ մարդն էր որ կ'մեռնէր յանձին Նորա : Ու
երբ Նա յարեաւ, մարդն է, մենք, որ կ'յառնենք Անով
եւ Անոր մէջ : Մի' տարակուսիք, մեր ասպարհ յաւի-
տենական կեանքը կ'պահուի ամենէն ասպահով, ամենէն
հզօր ձեռաց մէջ, Քրիստոսի կեանքին մէջ, Անոր սրտին
մէջ : Մեռնող սիրելեաց վերակենդանութիւնն այնքան
ճշմարիտ է, որքան Ինքն, Քրիստոս : Եւ ո՞վ կայ, ի՞նչ
կայ ճշմարիտ քան Քրիստոս : Ու եթէ Քրիստոս չէ ճշմա-
րիտ, ճշմարտութիւնը, նոյն իսկ ճշմարտութիւնը սուտ է :

Օր մը կուգայ որ կ'մարի աշխարհային վաղանցիկ
ճրագը, հեշտանքի, պերճանքի ճրագը, ու կեանքի
ճրագը, ո՞րքան ալ պայծառ փայլի : Յարութեան յոյսն
է միայն, անվախճան կեանքի լոյսը, որ կ'մնայ մար-
դուն հետ, կ'մնայ անշէջ : Օ՛հ, այս լոյսը վառեցէք՝
ճրագը մարած տան մէջ : Այս լոյսը վառեցէք՝ մահուան
ստուերներու հովտէն անցնող ոգեւարին գլխուն վերեւ :
Այս լոյսը վառեցէք՝ յուսաբեկ, խորտակուած, ջախջախ-
ուած կեանքին մէջ : Այս լոյսը վառեցէք՝ սղապատ,
սեւապատ սրտին մէջ : Այս լոյսը վառեցէք, վերջապէս,
մռայլ, ցուրտ շիրմին շուրջ : Այս լուսով յանձնեցէք հո-
ղին ձեր սիրակարօտ, սրտահատոր աչքի լոյսերը, սպա-
սելով տեսնել նորէն Գեաիւն միւս եզերքը, ոսկեփայլ
ափունքին վրայ :

Անգամ մը եւս հաղորդեցէք իրարու այն ցնձաւէտ
լուրը, անգամ մը եւս հոչակեցէք զայն — «Քրիստոս
յարեալ ի մեռելոց» : Տուէք այս աւետիսը ազքատին ու
հարուստին, տնանկին ու մեծատան, արդարին ու մե-
ղաւորին, մեծին ու պղտիկին : Ու Ս. Եկեղեցին անգամ

մը եւս թող հնչեցնէ իր ամենէն հոգեշունչ , ամենէն
հոգենուազ , քաղցրալուր երգերէն մին . —

Սիրովնի որդիք զարթի՛ք ,
Հարսին լուսոյ տո՛ւք աւետիք .
Եթէ փեսան քո յարուցեալ
Յաղթեալ մահու իշխանութեամբ
Գայ պսակել զքեզ փառօք ,
Ե՛լ ընդ առաջ պճնեալ զարդուք ,
Երգեա՛ երգ նոր Յարուցելոյն ,
Ննջեցելոց կենաց պողոյն :

ՊԵՆՏԷԿՈՍԷ

ԿԱՄ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒԹՅՈՒՆ

Ինչո՞ւ այս աստիճան կ'շահագրգռուինք շարքով մը զէպքերու, որոնք ամէնն ալ մէկ կեանքի շուրջը տեղի կ'ունենան, մէկ Անձի վրայ կուգան, կ'կատարուին: Ի՞նչ փոյթ թէ Յիսուս անուն մէկն ասենօք ծնած է, սպաննուած է, յետոյ յարութիւն առած է, յետոյ համբարձած է, եւ, հուսկ յետոյ, նոյն զէպքերն հաստատող, տարածող զէպք մը եւս պատահած է Պենտեկոստէ յորջորջուած Հրէական տօնի մը օրը: Պատմութիւնն Հրեայ Մարգու մը եւ Անոր կատարած գործերն ի՞նչ յարաբերութիւն ունին իմ կեանքիս հետ, եւ ի՞նչ ազդեցութիւն՝ իմ ճակատագրիս վրայ: Ինչո՞ւ յիշատակել, տօնել, հռչակել այդ օրերը:

Այսպէս կ'հարցնէ օրուան խորհող ու, թերեւս, անկեղծ միտքը: Ինչո՞ւ. —

Կ'պատասխանեմ, նախ՝ սա պարզ պատճառաւ որ այդ յայտնուած կեանքը նորօրինակ, անօրինակ կեանք մ'էր, ձիակ կեանքն աշխարհի անցեալին ու բոլոր ժամանակին մէջ: Կեանք մը՝ որուն նման ուրիշ մը ո'չ տեսնուած է եւ ո'չ հնար է որ տեսնուի: Ո՞վ լսեր է, ո՞վ տեսեր է, ո՞ր բարձրասլաց միտք յղացած, ստեղծած է

երբէք այսպիսի կեանք , որ պարզ , անուս ձկնորսներու բերնով պատմուած , նկարագրուած է ամենապարզ եւ անպաճոյճ ոճով : Ատենօք կոյր մարդ մը , Հոմերոս անուն , զիւցազն մը երգեց ու պատեցաւ , յետոյ աստուածը դարձաւ բոլոր Յունաստանի : Ո՞ր աշխարհէ եկան , սակայն , այս ռամիկ մարդիկը : Երկինքի բանաստեղծներն էին , Աստուծոյ հրեշտակները : Ո՞րկէ առին գաղափարը իրենց Դիւցազնին , որուն նմանն Ապոլոնի առասպելական քնարին վրայ ալ չերգուեցաւ :

Նայեցէք շուրջերնիդ , տեսէք , կրնա՞ք գտնել ասոր նման մէկ հատիկ դէմք մը բոլոր բարոյագէտներու մէջ , Արիստոտէլի , Սոկրատի , Պլատոնի ու բոլոր պատկասելի գոյրոյներուն մէջ : Ասանկ արեւ մը ծագա՞ծ է երկինքին երեսը : Ասանկ սպիտակ գոյն մը տեսնուա՞ծ է Ալպեանի գագաթներուն վրայ : Տեսնուա՞ծ է ասանկ համակ լոյս , համակ ճշմարտութիւն , համակ սրբութիւն , համակ բարութիւն , համակ արդարութիւն եւ համակ սէր կեանք մը : Չեմ ըսեր անոնց համար որ աչք չունին , ոչ ալ ականջ , զի կոյրերը չեն տեսներ գեղեցիկը , ու խուլերը չեն լսեր երաժշտութիւնը :

Վասն զի , կ'պատասխանեմ , այդ կեանքը , այդ զարմանալի , տարօրինակ կեանքը Աստուծոյ կեանքն է մարդու կեանքին մէջ , աստուածայինը մարդկայնացած : Վասն զի այն՝ մարդու կեանքն է , ու Աստուծոյ կեանքը միանգամայն : Ո՞հ , կեանք մը իսկատիպ , ինքնատիպ , ինքնաբոյս , անկախ զինք շրջապատող իրերէն , անկախ բոլոր ազդեցութիւններէն , անկախ ժամանակէն . աշխարհի մէջ՝ ու ոչ աշխարհէն , երկրի վրայ՝ ու երկրէն դուրս , մարդ՝ ու ոչ մարդ , այնքան մարդ՝ որ պէտք է ըսել Իրեն համար «Որդի Աստուծոյ» , ու այնքան Աստուած՝ որ հարկ է կրկնել , յեղյեղել , կոչել զինք «Որդի Մարդոյ» : Ուստի Ան՝ Հրեայ մարդը չէ , ոչ ալ Հրեայի

զաւակ , այլ՝ «Որդին Մարդոյ» , մեր եղբայրը . ա՛հ , մե-
րը , մեր արիւնէն արիւն , մեր մարմինէն մարմին : Ան
հասարակաց Մարդն է , մարդոց Մարդը : Նա է ՄԱՐԳը :

Կ'պատասխանեմ , նաեւ , թէ , վասն զի այս էակը ,
որուն կենաց զանազան պարագաները կ'հոչակենք , Ինք
է , մինակ Ինք՝ մարդուն գերագոյն պէտքը : Ինք , Իր
կեանքն է մեր հոգեկան կարօտութեանց լիացնողն ու
լրացնողը : Ինքն է միայն , որ գոհացում կ'ընծայէ մեր
բոլոր բարձրագոյն իղձերուն , յագեցում կուտայ մեր հո-
գիներու մշտնջենական անօթութեան , կ'անցնէ պապակը
մեր ամբաւ սրտէն , որ սկիզբանոր կ'լամէ ու կ'գոչէ , «Ծա-
րաւի՛ եմ» : Անոր անձը կայ միայն պատասխանն ու լու-
ծում մեր անվերջ հարցերուն , մեր տարակոյտներուն ,
մեր հոգեկան խարխափումներուն ու յուսահատ կնճառ-
տութեանց : Այո , հեղ մ'ալ կ'շեշտեմ այս կէտը . ս'վ
որ զԱստուած գտնել , զԱնիկա ճանչնալ կ'ուզէ , թող
երթայ Որդիին : Ան յայտնութիւնն է Աստուծոյ : Մի՛
ըսեր , «Պէտք է գիտնալ ու յետոյ երթալ Անոր» : Ո՛չ , ո՛չ ,
քու գրագարանի բոլոր գիրքերդ չեն կրնար յայտնել
զԱնիկա : Ինք միայն կ'րացատրէ զԻնք եւ կ'ըմանօթացնէ
Հայրը : Ի՞նչպէս գիտնամ ճշմարտութիւնը , ի՞նչպէս
գիտնամ զԱստուած , զՔրիստոս : — Գնա՛ Անոր :

Հէ՛ , կ'կարծէք թէ խորհրդապաշտութեան սահման-
ները կ'թեւածենք նորէն . բայց , ո՛չ : Ա. Գրոց մէջ կայ
միտալք , բայց ի՞նչ որ կ'զրուցենք Քրիստոսի կեանքին
ու Անոր կցորդուած արդիւնքներուն ու ազգեցութեանց
մասին՝ միտալքականութիւն չէ . բնա՛ւ : Աւետարանի
վարդապետութիւնները , գիտցէք որ , չեն նմանիր Տար-
ուինի վարկածներուն ու փիլիսոփաներու բնազանցական
հայեացքներուն : Սխալ է , Քրիստոնէութիւնը հիմնուած
չէ տեսութեանց վրայ : Մինք , քրիստոնեաներս , իրո-
ղութեան խօսքը կ'ընենք , ու միայն իրողութեան : Եթէ

Քրիստոս ներկայ ըլլար այժմ մարմինով , ինչպէս ատենոք եղաւ , պիտի ըսէինք կոյրերուն , կազերուն եւ բոլոր հիւանդներուն որ Անոր դիմեն : Ու , թէ որ դիմէին , կ'ըսենք մենք , անշուշտ պիտի բժշկուէին : Եւ աշխարհի համարձակ կ'ըսենք թէ Նա այսօր ներկայ է հոգիով , ու եթէ կոյրերն երթան Անոր , պիտի տեսնեն . պիտի տեսնեն հոգեւոր աշխարհը , հոգեւոր , անտեսանելի իրերը : Կազերը կարող պիտի ըլլան քալել «նեղ ճամբուն» մէջ , որ դէպի կեանք կ'տանի . բորտներն ու պիղծ կեանքերը պիտի սրբուին , մաքրուին . իրենք զիրենք չարչարող այսահարները պիտի զգաստանան , պիտի ազատուին զեւին կաշկանդումներէն , եւ բոլոր մահամերձ հիւանդները պիտի ապրին , յաւիտեան պիտի ապրին :

Հոս ո՛չ ենթադրութիւն կայ , ո՛չ տեսութիւն : Իրողութիւնն է որ այնքան պարզ ու այնքան բարձրաձայն կ'իսօսի : Եւ ի՞նչպէս ուշադրութիւն չընծայել , չի դառնալ ու չի նայիլ Անձնաւորութեան մը , որ կ'ըսէ ի լուր աշխարհի , «Ինձի եկե՛ք» : Ո՞վ ըսած է այսպէս , ո՞վ կրնայ ըսել , եւ ի՞նչ ատեն : Ո՞ր բան երբէք կարող եղած է տալ հանգիստ յոգնածին : Օ՛հ , այդ ինքնավստահ «Ինձի եկէ՛ք»ին մէջ Աստուծոյ բովանդակ ամենակարողութիւնը կայ : Գնա Անոր , ուրեմն , եւ պիտի գտնես լոյս ու յաւիտենական կեանք : Չի պիտի ընդունիս զայն — յաւիտենական կեանքը՝ մահէն վերջ — բայց այս օրուրնէ պիտի շրջաւ անմահ կեանք :

Կ'պատասխանեմ , վերջապէս , թէ վասն զի այն Անձ , որուն կեանքին դանազան պարագաները կ'յիշատակենք , մեզի հետ ունի ամենատեսրա յարաբերութիւնը , ինչպէս միան եղունքին հետ ունի . «Աւելի մօտիկ քան մեր շունչը» , ինչպէս Թէնիսըն կ'ըսէ : Ուրոյն Էակ մը չէ Նա : Այնպիսի լծորդութիւն մը , կցորդութիւն մը հաստատուած է Իր եւ մեր միջեւ , որ , մասնաւոր իմաստով

մը, ներելի է ըսել թէ մեզ իրեն պէս ըրած է, ու զԻնք՝
մեզի պէս : Կցած է իր ճակատագիրը մեր ճակատագրին
հետ : Իրաւամբ կոչուած ենք «խօսեցեալ կոյսեր
Քրիստոսի» : Վասն զի մասնակից եղած է ոչ միայն մեր
տկարութեանց եւ մեր սահմանաւորումներուն, այլ եւ
նոյն իսկ այն բարոյական ցաւին ու պատիժին, որ մեր
մեղանշական, հիւանդացած բնութեան մէջ բունաւոր-
ուած էին : Հաւատքի ձեռք մը կ'պատուաստէ զԻնք մեր
վայրի կեանքին մէջ : Ու իր արդարութեան, սրբու-
թեան պտուղները չէ թէ կ'համարուին մերը, այլ կ'ը-
ջան մերը : Իր կեանքը կ'ըլլայ մեր կեանքը : Ինք
կ'չնչէ մեր մէջ, ինք կ'խորհի մեր մտքին մէջ, ինք իր
կամքը կ'կամենայ մեր կամքին մէջ :

Մենք, մեղապարաներս, իրմով կ'ըլլանք անմեղ-
ներ : Մենք, ստարներս, իրմով կ'ըլլանք «որդի»ներ :
Ինչ որ ինք ըրած է, յանուն մեր ըրած է : Ինչ որ ինք
եղած է, մենք եղած ենք : Ինք մեր տեղը, մեզի հա-
մար եւ մեր մէջ կատարած է ամէն բան : Լորտ Ռոպէրդս,
օրուան մարդը, ուրոյն, անհատ անձ մ'է, այլ անոր
կատարած յաղթութեանց, անոր փառքին ու յառաջ
բերած բոլոր բարիքներուն մասնակից չեն Անգլիացիք
այնքան՝ որչափ մենք մասնակից ենք Քրիստոսի տարած
բարոյական յաղթութեանց : Անոր մահը մերն է, որպէս
թէ մենք մեռած ենք իրմով : Անոր փառաւոր յարու-
թիւնը մերն է, եւ որով այնքան ապահովեալ՝ մեր յա-
րութիւնը : Անոր կեանքին բոլոր պարագաները սերտ
յարաբերութիւն ունին մեր անձերուն հետ : Անոր բա-
րութիւնը մերն է, սրբութիւնը՝ մերը, յաղթութիւնը
մեղաց վրայ՝ մերն է, կեանքը մերն է, երկինքը՝ մերն :
Ինչ որ իրենն է՝ ան մերն է, ու ինք մերն է : Իմ
ճննդեանս տարեգարձը չեմ կրնար տօնել այնքան իրա-

ւամբ՝ որչափ Անորը : Անոր ծննդեամբ իմ վերածնու-
թեանս , որդի ըլլալուս թուականը կ'սկսի :

Քրիստոս մեր Փրկիչն է , մանաւանդ , բառին ամենէն
խորունկ նշանակութեամբ : Եւ այս անհուն , անսահման
բառին մէջ մարդկային բոլոր բարոյական կարօտու-
թեանց լրումն ու կատարումը կ'ըտլանդակուի , բոլոր
հոգեկան թշուառութեանց դարմանումը կ'պարփակուի :

Ու , նաեւ , վերջապէս , Ան մեր փառաբիրն է :
Քաւութիւնն՝ որուն միջոցաւ մեր ձեռքերն Աստուծոյ
ձեռքին մէջ կ'դրուին , որով մարդն Աստուծոյ հետ
կ'միանայ : Մարդուն կեանքն ու Աստուծոյ կեանքն ի-
րարու հետ կ'նեղագոյնակուին : Մարդուն կամքն Աս-
տուծոյ կամքին հետ կ'համաձայնի , կ'հաշտուի : Ու , մէկ
խօսքով , բոլոր մարդիկ մէկ Հօր շուրջ կ'համախմբուին
եւ զիրար կ'համբուրեն :

Ի՞նչպէս չի հեռաքրքրուիլ , ուրեմն , ասանկ կեանքով
մը : Ի՞նչպէս չի հոշակել ամէն ի՞նչ դէպք որ վերաբերու-
թիւն ունի այս կեանքին , որ բովանդակ մարդկութիւնը
կ'անձնաւորէ , որ կրնայ կոչուիլ «Մարդու կեանք»ը :

Ո՛հ , ներեցէք , կ'աղաչեմ , քիչ մ'ալ երկարել այս
տարօրինակ յառաջարանը , որ քաղաքէն մեծ դուռ մը
եղաւ , որմէ գուրս ելլել գէթ ինծի համար զիւրին կ'ըլ-
լայ : Կ'ուզեմ , սակայն , իբր նախաբան (՝) գիտել սալ
թէ բանաւոր չէ անհաւանական , անհաւատալի համա-
բիլ ամէն դէպք , որ կ'կեղորոնանայ այս մեծ կեանքին
վրայ , սա միակ պատճառով որ անոնք ամէնքն ալ ար-
տակարգ , գերբնական հանդամանք ունին : Բայց , ըսէք ,
կ'ինչոյրեմ , կարելի՞ էր որ սովորական ու հասարակ ճամ-
բով դար Անիկա , որուն ծննդեան օրը թուական կ'առնէ
աշխարհի այս օրուան հսկայ քաղաքակրթութիւնը , եւ
Անոր նկարագրին շուրջ , ու միայն Անկէ , բոլոր տիե-
զերքին լոյսը կ'փառվիլայ : Կարելի՞ էր որ բնական , ծա-

նօթ օրէնքով մը մօրը ծոցէն օրորոց դրուէր այդ երկինքի Տղան, այդ մեծ Մանուկը, որուն զլխուն վերեւ պլալացող կանթեղը, միակ լոյսը, ինչպէս հին վարպետ մը նկարած է, կ'ըզխի նոյն իսկ ննջող Մանկիկէն: Ո՛հ, այդ շուարեցուցիչ, շփոթեցուցիչ էակը՝ որու առջեւ ամէն գէմք կ'շառագունի, ամէն մեծ՝ սղաթիկ կ'ըլլայ, ամէն լոյս ստուերի կ'փոխուի, եւ որուն նման ոչ միայն «մէկը չի խօսեցաւ», այլ եւ մէկը չապրեցաւ, սրուն ի տես ամէն մարդ կ'ուզէ ըսել, «Ահա Մարդը, որուն նման պարտիմ ըլլալ», ու որուն նկարագրին հանգէպ մարդ խկոյն կրնայ պատասխանել թէ ի՞նչ է Աստուած, ո՞վ է Աստուած, ի՞նչ որ չի կրցին պատասխանել բոլոր դարերու փիլիսոփաները: Եւ որուն «Իմ ետեւէս եկէք» պատուէրին՝ մարդ կ'ուզէ ըսել, «Այո, Տէր, առաջնորդէ զիս, պիտի ջանամ հետեւիլ Քեզի»: Կամ «Ինծի հաւատացէք» հրամանին՝ ամէն մարդ կրնայ պատասխանել, «Այո, Տէր, կ'հաւատամ, կ'վստահիմ, կ'յանձնուիմ Քեզի, միայն Քեզի», եւ որուն «Ո՛վ որ ծարաւի է, Ինծի թող գայ ու խմէ» հրաւերին՝ մէկը չի կայ որ չըսէ, «Այո, Տէր, ծարաւի եմ, դժգոհ ու անհանգիստ. կուրծքիս տակ ցաւի ու վէրքի գազանիքներ թաղած եմ. խմեցի աշխարհի ազբուրներէն, բայց զեռ ծարաւի եմ. ա՛հ, Քեզի կուգամ, Դուն ես իմ հօգիտս փնտռածը»: Արդ, կ'ըսեմ, այն Մարդը, որ աշխարհ եկաւ, որուն նմանն ոչ մէկն եկած է, աւելի անհաւատալի չի՞ պիտի ըլլար, եթէ աշխարհի դանկն մանէր ու դուրս ելլէր այն նոյն ճամբով, որով ուրիշ ամէն մարդիկ կ'մանեն ու կ'ելլեն: Այս անսովոր կեանքին համար սովորական գէպք մը անքնակրակ պիտի ըլլար: Այսօրինակ կեանքի մը համար յարուժիւնը, հաճարձումը, եւայլն, կրնանք ըսել թէ քնական են քան գերքնական. հակառակ պարագան է անքնական:

Զի թերահաւատինք, ուրեմն, եւ ոչ անհաւանական կարծենք՝ երբ կ'պատմուի Անոր վրայով — մանաւանդ այնպիսի վկաներու բերնով, որոնց նկարագրին վրայ պատճառ մը չունինք տարակուսելու — թէ քառասուն օր վերջ ձիթենազարդ լերան մը բարձունքէն երկինք հանքարձառ, եւ, հուսկ ապա, Իր Մեծ խոստումը, Իր ամէն խոստումէ գեր ի վեր խոստումը կատարեց սովորական ամէն կերպերէ գեր ի վեր կերպով — կերպով մը՝ որ միայն Իր Մեծութեան յատուկ էր :

Այդ խոստումն էր «Զօրութիւն ի բարձանց», զոր կատարեց փառաւորապէս Պենտէկոստէի (50րդ) յաւերժ յիշատակելի օրը՝ յետ յարութեան :

Հարկ չի կայ կրկնել Հոգեպալտեան գէպքին պատմութիւնը, որ ամենուն ծանօթ է իր յոյժ նշանաւոր հանգամանքով :

Քրիստոսի առաքեալք կոչում ունէին կատարել շատ դժուարին ու մեծ գործ մը, որուն նման երբէք կատարուած չէ աշխարհի վրայ : Անծանօթ, արհամարհուած, անարդուած նազովրեցիի մը անունը պիտի քարոզէին հեթանոս ազգերու իրրեւ իրենց յոյսը եւ ազրիւրը փրկութեան : Զուրկ էին ամէն պահանջուած ձիրքերէն : Բացարձակապէս կ'կարօտէին արտաքոյ կարգի գերագոյն, բարձրագոյն զօրութեան : Անոնք երեք տարուան ընթացք մը վարած էին Քրիստոսի դպրոցին մէջ, ու աննշան յառաջդիմութիւն մը հաղիւ իսկ ըրած էին : Շատ բան լսած եւ ոչինչ հասկցած էին, այնքան թանձրամիտ արարածներ էին : Ըմբռնած չէին Քրիստոսի վարդապետութեանց ուղին : Ոչ միայն անպէտ էին, այլ եւ թերահաւատ : Այնքան երկչոտ ու ուղորմելի արարածներ էին, որ անոնցմէ ամենէն յանդուգնը, ծառայող կնոջ մը առջեւ, երեք անգամ զինք ուրացաւ : Աւելորդ է թուել անոնց բոլոր անճարակութիւններն ու

անկարութիւնները : Եւ, սակայն, ասոնք էին որ կոչուած էին Քրիստոսի հոգեւոր, յաւիտենական թագաւորութեան հիմունքը դնել , անվերջանալի , ահագին ազգեցութիւն մը ձգել բովանդակ մարդկութեան կեանքին վրայ : Եթէ չէք հաւատար գերբնական զօրութեան մը առաքման , եթէ Հոգւոյն Սրբոյ հեղման հրաշքին չէք ուղեր հաւատ ընծայել , ուրեմն պէտք է որ հաւատաք աւելի մեծ հրաշքի մը , աւելի անհաւատալի պատմութեան մը , — թէ՛ 10—12 անուս , անկարող , անպաշտպան Հրեայ ձկնորսներ ո՛չ գրամով , ո՛չ մտաւոր եւ ո՛չ Ֆիզիքական ոյժերով՝ կարող եղան այս օրուան Քրիստոնէական եկեղեցի կոչուած հոյակապ , մեծափառ, անհունածաւալ եւ անքակտելի շէնքը կառուցանել :

Այս գործը մեծ էր , Պ. սկեպտիկներ , փիլիսոփայական դպրոց մը հիմնել չէր . մարդիկը խաչակրութեան, անձնուիրութեան , ինքնուրացութեան , մեռնելու հրաւիրել էր անունի մը սիրոյն : Միայն ջրով մկրտութիւն չէր անոնց քարոզութիւնը որ դիւրին ըլլար մտիկ ընել ու համոզուիլ : Ո՛հ , ո՛չ . այս գործ շատ անսովոր , շատ արտակարգ , շատ անհնարին ու շատ գերմարդկային էր Ու յաջողիլ անոր մէջ , առանց արտակարգ , առանց գերմարդկային , գերբնական միջոցի մը , որ ի գործ գրուեցաւ հանդիսաւոր առաքումովն Հոգւոյն Սրբոյ զօրութեան , անհնարին էր :

Արդ՝ շարհամարհնք եկեղեցին , որ այնքան եռանդազին կ'ընդատակէ այդ պանծալի օրը , յորում երկինքի սաստկաշունչ հողմով եւ երկինքի մեծ հրդեհով մը Աստուածային զօրութիւնն եկաւ , հանգչեցաւ կեանքի ու փրկութեան Աւետարանը տարածելու կանչուած տկար մարդոց վրայ , որոնք ցնցուեցան ու ցնցեցին , այրուեցան ու իրենց կրակով այրեցին , բռնկցուցին Պաղեստինն ու համայն հեթանոս աշխարհը :

«Է՛հ, Ս. Հոգւոյն դարը շատնոց անցած է», կ'մըրթ-
մըրթան ոմանք : Վա՛յ խարէութեանս : Եկեղեցին իր
պատմութիւնն ունի , սիրելի տարակուսողներ , ինչպէս
փիլիսոփայութիւնն ու գիտութիւնը , ինչպէս ընկերու-
թիւններն ու բոլոր կազմակերպութիւնները : Այս , պատ-
մութիւնը , զանց ընելով նախկին դարերը , կ'արձանա-
գրէ Պենտէկոստէի ամենէն ուժգին հովերը , որ անցնող
դարուն վերջին քառորդին մէջ փչած են — հովեր՝ որ
փոշի ու ամպ հանած են անապատներուն մէջ . հովեր՝
որ հեռաւոր ծովերը մրրկած են . հովեր՝ որ հասած ,
փոթորկած են մինչեւ ծայրագոյն Արեւելք ու ծայրա-
գոյն Արեւմուտք : Չէ՞ք տեսներ , չէ՞ք իմանար : Ի՛նչ
խորունկ թմբութիւն , արգարեւ :

Ամէն հրաշք պէտք էր դազրիլ ու դազրած է , բայց
Հոգին Սուրբ Եկեղեցւոյ մնայուն հրաշքն է : Ամենամեծ
հրաշքը , որ երբէք տեսած է մեր մոլորակը , Պենտէկոստէի
հրաշքն է : Եւ այն , այդ հրաշքներու հրաշքը , կայ ու
կ'մնայ Եկեղեցւոյն մէջ ցկատարած աշխարհի : Եթէ այս
գերազանց պարզեն անուր Եկեղեցիէն , եթէ այն չի
թափուի զանրկա կազմող անհասաներուն վրայ , Եկե-
ղեցին իրապէս կ'դազրի գոյութենէ , եւ Քրիստոսի
կրօնքը կ'մեռնի իսպառ : Եկեղեցին կ'ըլլայ յայնժամ
ցամբած ազրիւր մը , իւրը սպառած կանթեղ մը , համը
կորուսած աղ . ու Աստուածաշունչը , նոյն իսկ , կ'ըլլայ
փակեալ , կնքեալ գիրք մը :

Ամէն դարու մէջ աշխարհ կ'հարցնէ — «Բայց ի՛նչ
նշան կ'ցուցնես որ հաւատամ» : Հրա՛շք , հրա՛շք : Ահա
ի՛նչ որ միշտ խնդրած են մարդիկ : Այլ եթէ Եկեղեցին
կ'պահէ իր ծոցին մէջ Հոգւոյն Սրբոյ պարգեւը , եթէ
կրնայ ցոյց տալ մեղաւորներ , հեշտասէրներ , ինկածներ ,
գերիներ կրից , կատաղի ինքնասէրներ , նիւթականացած ,
մարմնացած հոգիներ , գիւահար «լէզէսն»ներ , որ խելա-

բերուած , ազնուացած , փրկուած , նստած են Յիսուսի
ոտից սակ , ա՛լ ի՞նչ պէտք են հրաշքներ , ապացոյցներ
Քրիստոսնէութեան ամենէն անհերքելի , հզօր , կենդանի
ապացոյցն ու հրաշքն է Ս. Հոգւոյն զօրութիւնը , որոյ
պտուղները — «Սէր , խնդութիւն , խաղաղութիւն ,
քաղցրութիւն» , եւայլն , եւայլն — կ'անսնուին զայն ըն-
դունող անձերու վրայ : Եւ , ըսէք , ս՛ր զօրութիւն կրնայ
խոտացած , ապառաժացած , փճացած սիրտը վերանս-
րոպել , յոտի , վատթարացած կեանքը յեղաշրջել , հոգ-
ւոյն բոլոր ցանկութեանց , բոլոր սիրոյն ուղղութիւնը
փոխել . այնքան փոխակերպել մարդ մը՝ որ կարելի ըլ-
լայ ըսել , «վերսաին ծնեալ» , «նոր արարած» : — Ո՛րը
զիւրին է ըսել՝ «Քու մեղքերդ քեզի ներուած են» ,
թէ «Ելիր ու քալէ» : — Ո՛ր զօրութիւն կրնայ յառաջ բե-
րել այս արդիւնքները . բացի անկէ՝ որ կ'կոչուի «զօ-
րութիւն ի բարձանց» , որ կ'կոչուի — ՀՈԳԻՆ ՍՈՒՐԲ :
Մ՛հ , գիտութիւնը պիտի ցուցնէք ինձի , մշակութիւնը ,
կրթութիւնը , որոնք — առանց ուրանալու անոնց իրա-
կան արժէքը — որոնք , այո , կրնան արուեստակեալ ,
հիանալի ծաղիկ մը յօրինել , կամ մարմար մը սաշել ,
յզկել , հրաշայի զիցունի մը ձեւակերպել , որուն , սա-
կայն , սիրտը քար է , ու չի տրոփեր , աչքերը քար են
ու չեն տեսներ , ականջները քար են ու չեն լսեր : Ինք
համակ անհոգի , անշունչ , պազ քար մ'է , ս՛հ , քար մը :

Ուստի , այս տօնելի , խնկելի օրուան առթիւ , ահա
ի լուր աշխարհի կ'քարոզենք ու կ'պնդենք թէ Հոգւոյն
Սրբոյ զօրութիւնը խոտացուած է ու պիտի թափուի
ամէն Եկեղեցիի ու ամէն անհատի վրայ , որ իր խորա-
նին , իր սրբարանին , իր «վերնատան» մէջ կ'հսկէ ,
կ'յուսայ , կ'խնդրէ ու կ'Ս.Ղ.Օթէ . — «Խնդրեցէք եւ տա-
ցի ձեզ» :

Աղօթե՛լ , այո , ի՛նչ , միթէ ոչի՛նչ կ'թուի աղօթե-

լը : Յուսալ , սպասել , խնդրել — այս գործնական աշխարհն ոչինչ պիտի անուանէ : Բայց աշակերտներ , առաքեալներ ու դարերու քրիստոնեաներ ըրին ամէն ինչ՝ ընելով «ոչինչ» : Այս «ոչինչ»ն յառաջ բերաւ բարոյական հեղեղը , որ մեծ Ամազոնի մը փոխուեցաւ ժամանակի ընթացքին մէջ , եւ ո՛ր երկրի եզերքներն որ համբուրեց , անցաւ , հոն բարութեան , խաղաղութեան , փառքի ու սիրոյ ծառեր ու ծաղիկներ փթթեցուց , պարտէզներ ու բուրաստաններ զալարազարդեց : Ազօթեցէ՛ք . ուրիշ միջոց չի կայ , բայց միայն այս պարզ միջոցը , Աստուծոյ սահմանած միջոցը — աղօթք , որով միայն «հոգին Հոգւոյն կ'պատահի» , ըստ մեծանուն բանաստեղծի մը : Չէ՛ , մեր Աստուածը կիպրայեաց խուլաստուածը չէ : Ո՛հ , կ'լսէ Ան :

Ազօթեցէ՛ք . ազօթքը կ'տանի ձեզ Աստուծոյ , որ կ'նուիրէ հոգեւոր ոյժ , սփոփանք եւ ներշնչում :

Ո՛ւր էր թէ անկեղծօրէն , ճշմարտապէս ազօթէինք , որ փչէր Պենտէկոստէի հոգմն երկնային եւ մաքրէր մեր բարոյական մթնոլորտը , սրբէր , տանէր ամէն ապականութիւն մեր սրտերէն , զրուէր մէզն ու մշուշը , որ մեր հոգին կ'պատեն :

Օ՛հ , եկո՛ւր , ս'վ օրհնեալ , սրբազան հուր , թափուէ մեր եկեղեցիներուն վրայ , մեր եկեղեցականներուն վրայ , որ անոնք «վերնատուն»էն իջնեն՝ երբ ժողովուրդին մէջ կուգան . քանզի կորսուած հոգիներ չեն փրկուիր մինչեւ անոնք չի մկրտուին Հոգւով Սրբով ու սրբազան կրակով . ԱՄէ՛ն :

սանելի Աստուծոյն մէջ անտեսանելին ի հանդէս կուգայ : Մարմինի մէջ պահուած , ծածկուած Քրիստոսը գաղտնիքի մը պէս կ'յայտնուի : Այս աստուածաբեզ արտափայլումներու յայտնութեանց մէջ լուսաւոր ամպի մը ետեւէն ձայն մը կ'լսուի — « Դա է Որդի իմ սիրելի , Դմա լուարո՛ւք » :

Մինչ այսպէս կ'ուզեմ շարունակել պատմութիւնս , ինձ այնպէս կ'թուի թէ վերէն եկող նոյն ձայնին ընդդէմ ուրիշ ձայներ կ'ըարձրանան վարէն՝ ի զուր լռեցնելու համար զայն : Բարեկիրթ , մեղմ , հմայիչ ձայն մը կ'հնչէ ականջիս — « Բայց ես զարգացած , մշակուած մարդ եմ , վերջապէս : Դատող , արամարանող , քննող միտք ունիմ , ու շատ հետի եմ գիւրհաճաւան ըլլալէ : Ապացոյց , կ'սողաչեմ , զրական բան մ'ըսէք՝ հաւատալի ընծայելու համար այդ բոլոր պատմութեանց մէջ անօրինակ , արտակարգ գէպքը » :

Ո՛հ , այս զրական մարդիկը . — Բայց դուք զիտէ՞ք ի՞նչ անդի կ'ուսննայ , ի՞նչ կ'անցնի , կ'գառնայ լերան մը վրայ , ուր ոտք դրած չէք , զոր երբէք տեսած չէք : Ո՞ր զրական փաստով կ'ուզէք հասկնալ , կ'ուզէք հաւատալ հոն փչող հովերուն , միթնողորմին , ամպերուն ու ձիւնի կոյտերուն անվերջ , անհուն պատմութեանց : Ուրիշ աշխարհ մ'է այն երկրի ստորին տափաստաններէն : Մէգի ու մառախուղի , անձրեւի ու փոթորկի ասան յաճախ պէտք է հաւատալ թէ հոն՝ վերերը արեւ ու ամառ կայ : Ո՛չ , ճախճախուաներու մէջ լողացող կրկոռն գորտ մը չէ կարող հաւատալ արծիւի կեանքին : Պէտք է թեւ ունենալ եւ սաւառնիլ անոր բոյնին բարձրութեան սահմանը՝ լսելու համար հովին մուռնչը կամ գեփիւռին սոյլը . տեսնելու համար արշալոյսին վերելքը քոց սանդուխին աստիճաններէն , ու վերջալոյսին անցքը՝ լոյս կամարին տակէն :

Գիտե՞ս դուն, ո՛ր լեռն էր այն, ուր Յիսուս ելաւ : Պապեաստինի լեռներէն ոչ մին էր այն, ո՛չ Հերմոնը, ո՛չ Թափորը : Յիսուսի ելած լեռը շատ բարձր էր քան բոլոր լեռները բովանդակ աշխարհին : Գիտե՞ս Ալպեանի գագաթներէն աւելի բարձր ու Էվէրէսդի բարձունքէն աւելի վեր լեռ մը : Քու աշխարհագրական քարտէսներուդ վրայ չի կայ նշանակուած բարձրագոյն կէտ մը : Տիեզերքին ամենաբարձր լեռն էր այն, ուր Յիսուսի պայծառակերպութիւնը տեղի ունեցաւ : Ու այս լեռը շատ տարիներ յետոյ Ս. Յովհաննէս, մին այդ իրողութեան վրայ հիացող վկաններէն, կոչեց «ՍՈՒՐԻ ԼԵՌ»ը :

Ո՛վ նիւթի, մարմինի ու աշխարհի մարդիկ, ո՛վ անսուրբ հոգիներ, թօթափեցէք ազտերն ու ժանգերը երկրին եւ բոլոր անցաւոր իրերուն, եւ վեր ելէք «Ալըբութեան Լեռ»ը, բարութեան, անկեղծութեան, մաքրութեան, անրծութեան, անմեղութեան բարձունքը, վերերը լուսաւոր, սուրբ, անարատ, վեհ ու ճշմարիտ կեանքին : Ու հաւատացէք, ո՛վ սկեպտիկներ, որ Աստուծոյ պիտի պատահիք, որ անտեսանելին պիտի տեսնէք, յաւիտենական հորիզոններուն պիտի դպչիք, հրեշտակներու նուազը պիտի լսէք, ու վար պիտի իջնէք երկինքի ցողերով թրջուած, արշալոյսի առաջին ցոլքերով պճնուած, նորոգուած, օրհնուած, այլակերպուած ու պայծառակերպուած երեսներով :

Չէ՞ք հաւատար հոգիի բարձրութեան, կեանքի լեռներուն իրական բարձունքին ու անոր ազդեցութեան, անոր հրաշալի արդիւնքին : Այլ ո՛վ չի հաւատար արուեստին բոլոր բարձրութեանց : Երամշտութեան հմայքը հոգին կ'թռչնէ անձանօթ վերերուն անբաւութիւնները : Աննշան բլուր մը անգամ գեղեցիկ դադափար ու բարձր խորհուրդ կ'ներշնչէ հոն կեցողին : Լերան մը կատարին վրայ հազիւ թէ մարդ մը կ'մնայ բիրտ : Ի տես արեւին

գոեհիկ անձ մը իսկ կարծես կ'թողու իր խաւարի կեանքը ու վայրկեան մը արեւը կ'զգենու :

Օ՛հ , մաքուր ու բարի կեանքի բարձրութեանց սահմանները հանեցէք չարն ու մեղաւորը : Հոն հանեցէք անհաւատը : Տուէք անոր ալ Յիսուսի անբիծ սիրտը , անարատ հոգին , սուրբ , սպիտակ կեանքը , ու տեսէք որ նա պիտի այլակերպուի , պիտի լսէ ամպէն եկած ձայնը , պիտի ընդունի յայտնութիւններ , տեսիլներ , ու պիտի ըլլայ ճշմարիտ հաւատացեալ :

Կեանքի այս լեռը , ուր Յիսուս ելաւ , խիստ բարձր է : Գիտութիւնը մեզ չի կրնար հանել հոն : Թեւերով ու թռիչներով չենք կրնար թռչիլ այդ բարձրաբերձ կատարները : Ի բաց թողուլ պէտք է ամէն ծանրութիւն : Յոյժ թեթեւ կեանք մը հարկ է , նման Յիսուսի կեանքին , որուն վրայ «այս աշխարհիս իշխանը» բան մը չէր կրնար գտնել : Ոչ մէկ ունայն ու տեսանելի առարկայի ցանկութիւն ունէր , որով կարող ըլլար Փորձիչը քաշել զինք , բռնել , փակել իր ամբողջ վանդակին մէջ : Ո՛հ , ո՛չ : Նա այնքան դուրս կ'ապրէր նիւթի ու մարմինի կեանքէն , որ , ծանրութեան օրէնքէն զերձ՝ չէր իյնար վարբայց նման արծիւին , որ դէպի արեւը կ'իտոյանայ , կ'ձգուէր դէպի վեր , Լոյսին , Կեանքին , Բարւոյն , Աստուծոյ :

Հրաշք չըլլար , այո , հրաշքը սուտ է ցած , ապականած տեղերուն մէջ , աղտոտ , պիղծ կեանքի ստորին խորշերուն մէջ : Աստուծոյ ձայնը չի կայ , հրեշտակային տեսիլը , պայծառակերպութիւնը , եւայլն , երեւակայական են , նախապաշարում են , դիւրահաւանութիւն են : Այո , այլ ո՛ւր — Յանկութեամբ , կիրքերով անձնասիրութեամբ , կեղծիքով , չարութեամբ ու մեղքով բթացած , խանդարուած ու կուրցած մտքին մէջ ու փճացած , մեռած սրտին մէջ : Այո , սուտ է , արեւ չի կայ , Լոյս չի կայ գեանի խոռոչներու մէջ , գարուն չի կայ վի-

բապներուն մէջ , ձայն չի կայ , երաժշտութիւն չի կայ
խլուրդներու , ճճիներու բնակարանին մէջ :

«Ո՞վ պիտի ելլէ Տէրոջը լեռը ,
Կամ ո՞վ պիտի կենայ Անոր սուրբ տեղը :
Ձեռքերով սուրբը ու սրտով մաքուրը ,
Որ ստութեան անձնատուր չեղաւ ,
Եւ նենգութեամբ երդում չբրաւ » :

Հոն՝ այդ լեռան վրայ այլակերպեցաւ Յիսուս : Ու
այդ լեռը կոչուած է նաեւ «Աղօթքի Լեռ» : Վասն զի Նա
այդ պահուն կ'աղօթէր : Ո՛հ , ի՞նչպէս կ'աղօթէր : Գի-
տէ՞ք , ի՞նչ էր աղօթելն Անոր համար : Նա աղօթքով
կ'առանձնանար Հօրը հետ : Աղօթել կ'ընչանակէր առանձ-
նանալ Աստուծոյ հետ : Եւ ո՞վ երբէք առանձին եղած է
նման Անոր : Ծովուն փրփուրներուն վրայ ծփացող հէք
նաւորդ մը , որ բիրտ կոհակներու խուլ մոնչիւնը միայն
կ'լսէ , կամ հեռաւոր անապասներու ամայութեան մէջ
կորսուող հողի մը այնքան միայնակ չէ , քան որչափ
Ինք , որ կ'մեկուսանար , կ'քաշուէր մենութեան մէջ
զԱստուած գանկու ու Անոր հետ մինակ ըլլալու հա-
մար : Իրեն ու Անոր միջեւ ոչինչ կ'գանուէր : Ինք կար
ու Հայրը կար : Իր մտածումներու , խորհուրդներու ըն-
կերակցութենէն անգամ բաժնուած՝ միս մինակ էր Անոր
հետ , այնքան մօտ Անոր որ կրնայ ըսուիլ «Աճջ» : Անոր
մէջ էր : Այսպէս կ'աղօթէր Նա : Աղօթելն Անոր՝ ընդ-
գրկել էր զԱստուած , կառչիլ , միանալ էր Անոր անձին
հետ , իյնալ էր Անոր լուսալիւր գրկին մէջ , ընկղմիլ էր
Անոր էութեանը ծոցին մէջ :

Ո՛հ , այս է ճշմարիտ աղօթքը : Այս կ'ընչանակէ
աղօթել : Կ'աղօթէ՞ք այսպէս : Ելա՞ծ էք աղօթքի այս
բարձր լեռը : Ուրեմն ո՞վ է սուաը , դ՞ուք թէ այն հրա-
շալի դէպքերը , որ տեղի ունեցեր են ու կ'ունենան վե-
րերը՝ սրբութեան , աղօթքի ու աստուածամերձութեան

բարձունքներուն վրայ : Լոյսէն հեռի խաւար կայ . արեւ
գակէն հեռի ձմեռ կայ , ցուրտ կայ , մահ կայ : Երանի՛
անոնց որ սրատվ ու մտքով մինչտ վերերը կ'ապրին ,
կ'ծծեն վճիռ օղը , որ երկնից լեռներէն կ'փչէ . կ'խմեն
այն գետերէն որ Աստուծոյ քաղաքէն կ'բղխին : Անոնք
Տէրը կ'անանն , Անոր ձայնը կ'լսեն : Անոնք զօրութենէ
ի զօրութիւն կ'երթան , փառքէ ի փառք , կեանքէ
ի կեանք , լոյսէ ի լոյս՝ մինչեւ որ Սիօնի մէջ Աստուծոյ
անջեւ երեւնան :

Յամառ ձայն մը կ'կրկնէ ինձ սակայն . — «Գէթ չեմ
կրնար հաւատալ այն կարծեցեալ Աստուածային ձայնին
— Դա է Որդի իմ սիրելի , եւայլն . Յիսուսի հեղինա-
կութիւնը հաստատելու համար հնարուած ըլլալ կ'թուի
այն» :

Եթէ սուտ է այս ձայնը , սխալ է այս յայտարար-
ութիւն , դժուար չէ ստուգել : Դուն հիւանդ ու ան-
կար մարդ ես , անբուժելի ախտով մը կ'առաւայիս տա-
րիներէ հեռէ : Մարդկային դարմանումներ , արուեստի
կատարելութիւն քու վիճակդ չի բարւոքեցին , եթէ չի
վատթարացուցին : Ու ձայն մը, ծանօթ կամ անծանօթ ,
վստահելի կամ ոչ , քեզ մասնանիչ կ'ընէ նորանուն Անձ
մը բսելով , «Ահա ամենամեծ Բժիշկը , Անոր մտիկ բրէ ,
ու պիտի ապրիս» : Այս խօսքին ճշգրութիւնը ստու-
գելու համար՝ կ'երթաս , կ'գանես ցոյց արուած Անձը ,
ու Ան , հպումով մը ձեռաց , կ'բժշկէ քեզ : Եթէ հիւանդ
ես՝ կ'առողջանաս , կ'նորոգուիս . եթէ կոյր ես՝ կ'տես-
նես . եթէ կաղ ես՝ կ'քալես . եթէ մեռած իսկ ես՝ կ'կեն-
դանանաս : Ո՛հ , ըսէ , սո՛ւտ է այդ ձայնը , կախար-
դութիւն է , պատրանք է :

Երեք Աւետարանիչներ կ'պնդեն թէ գերմարդկային
ձայն մ'էր այն : Հայրն էր որ ըսաւ , «Ատիկա է իմ սի-

բելի Որդիս , ասոր մտիկ ըրէք» : Չէ՞ք հաւատար թէ
ատիկա Աստուծոյ Որդին է : Մարդ մը աստուածայնելու
համար՝ ճարտարամիտ հնա՞ք մ'է, կ'ըսէք : Ուրեմն, գա-
ցէք, տեսէք այդ էակը : Տեսէք թէ յանձին «Որդւոյ մար-
դոյ» նաեւ Որդի Աստուծոյ չէ՞ , Անոր սիրելի Որդին չէ՞ :
Գացէք , հիւանդ հոգիներ , կոյր միաքեր , ապակահա-
ուած , անզգայացած, մեռած սրտեր , գացէք «Որդի»ին,
որ դպչի ձեզի , որ ակնարկ մը ձգէ ձեր թշուառ կեան-
քին վրայ : Ո՛հ , դիմեցէք Անոր ու տեսէք՝ Անիկա չէ՞
մեծ Բժիշկը , ճշմարիտ Բժիշկը :

«Լուարու՛ք դմա» , — Ի՛նչ ազդու , ի՛նչ հզօր , ի՛նչ
հրաշալի , ի՛նչ ճշմարիտ ու, նոյն ատեն, ի՛նչ տրամարա-
նական ձայն մ'է այն — «Ասոր մտիկ ըրէք» : Եթէ Անոր
«որդի»ութեան ազացոյցը կ'ուզէք, եթէ համոզուիլ կ'ու-
զէք թէ յիրաւի Անոր Որդին է , Հօրը ծոցէն ելած ,
Անկէ դրկուած , ուրեմն մտիկ ըրէք ԻՐԵՆ՝ : Իրեն , ս'հ ,
Իրեն , ուղղակի Իրեն մտիկ ըրէք , Իր խոյ ձայնը լսե-
ցէք , ու պիտի հաւատաք : Միշտ ուղիղ չէ ըսել , «Պէտք
է նայիմ ի՛նչ կ'ըսեն խորհող միաքեր , ի՛նչ ըսած է Վոյ-
գէս , ի՛նչ կ'ըսէ Ռընան , ի՛նչ կ'ըսեն այլք» : Ո՛հ , ս'չ ,
ամենէն արժանահաւատ , ամենէն վստահելի ազբիւրն
Ինքն է , Իրեն մտիկ ըրէ , տես, ի՛նչ կ'ըսէ Ինք : Ոչ ոք
կրնայ զՔրիստոս յայտնել , ծանօթացնել քեզ՝ քան նոյն
ինքն Քրիստոս : Վարդը վկայ չուզեր , ոչ ալ սպիտա-
կափառ շուշանը : Գնա քու քիմքովդ բուրէ «Սարօնի
Ծաղիկ»ը , «Հովտին Շուշան»ը : Գնա, տես արեգակը չէ՞
այն , որուն վրայ , Շէյքսպիրի ոճով , նոր լոյս մը չես
կրնար յաւելուլ : Գոհարը չէ՞ այն , որուն վրայ փայլ մը
չես կրնար աւելցնել : Եթէ մարդիկ լսէին Քրիստոսի ,
պիտի հաւատային Իրեն , պիտի սիրէին զինք : Անո՛ր
համար կ'տարակուսին սկեպտիկները , անո՛ր համար չեն
կրնար հաւատալ , զի չեն ուզեր շիտակ Աճոր դիմել ,

Անոր բերնէն լսել : Տեսնուած չէ անհաւատ մը, որ ի վկայութիւն կոչած ըլլայ զՔրիստոս , որ կարող ըլլայ զՔրիստոս իրեն գէմ հանել : Չի կայ մէկը որ ճանչնայ զՅիսուս , տեսնէ զԱնիկա , լսէ Անոր ձայնը ու մնայ տարակուսանաց մէջ , մնայ մեղքին մէջ :

Ո՛վ երկրի ծայրերը , Անոր մտիկ ըրէք : Ո՛հ , փորձով իմացէք թէ Նա չի՞ խօսիր բուն իսկ սրտին : Տեսէք , չի՞ պատասխաներ հոգւոյն բոլոր բաղձանքներուն , կեանքին բոլոր պահանջումներուն : Անոր մտիկ ըրէք : Տեսէք , կա՞յ այլ ձայն , որուն մէջ այնքան երաժշտութիւն , այնքան հմայք , այնքան կորով , այնքան սէր ու համակրանք ըլլայ : Տեսէք , այս լեզուն Հոգւոյն լեզուն չէ՞ , այս ձայնն երկիրն քի ձայնը չէ՞ : Լսեցէք , բժշկութիւն չի կա՞յ , յոյս չի կա՞յ , լոյս չի կա՞յ , կեանք չի կա՞յ Անոր ձայնին մէջ : Ո՛հ , լսեցէ՛ք :

Մտիկ մի՛ ընէք աշխարհի ձայնին , կրից ու մարմինի ձայնին : Դեւին ձայնն է այն , որ աւերումի կ'առաջնորդէ ձեզ . մահ կայ անոր մէջ : Բայց մտիկ ըրէք «սիրելի Որդւոյն», ու բնաւ պիտի չի մոլորիք , պիտի չի սխալիք , պիտի չի կորսուիք : «Ատոր մտիկ ըրէք , ու պիտի ապրիք» :

Ի Ա Ձ Վ Ե Ր Ա Յ

Քրիստոնէութիւնը , ի՛նչ որ ալ ըլլայ մեր գաղափարն անոր նկատմամբ , որքան ալ սառն անտարբերութիւն ցուցունենք հանդէպ անոր անսահման յաւակնութեանց եւ պահանջումներուն , այլ տակաւին Քրիստոնէութիւնը , կ'ըսեմ , այն կրօնքն է , որ իր յամառ , անյողզող յառաջընթացութեան մէջ գործած է

ՁԱՐՄԱՆԱԼԻ ՅԵՂԱՇՐՁՈՒՄՆԵՐ

Այնքան արմատական եւ տարօրինակ փոխակերպութիւններ , մանաւանդ տարօրինակ : Գիտէ՞ք պատմութիւն մը յեղաշրջումի , որով բացարձակապէս արօթ նշանակող իր մը ՓԱՌԻԻ նշան ըլլայ բոլոր աշխարհի մէջ : Կարելի՞ է ուրանալ թէ աննկատելի ազդեցութիւն մը կամ աննշան յեղաշրջում մը չէ հիմնովին փոխել կամ հակառակ ուղղութիւն մը տալ մարդկային խորհուրդին , գաղափարի առանցքին՝ ի մասին այն նշանին , որ կ'կոչուի ԽԱՁ : Այս կ'նշանակէ գետի մը ընթացքը դարձնել ճիշդ հակառակ կողմը : Հսովմէական գաղանային անգթութեան մէկ յղացումը , զիւական հնարքը , մահուամենէն անարգ գործիքը՝ յատկացեալ անօրէններու , չարագործներու , անզգամներու , որոնց պատուաւոր , հանգիստ մահ մը կ'զլացուէր , բիրտ խաչափայտ մը , որ բերնի թուքով միայն կ'ծածկուէր , բոլոր դարերու մէջ զարդն եղած է կուրծքերու , նշանն եղած է պատիւի

ու մեծութեան , պաշտումն եղած է բերաններու , սրբութիւնը՝ տաճարներու եւ խորաններու , հոգին եղած է Քրիստոնէական քարոզութեան ու երկրպագութեան : Մահուան փայտը փոխարկուած է «կենաց փայտ»ի : Արհամարհուած , խայտառակուած նշան մը փառաբանուած է մինչեւ երկինք : Հասարակ երեւոյթ մը չէ այս , զոր կրնաս առանց զիտելու՝ կեանքիդ ճամբան շարունակել : Ի՞նչ ճակատագրային պատմութիւն : Ի՞նչ յայտնութիւն կ'հռչակուի անով . հարցո՛ւր

Ի՞նչ է ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Խաչի պարզ նշանին մէջ կախարդական հմայք մը չի կայ , մոզական փայտ մը չէ այն Անոր տիրապետող , զիւթական զօրութիւնն ոչ այլ ինչ կրնայ բլլալ , բայց միայն երկնային : Անոր բայատարած գազափարը , յայտնած խորհուրդը եւ հռչակած յաւիտենական իրողութիւնը կոչում կ'ընեն մարդկային մտքին , կ'զերեն սիրտը , կ'զբաւեն վատահութիւնն ու հաւատքը :

Ի՞նչ է գազանիքը , ի՞նչ գերազանց պատճառ կայ որ այն օրէն ի վեր՝ երբ այդ ամօթի ու նախատինքի նշանը , չարագործներու խաչը՝ կոչուեցաւ «Քրիստոսի խաչը» : Պօղոսէն սկսելով մինչեւ ցարդ մարդիկ կատարեալ անկեղծութեամբ ու հոանդազին կրկնեցին նոյն բանածեւը — «Այլ ինձ քա՛ւ լիցի պարծիլ՝ բայց միայն ի խաչն Տեանն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի» :

Ի՞նչ ըսել կ'ուզէր Պօղոս այս խօսքով : Ինչո՞ւ կ'պարծէր միայն Քրիստոսի խաչով : Յիմարացե՞ր էր արդեօք այս ամենէն աւելի տրամաբանող մեծ միտքը : Խաչին նկատմամբ զգուանք ու նողկանք մնուցանող , այդ անարգ փայտին վրայ ամէն կախու ողի գէ՛մ պժգանք զգացող , Քրիստոնէութեան անունին գէ՛մ նախապաշարուող՝ հալածիչ , մոլեռանդ Հրեայ փարիսեցի մարդը ի՞նչ արմատական յիղաշրջում կրած էր , ի՞նչ հաս-

տատուն , անշարժ կռուան գտած էր համոզումի , որոյ վրայ իր ոտքը դրած՝ ի լուր աշխարհի կ'հրատարակէր թէ չուզեր ուրիշ ո'չ մի բանով պարծիլ , բայց միայն խաչովն Յիսուսի Քրիստոսի : Մտնալ իր գրագէտի տաղանդը , իր փիլիսոփայական մտածումները , իր բարձր գիրքը , իր համբաւը , եւայլն , ու Անոր թուքը , ամօթը , նախատինքը իրեն պարծանք , իրեն փառք ու պսակ ընտրել : Օ՛հ , հարցնել կուտայ մեզի թէ ինչո՞ւ : Ի՞նչ է իմ Զին ՆՇԱՆԸ .

Այս հարցումին պատասխանը պարզ է , շատ պարզ : Ո՛չ աստուածարանութիւն կայ անոր մէջ , ո'չ վարդապետութիւն , ո'չ սքոլաստիք դրութիւն , ո'չ կրօնական ֆանդէզի : Անոր պատասխանը գործնական , իրական ճշմարտութիւն մ'է . գիւրըմբանելի ու շօշափելի ճշմարտութիւն մը , սա գերազանց ճշմարտութիւնը —

Քանզի խաչը նշանն է Աստուծոյ անհուն , անչափ սիրոյն :

Խաչին վրայ Աստուծոյ կուրծքն էր որ պատուեցաւ , ուսկէ հոսեց Անոր սրաին սիրոյ գեաը յորդասատ , ու ոչողեց , ծածկեց մարդկութիւնը բովանդակ : Աստուծոյ մարմնացած , մարդացած սէրն էր խաչին վրայ ջլատուած : Խաչը սոսկ խաչափայտ մը չէ , այլ խորհրդանիշն է բանի մը որ անոր ետեւ կ'կենայ : Պէտք չէ նախապաշարուիլ իրի մը երեւոյթով : Խորը նայեցէք անոր , հարցուցէք ինչի՞ նշանակ է այս բարձրացող խաչը : Ու երբ ըմբռնէք անոր խորունկ նշանակութիւնը — Սէ՛ր , պիտի համոզուիք թէ կ'արժէ կեանքին առանցքը նկատել զայն , ու մարդուն բոլոր գործքերը նոյն կենդանի սկզբունքին վրայ հիմնել : Սէ՛ր , ուրիշ ի՞նչ կայ արժանի կեդրոնն ընելու ճշմարտ , վսեմ կեանքի մը : Ու խաչը ոչինչ կ'նշանակէ , բայց միայն խորունկ , ամբաւ , անսահման սէր , արպար սէր , որ կրնայ մարդուն կեանքին ուղղու-

թիւնը փոխել , անոր մուար Գնացքը ուղղել , ազնուացրնել , բարձրացնել , փրկել մարդը :

ԽԱՉԻՆ ԱԻՅՏԱՐԱՆԸ

Օ՛հ , խաչը՝ Աւետարանն է . ամբողջ Աւետարանին խտացումը : Պօղոսի քարոզած Աւետարանն էր «խաչեաց Քրիստոս» . ու այդ Աւետարանն էր անոր յաջողութեան գաղտնիքը : Անոր քարոզած Աւետարանը խաչին Աւետարանն էր : Իր քարոզութեան պերճութիւնն եւ տիրող ազդեցութիւնն այն Աւետարանին մէջ կ'կայանար : Անով էր որ բարոյական «ամբոյնները կ'քանդէր» , ու հպարտ մտքերը կ'ընդհատէր , կ'խոնարհեցնէր խաչին տակ :

Ո՛չ , Աւետարանն երկիւղի կրօնք չէ . մտրակ ու լաբարազան չունի այն : Խաչը կ'ըմբերանէ այն ազէտ անհաւատները , որոնք կ'առարկեն թէ Աւետարանը պատժով , երկիւղով , չմահով ու դժոխքով կ'հնազանդեցնէ միամիտ հետեւողները : Սուտ է , կամ կ'անգիտանայ Ինկէրսոյ , երբ կ'ըսէ թէ «Քրիստոնէութիւնը երկիւղի կրօնք է» : Երբէ՛ք . ցորչափ խաչ մը կայ Աւետարանին մէջ , խաչ մը՝ եկեղեցիին մէջ , խաչ մը՝ եկեղեցականին ձեռքը , այն պիտի հերքէ ամէն ամբաստանութիւն , պիտի աղաղակէ բարձրաձայն թէ՛ Քրիստոնէական կրօնքը սիրոյ ու մի միայն սիրոյ կրօնք է : Անոր յաղթութիւնը , ոյժը , զէնքը միայն սէրն է : Ո՛վ որ սիրով չի ծառայեր Քրիստոսի , ո՛վ որ ուրիշ ազդեցութեամբ կ'ձգուի Անոր կրօնքին ու պաշտաման՝ ու ոչ սիրոյ նուրբ թելով , նա անձանօթ է կրօնքին ալ , Քրիստոսի ալ :

Հարցուցէք Պօղոսի՝ է՞ր այսքան ցաւ , հալածանք , զրկում , բանտ , մահ , եւայլն , ու մէկ բառով պիտի ըսէ ձեզ , — Քանզի «սերը կ'ստիպէ զիս» : Ահա ստիպող , բռնադատող զօրութիւնը — սէրն՝ որ ի յայտ եկած է , որ մարմնացած է , որ զգալի , հպելի եղած է , որ «եօթնպատիկ պայծառ քան զարեւ պայծառաց-

եալ է» ԽԱԶԻՆ ՎՐԱՅ : Աւետարանին ամենէն աւելի լուսարանող մեկնութիւնը խաչն է : Խաչին խորհուրդը Աւետարանին ամփոփումն է :

ԽԱԶԻՆ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻԻՆԸ

Այն խաչը , զոր Ս. Եկեղեցին կ'ուզէ պանծացնել , կ'ուզէ բարձրացնել , վերացնել այսօր , չի ներկայացնէր հեթանոսական ու , նոյն իսկ , Դեւտական անմեղ զոհ մը , որ Աստուածային անողոք արդարութիւնը գոհացընելու կամ Անոր սրտմտութիւնը մեղմացնելու համար կ'մատուցուէր , որոյ միջոցով ապաշխարութիւնը , մեղաց թողութիւնն ու հաշտութիւնը կ'ապահովուէին : Այլ ցոյց կուտայ Քրիստոսեական Զոհը , Աստուծոյ Ողջակէզը , որ երկնային մեքոնն է , եւ որոյ միջոցով ուղորմութիւնը կ'ընձեռուի մեղաւոր կեանքին : Ահա խաչին փիլիսոփայութիւնը , — յանցաւոր զաւկին զոհը չէ , որով ներում կ'ընդունի իր մօրմէն , այլ մօրը զոհն է , որ ապաշխարութիւն յառաջ կ'ընէ : Մարդուն կողմէն , կամ իրեն համար մատուցուած զոհ մը չէ որ արդար օրէնքի մը տրամադրած անխուսափելի պատիժէն ազատ կ'կացուցանէ զինք , հապա այն Զոհն է , զոր Աստուած Ինք մատուցեր է Իր կողմէն , որոյ միջոցով մեղաւոր մարդը կ'ապաշխարէ ու կ'փրկուի :

Սերտեցէ՛ք այս յաւիտենական դասը . ասոր պէս խորունկ գիտութիւն չի կայ : Խաչին գիտութիւնը , ու խաչին փիլիսոփայութիւնն է այս :

Աստուած Իր խաչեալ Որդիովն ըսաւ կորսուած , մեղապարտ մարդուն , «Կ'սիրեմ քեզ բուն սիրով : Պատրաստ եմ ներել քեզ , արդարացնել , սրբացնել քեզ : Կ'ուզեմ սեղմել քեզ կուրծքիս վրայ այն թեւերով , որ խաչին վրայ տարածուած են : Կ'ուզեմ հասնիլ , բռնել , գրկել քեզ այն ձեռքերով , որ ծակուած ու գամուած են : Ո՛հ , չեմ ուզեր որ մեռնիս , սիրելիս , որդիս

ես դուն, սիրտս կ'մտրմտրի վրայ, աղիքներս կ'գալարին, կ'սիրեմ, կ'երգնում որ կ'սիրեմ: Զե՞ս հաւատար. ահա իմ արցունքս, որ կ'հասի Քրիստոսի աչքէն. ահա իմ երակացս արիւնը, որ կ'բղխի Որդւոյս կողէն. ահա իմ Զոհս խաչին վրայ յանձին Անոր»:

Այս սէրն է, այս աննման սէրը, որ ցոյց կ'արուի խաչով: Ու իմ կարծր սիրտս կ'խորտակէ, ամբարտաւան զուխս կ'խոնարհեցնէ, զզջման արցունք կ'բերէ աչքերէս, ու զիս գերի կ'ընէ Անոր: Ինքն է որ կ'զիջանի խաչին վրայ, եւ դարձ ու սպաշաւ կ'ծնուցանէ սրտիս մէջ, ու ա'լ չեմ կրնար պաշտել աշխարհի հրապոյրները: Կ'յօժարիմ փշրել այն թերափրմները, որոնց առջեւ սիրտս կ'ծնրազրէ: Կ'համոզուիմ կոտորել սիրած ու երկրպագած կուռքերս: Ո՛հ, կ'ուզեմ խաչը իմ փառքս ընել, ու Պօղոսի հետ կրկնել — «Քաւ լիցի որ պարծենամ բայց միայն Յիսուսի Քրիստոսի խաչով»:

ԱՆԱՐԺԱՆՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՍէՐԸ

Խաչին յայտնած սէրը ցոյց արուած է մեզ այն տանն երբ մեր մէջ կաթիլ մը սէր չէր գտնուեր Անոր նկատմամբ: Այն անդին, անըմբռնելի Զոհն եղաւ, մինչ մենք մազ մը իսկ զոհելու յօժարամիտ չէինք: Ո՛հ, Ան սիրեց մեզ, մինչ մենք անարժան էինք Անոր սիրոյն, — «Յայտ է սէրն, ոչ զի մեք սիրեցաք զԱստուած, այլ զի Նա սիրեաց զմեզ, եւ առաքեաց զՈրդին Իւր ի քառութիւն մեզաց մերոց»: Այս սէրը չի նմանիր մարդկային սիրոյն. մենք կ'սիրենք զանոնք, որ համակրելի են, որ սիրելի են իրենց սեւէ մէկ բարեմասնութեամբ: Այլ Նա սիրեց մեզ մինչ մենք թշնամի էինք Իրեն, մինչ մենք դատապարտելի էինք մեր կեանքով: Այս սէր սպառում չի գիտեր, զերջ չունի, դեռ կ'չարունակուի ու կ'հետապնդէ մեզ, մինչ մենք կ'փախչինք Իրմէ: Կ'հալածէ մեզ կորստեան ճամբուն մէջ, մեր ե-

տեւէն կ'կանչէ , կ'հառաչէ , կ'սպասէ մեր դարձին : Մեզ հոգեւորապէս ինկած , վիրաւորուած կ'դանէ , ու սիրելէն չի դադրիր : Անոր սէրը , Անոր պատարագն ու քառութիւնը անցելոյն համար չեն միայն : Քրիստոս միշտ Փրկիչն է մեր հոգւոյն՝ երէկ , այսօր , վաղը ու յաւերհանն : Անոր սիրով ու գորովով պիտի անանինք , պիտի աճինք մենք ցվերջ , ինչպէս մանկիկ մը՝ իր մօր գրկին մէջ : Ո՛վ յուսահատ մեղաւոր , ամէն անգամ որ խաչին կ'նայիս , գիտցիր որ այն լոկի խօսք մը ունի քեզի ուղղուած — «Քեզ կ'սիրեմ , քեզի համար կ'մեռնիմ . քեզի յոյս կայ » :

ԽԱՁՆ ՈՒ ԽԱՁՆԱԼԸ

Կ'յարգենք խաչը : Պատուական է այն մեզ համար ու նուիրական , քանզի կ'չեչտէ Քրիստոսի շնորհքը , ողորմութիւնը ու սէրը . քանզի կ'յիշեցնէ մեզ նոյն ինքն Քրիստոս — Խաչեալը : Խաչին նշանը կ'զուգորդէ մեր մասց Աստուծոյ զարմանալի համբերութիւնը , անյիշաչարութիւնը ու քաղցրութիւնը : Խաչին վրայ կ'կարդանք Անոր ամենէն փառաւոր , ամենէն սիրուն անունը — « Հայր » , ու անոր ստուերին ներքեւ կեցած , կ'գոչենք , « Ո՛վ մեր Հայր » : Ո՛վ որ կ'օրհնէ խաչն ու չի յիշեր Խաչեալը — զՔրիստոս , միտք չի բերեր Աստուծոյ սէրը , պաշտօն կ'ընծայէ նշանին , անջատ նշանակեալէն , անիկա հեթանոս ու կուսպաշտ է : Բայց ցորչափ խաչն ու Քրիստոս անբաժան կ'մնան մեր ըմբռնումին մէջ , ցորչափ մեր հոգւոյն մէջ անկուած չէ անքրիստոս խաչ մը , մենք կ'գանուինք ամենէն սպահով , ամենէն տրամաբանական եւ ուղիւ ճամբուն մէջ , որ կ'առաջնորդէ վսեմ կեանքի , յաւերհանական կեանքի :

ՎՇՏԱԿՐՈՂ ՍԷՐԸ

Նաեւ , խաչով յայտնուած սէրը՝ ցարող ու վշակիրող սէր է : Սէրն երկու տեսակ է : Կայ սէր որ կ'գործէ ,

այլ կայ սէր որ ցաւ կ'զգայ : Վերջին տեսակն է գերազանց սէրը : Քրիստոս բարեգործ, մարդասէր մը չէր սոսկ : Նա միայն չի յագեցուց նուազեալ ժողովուրդը , չի պատեց վէրքերը , չի բժշկեց հիւանդները , չի լուսաւորեց մտքին ու մարմինին աչքերը , չափոփեց կոտորած սիրտերը , չի ներեց , չի թողուց մեղքերը : Ասիկա այն սէրն է որ գիտէ բարիք գործել միայն : Կայ տուայտող , տառապող , վշտակիր սէր մը : Եւ այս է բարձրագոյն , խորագոյն սէրը , ու այս սէրն էր զոր Աստուած ցոյց տուաւ ի Քրիստոս Յիսուս , չարչարուելու , տանջուելու եւ սպաննուելու մատնելով զՆա խաչին վրայ :

Ո՛հ , խաչով ցուցուած սէրը ցաւով սէր էր , Աստուծոյ սրտին ցաւն էր , սիրոյ ցաւը : Ամենաբարձր աստիճանի մարդասիրական գործն իրեն հետ կ'ըներէ ինքնահաճութեան միտքարական զգացում մը , որ կրնայ չափով մը հատուցում համարուիլ մարդասէրին : Սակայն ո՛րքան ծանր է , ո՛րքան դժուար է ցաւիլը : Սիրել՝ ոչ թէ բարիք ընելով , այլ խորունկ վիշտ զգալով : Գերազանց սէրն յայնժամ ինքզինք կ'յայտնէ , երբ արցունքով կ'մկրտուին բարեսիրական գործերը : Դուն կրնաս խնամել հիւանդ տղայ մը , բայց կրնա՞ս զգալ այն ցաւագին տագնապը , զոր կ'զգայ հիւանդին սնարին փակչող մայրը : Դիւրին է սէր ցուցնել մէկուն՝ բարիք ընելով անոր , այլ կրնա՞ս մասնակից ըլլալ անոր ցաւին , կրնա՞ս տագնապիլ անոր հետ , կրնա՞ս բաժանորդ ըլլալ անոր նախատինքին , ամօթին , յանցապարտութեան , անոր վատահամբաւ անունին , բախտակից ըլլալ անոր սեւ բաղդին , կցել ճակատագիրդ անոր դատակնքուած ճակատագրին :

Օհ , այս սէրն էր , այս Աստուածային , անհաս , անճառ սէրը , որ պայթեցաւ , պոռթկաց խաչին վրայ , մինչ Քրիստոս մարդուն հետ , մարդուն տեղ ու մարդուն

տեան մասնել : Սէրն հզօր է , այլ սէրն անկարող է : Ո՛վ օրհնեալ անկարողութիւն , ամենակարող անկարողութիւն՝ որպիսին է Աստուծոյ կարողութիւնը :

ԿԵՍԵՔԻՆ ԱՄԵՆԱՄԵԾ ԴԱՍԸ

Խաչին նայելով կ'ուսանինք ամենամեծ դասը կեանքին . կ'սորվինք հաւաստի , կ'ըմբռնենք թէ ի՛նչ է հաւատքը : Ո՛հ , խաչին մօտիկ միայն կ'համոզուինք թէ մեր հոգեւոր փրկութիւնը Քրիստոս է , մի միայն Քրիստոս . թէ նոյն իսկ մեր բոլոր բարութիւնն ու արդարութիւնն աղտեղի լաթի մը պէս պիղծ են առաջի Աստուծոյ : Հոն միայն կ'խոստովանինք թէ մենք չենք փրկուած մինչեւ անգամ այն սիրով , զոր մենք կ'տածենք , այլ այն մեծ Սիրով , որուն կ'հաւատանք : Մենք չենք ներուած այն բարութեան զոհով , զոր մենք կ'ընենք , հապա այն Ձոհին միջոցով , որուն կ'յուսանք ու կ'ապաւինինք : Թէ՛ վերջապէս , մենք չենք արդարանար այն դորձքերով , զորս մենք կ'կատարենք , այլ այն Գործքով , զոր Քրիստոս Ինք գործեց խաչին վրայ : Ո՛հ , ա՛լ չենք վստահիր , չենք յուսար մեզի , այլ կ'հաւատանք Անոր անձին :

Այո , կ'սորվինք թէ հաւատքն է ամենամեծ առաքինութիւնը , հաւատքն է կատարելութիւնն ու ճշմարիտ բարութիւնը : Չէ թէ մեր անձնական արդարութիւնը՝ այլ ՅՈՅՄՆ Անոր արդարութեան վրայ : Չէ թէ մեր իսկ սէրը՝ բայց ՎՍՏԱՀՈՒԹԻԻՒՆՆ Անոր սիրոյն վրայ : Ահա այս է հաւատքը , որ կ'արդարացնէ , որ փրկութիւն կ'գործէ , որ նկարագիրը կ'ազնուացնէ , կեանքը կ'անմահացնէ : Հաւատք , Պ . արհամարհողներ , հաւատքն յարաբերութեան մէջ կ'գնէ հաւատացեալը Աստուծոյ հետ , բոլոր բարութեան Ազբիւրին հետ : Հաւատքը կ'բռնէ զՔրիստոս եւ իրենը կ'ընէ զԱնիկա Իր բոլոր կատարելութեամբ : Հաւատքն այն ջրանցքն է , կամ ,

այն կամուրջը, որուն վրայէն թշուառ, անկեալ մարդը կ'քալէ, կ'երթայ, կ'իյնայ Աստուծոյ ծոցին մէջ : Այս փրկարար հաւատքը խաչն կ'ներշնչէ մեր անհաւատ հոգիին :

ՄԻԱԿ ԱՊԱՍՏԱՆԱՐԱՆԸ

Երկրի վրայ մեր միակ ու ազանով ազաստանաբանն է Քրիստոսի խաչը, կամ, ինչ որ կ'հասկնանք խաչին նշանով : Աշխարհ ալեծուփ ծով մ'է իր փորձութեամբ ու իր ցաւերով : Մ'հ, երբ մեր հոգիներ նաւաբեկութեան կ'հանդիպին, կուգանք, կ'խարսխուինք այն անշարժ Վէմին վրայ, կ'փաթթուինք բարձրացող խաչին : Երբ մեր խիղճերէն տանջուած՝ կ'փախչինք հաւածական, ուրիշ տեղ չունինք ազաստանելու՝ բայց միայն խաչին շուքին տակ : Երբ մեր հոգեւոր պայքարին մէջ զարնուած՝ խոց, վիրաւոր կ'իյնանք, ուրիշ տեղ չենք գտներ սպեղանի, բայց միայն խաչին վրայ, ուսկէ կ'հոսի բուժիչ բալասանը : Խաչին թեւերուն ներքեւ կ'ծածկուինք, ու ազատ կ'մնանք թռչող հարուածներէն, ու այն ամէն մահացու նետերէն, զորս Սատանան ու աշխարհ կ'ուզղեն մեր կուրծքին : Աշխարհ «Յոյս չի կայ» կ'հծծէ : Խղձմտանքը կ'դատապարտէ մեզ : Ո՛հ, հոգւոյ փրկութեան համար ո՛ւր կրնանք դիմել, ո՛ւր կայ յոյս, ո՛ւր կայ արդարացում, ընդունելութիւն, ողորմութիւն, շնորհք, հաշտութիւն, խաղաղութիւն, գութ, սէր : Ո՛ւր կայ, ըսէ՛ք, բայց եթէ խաչին վրայ, որ կ'ներկայացնէ զենուած Գառը, Աստուծոյ պատարագը, որմէ թափուած վարդակարմիր արիւնը կատարեալ քաւութիւն է ու անկասկածելի առհաւատչեայ՝ թէ Հօրը գիրկը բաց է մեզի համար, որ դեռ որդիներ ենք մենք անարժաններս, մենք կորսուածներս, մենք սխիղծերս : Հոն միայն, խաչին քով կրնանք համարձակ աղաղակել — «Ո՛վ է որ կ'դատապարտէ մեզ, Աստուած է որ կ'ար-

դարացնէ» . — «Ա՛լ դատապարտութիւն չի կայ անոնց,
որ են ի Քրիստոս Յիսուս» :

ՄԵՐ ԴԻՐՔՆ ՀԱՆԴԷՊ ԱՇԽԱՐՀԻ

Աշխարհի մարմնական աւերիչ զօրութեան դէմ մէկ
անլտանգ զիրք կայ , զիրք մը՝ զոր Պօղոս առաքեալ
բռնած էր իր կեանքի փոթորկալից ասպարէզին մէջ :
Իրեն համար ատենօք աշխարհը կար միայն . դրամն ու
հաճոյքն էին իր «ամէնը յամենայնի» : Այլ յետոյ ոչինչ
կ'արժէին անոնք : Ինք , իր խկ սճով , «մեռած էր ա-
նոնց» : Վասն զի նա իր զիրքը փոխած էր : Իրեն ու
աշխարհի միջեւ խաչը կար , որուն արձակած լուսով
կ'նայէր դրամին , մարմինին ու , մէկ խօսքով , նիւթին,
եւ կ'տեսնէր զանոնք իրենց իսկական վիճակին մէջ :
Նա չէր կենար դէմ յանդիման աշխարհի , այլ երեսը
դարձուցած էր խաչին , որուն ետեւ ձգած ու սքօղած
էր աշխարհի փայլն ու մարմնաւոր ցանկութիւնը :

Սաչին արտայայտած փառքն կ'նսեմացնէ բոլոր
երկրի գեղեցկութիւնը : Անոր ցայտած սէրը կ'ընկղմէ ,
կ'ոջնչացնէ բոլոր մարդոց սէրը : Սաչին պատուանդանին
տակ կ'իյնայ ամէն ինչ որ ցանկալի է աչաց : Հոն կայնէ
միշտ , ուր խաչը քու եւ աշխարհի միջեւ կայնած է ,
եւ բոլոր մոլորցնող , հրապուրող իրեր պիտի կորսնցնեն
իրենց ոյժը : Կեցի՛ր հոն , աշխարհը ետիդ ձգած՝ եւ ա-
նարգել նայէ խաչին : Յայնժամ կղկղանքի պիտի փոխ-
ուի սակին , յայնժամ պիտի գանես թէ ո՛րն է ճշմարիտ
գանձը , ո՛րն է իրական կեանքը : Ուրիշ առարկայի չի
նայելու , չի յափշտակուելու համար պէտք է նայիլ Քրիս-
տոսի խաչին : Եթէ ոչ՝ թէ որ աչքդ ալ կուրցնես , զուր
է , դարձեալ պիտի բռնուիս աշխարհային ցանկութեան
ոսկեզօծեալ թակարդներէն :

ԱՄԵՆԱՄԵՆ ԲԱՆՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՁ

Ըստուած է թէ աշխարհի ամենամեծ բանը սէրն է : Շատ շքեղ բաներ կան : Սէրն է մեծագոյնը : Սիրոյ բազում օրինակներ կ'գտնենք պատմութեան մէջ , սակայն ո՛չ ուրեք կարելի է գտնել սիրոյ ամենամեծ օրինակը , բայց միայն խաչին վրայ : Ու եթէ աշխարհի ամենամեծ ու ամենագեղեցիկ բանը սէրն է , այդ սիրոյ ամենէն շողշողունը , ամենէն փառայեզը դրոշմուած է խաչին վրայ : Անգլիոյ Թագուհւոյն թագին մեծագոյն քարը ցուցադրուած է Լոնտոնի մէկ թանգարանին — Լընտըն Թաուրի — մէջ : Արեւին չափ ճաճանչներ ունի այդ գրեթէ հաւկթաչափ զմրութաբ : Այլ Աստուած երկինքի բոլոր ճոխութեանց ամենէն թանկագինը , ամենէն շքեղը , Իր թագին ամենէն խոշոր ազամանը , Իր սրտին ամենէն անկշռելի , անհուն ու ամենագեղեցիկ Սէրը խաչին վրայ գամեց ի տես եւ ի հիացումն աիեզերքին :

ԱՍՏՈՒԱԾ ՍԷՐ Է

Ո՛վ դուք, որ չէք ճանչնար զԱստուած , կամ եթէ կ'ճանչնաք՝ չէ այն յայտնուած Աստուածը — խաչին Աստուածը՝ կ'ուզէ՞ք տեսնել զԱնիկա , որուն չի պիտի գտնէք յարմարագոյն անուն մը՝ բայց միայն ԱՍՏՈՒԱԾ : Կ'ուզէ՞ք հաւատալ Անոր : Գացէք խաչին մօտ , մի՛ արհամարհէք զայն : Եթէ հպիք Անոր, որ խաչին գամուած է , կ'հպիք Աստուծոյ , կ'դպչիք Աստուծոյ սրտին : Ո՛վ թերահաւատներ , շօշափեցէք Անոր խոցուած կողը , եւ իսկոյն պիտի գոչէք, «Իմ Տէրս եւ իմ Աստուածս» : Ո՛վ է Աստուած զոր կ'պաշտենք , ի՞նչ է Աստուած : Ամենէն յուզիչ պատասխանը խաչէն կուգայ : Բնութիւնն իր բոլոր փթթումներով կ'պատասխանէ թէ «Աստուած գեղեցիկ է» : Երկինքն իր լուսեղէն փառքով կ'գոչէ՝ «Աստուած իմաստուն է» : Ովկիանոսն իր խորունկ անդունդներովն ու անձայրածիր տարածութեամբ կ'զոռայ՝

«Աստուած անհուն է» : Ապառաժները քակող բռնաշունչ փոթորիկներ կ'մոնչեն «Աստուած անաւոր է» : Առաւօտեան հեղիկ շաղերն ու տուրնջեան մեղմիկ տարափներ կ'մրմնջեն՝ «Աստուած բարի է» : Արեւն իր հզօր ճառագայթներով կ'հռչակէ՝ «Աստուած լոյս է» : Միայն խաչը , օհ , լսեցէք անոր ձայնը , որ նուազէն անոյշ է , երաժշտութենէն աւելի յափշտակիչ . խաչը կ'գեղերգէ՝ «ԱՍՏՈՒԱԾ ՍԷՐ Է» :

Ո՞րի կԱՆԳԵՆԵԼՈՒ Է ԽԱՉԸ

Քանի որ խաչն այսքան վսեմ յայտնութիւններ կ'ընէ , ուրեմն կանգնեցէ՛ք զայն ձեր սրտերուն ու ձեր հոգիներուն մէջ , եւ թող այն ըլլայ ներշնչութիւնը ձեր բոլոր կարողութեանց , ձեր բոլոր խօսքերուն ու գործքերուն , ձեր բոլոր կեանքին : Ապրեցէք անոր մօտ , ու անոր ներքեւ . քանզի շնորհքը , սէրն ու ողորմութիւնը կ'արտափայլին անոր շուրջը : Բարոյական զօրութիւնն անկէ կ'բղխի : Մի՛ բաժնուիք խաչէն : Կառչեցէք անոր , ու հոգեւոր երկիւղի եւ մահուան ալիքներ չի պիտի հասնին ձեզի : Յաւեր ու ձախորդութիւնք , եւ կեանքին բոլոր բարոյական յուսախարութիւնք չի պիտի կործանեն ձեր անձերը : Ազգաստութեան մէջ հոգեով հարուստ պիտի ըլլաք , ու ակարութեան մէջ՝ ուժեղ : Նայեցէք միշտ խաչին , ու կեանքի ընթացքին մէջ զեռ հազարաւոր նոր նշանակութիւններ պիտի գտնէք անոր վրայ : Նորանոր հոգեւոր լոյսեր ու յայտնութիւններ պիտի ընդունիք անկէ : Անոր վրայ քանդակուած սէրն հետզհետէ պիտի երեւի ձեզ աւելի պայծառ , աւելի յոտակ , աւելի խորունկ , աւելի ճշմարիտ ու իրական , աւելի գեղեցիկ ու զգլխիչ , աւելի զօրեղ ու բարոյապէս աւելի յաղթող :

Այս պիտի ըլլայ մեր փորձառութիւնը՝ ոչ միայն հոս , այլ հոն՝ անդին մահուան շուրքի հովտէն , գետին միւս ափունքին վրայ , ուր՝ Աստուած կ'ըսէ թէ մենք նորէն

պիտի հանդիպինք միմեանց, պիտի ողջագուրենք զիրար ու այն ամէնը՝ որ խաչը կանգնեցին իրենց կեանքին մէջ ու ապրեցան անոր հովանիին տակ, որոնց իւրաքանչիւրին բերնէն միայն մէկ պարծանքի խօսք լսուեցաւ երկրի վրայ — «Այլ ինձ քա՛ն լիցի պարծի՛լ թայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»:

	էջ
Յառաջարան	3
Ամանորի Մճածումներ.	9
Ս. Ծնունդի Մճածում	11
Ապաօխարութիւն	19
Առակ Անառակին Ա.	34
Առակ Անառակին Բ.	45
Առակ Տնեսսին	52
Առակ Գասաւորին	60
Գալսեան	70
Ծաղկազարդ	79
Զատիկ	90
Պենտէկոստէ կամ Հոգեգալուստ	101
Վարդավառ կամ Այլակերպութիւն Քրիստոսի	113
Խաչվերաց	121

۲۵
Spring

— ❧ ۹۶۶ 5 ۲۲۰۱۶۷ ❧ —

معارف عمومیہ نظارت جلیلہ سنک ۱۸ شعبان ۱۶۰ ۲۸ تشرین ثانی
۳۱۶ تاریخی و ۳۷۷ نوسروئی رخصتنامه سیدہ طبع اولمشدر

